

Lojze
Kovačič

Tretji fragment

November 1972: prvič po štirinajstih letih, odkar nisem videl Basla, spet v svojem rojstnem mestu. Pri Buchsu gledam skozi okno. Ozek, čist peron, litoželezni stebri pod streho. Kakor v posmeh moji tremi tri ali štiri Bosanke v pisanih kikalah, predpasnikih, s košarami na glavah, s košarami ob nogah. Ko hip zatem spet pogledam, je dolgi peron prazen ko

pometen. Najbrž napačna stran. Tisto noč osemindesetega, ko smo prestopili iz baselskega vlaka na jugoslovansko železnico, smo se vkrcali na debelem groblju, med samimi vagoni in tračnicami. Lilo je močno, da se je dež pred lučmi lokomotive spreminjal v rakete z božičnega drevesca. Oče je izginil v veliko uradno poslopje in dolgo smo ga morali čakati, da se je spet prikazal. Potem smo stopili v prazen, slabo razsvetljen vagon, ki se mi je zdel nekoliko strm in je po stenah imel same cirilske tablice. Tako se je pričelo veliko potovanje . . . Zdaj si ne upam ganiti se iz kabine, da bi mogoče s hodnika spalnika ugledal tiste tračnice pa groblje s poslopjem in črne železne klopi pred njo. Švicarska policija je ena najbolj do kosti zamaščenih pedanterij sveta; tedaj nas je izgnala za zmeraj »mit Kind und Kegel«,¹ kot se reče. . . . In kaj naj storim, če nosijo s seboj res sezname, tiste svoje proslule rdeče cegelece, o katerih mi je govorila Margrit? Ne mesece prej ne na potovanju nisem D niti z besedico omenil, da me na meji lahko zavrnejo. Buljim v peronski tlak . . . to je ko v kamen odrevenel uvod v spomin . . . in potem, ko mi policaj z jurišnimi jermeni čez prsi pregleduje potni list . . . buljim nepremično v točko v vratih nad njegovo ramo . . . tako sem se navadil obnašati se do preprostih ljudi v uniformi. Tudi ko

¹ »S šilom in kopitom«

ostaneva sama, ne črhnem D niti besedice o svojem strahu, o svoji paniki malo poprej.

Zunaj se vrstijo snažne, čedne enodružinske hiše, vile, gostišča z vrtovi, rumeno zelenimi in sivo zelenimi, po katerih so zapičeni drogovi s švicarsko zastavo. Brijem se pred omarico, in ko odbijači sunejo . . . pred signalom ali prehodom skozi vso kompozicijo . . . se usekam. Kri mi curi po podbradku, s kotičkom ust, da me mora D brž oblepiti z levkoplantom. »Še to,« ji rečem, »zdaj prihajam v Švico ko kak komit z balkanskih hribov.« Ne samo zastave in vrtovi z belimi križi, temveč tudi kilomsrske ograde iz zarjavelega pleha in zaroštanih mrež se vrstijo ob vlaku, da bi očem potnikov zakrile diletantsko zbite kolibe, debelo blato, pisano perilo po štrikih.

Kot morje gor, dol . . . hiše, bela cesta ob progi, holm, table. Kot zmeraj, kadar se mi zgodi kaj nenavadnega, me zagrne megla, da oslepim. Prva stvar, ki me čaka, je baselski kolodvor s stekleno kupolo. Je železniška postaja ostala ista kot poprej? Pravzaprav ne vem, kakšna je bila . . . Policista sta nas, obložena samo z najnujnejšo prtljago, peljala iz Gerbergässlija čez mostiček nad potokom, kjer sem se pred poldrugo uro še igral z rumenimi potočnimi kamenčki pod pečino. V kolodvorski ambulanti sva z Giselo iz bolničarkinih rok dobila vsak svoj lonček bele kave. Policaja sta učinkovala kot iz škatlice vzeta, pendreka sta se jima svetila izpod pelerine kot dirigentski palici. Ko sta nas vkrcala v vagon in je eden zaklenil vrata od znotraj, sta nama Claire in Margrit mahali z robčki pod zadnjim stebrom . . . Takrat sem stal ves popoldan na hodniku pri oknu, da bi prvi ugledal Vatijevo deželo in prvi naznanil mami, očetu, Giseli naš prihod . . . Kaj vse sem videl . . . Eglissee na primer, kopališče, z veliko progasto žogo v vodi, okrog katere sem nekoč brcal . . . teniško igrišče v gosti sencih hrastov, kamor sva neko nedeljo zašla z očetom . . . dolgi pomol pri Klybecku s pristaniško hišo Neptun . . . zazobljene zvonike mnogih cerkva, vsaka z drugačnim križem . . . vse same razrešene uganke, hieroglifi, blodnjaki . . . Adieu! Adieu . . . A zdaj? En sam tok pripetljajev iz zdajšnjosti, nepretrgan slap dejstev, ki ga preživlja v tem trenutku kot kakšna lutka, nesposoben, da bi se na karkoli oprl, sam sebi skrivnost, za katero sploh ne ve, kako se bo še odzvala v vsaki od naslednjih minut. Potreboval bi koga, ko ne bo nobenega, s katerim bi delil to zmedo. A zdaj, ko sedi D tule bela ko sveča na robu spodnjega ležišča, je ko zvezan.

Naj se opazuje iz daljave . . .? Približno tako kot gledalec, ki spremlja fundamentalni doživljaj, ki se razvija spodaj na odru pod njim in s katerim nima nobene zveze? Ali naj se docela preda doživljaju . . . brez misli na razdaljo in oči tam z vrha galerije? Enkrat tako, drugič drugače, vse skupaj bolj mešanica kot izrazito samo eno ali drugo.

GLAVNI KOLODVOR SBB BASEL

Visoka hala iz stekla . . . dolge kače vlakov pod njo. Bum, vrum, bang . . . ta arhitektura natanko posluša in v njej se tudi nadvse dobro sliši. D bolj mirna in tiha kot kadarkoli. Gre natanko tja, kamor brez orientacije zavije sam. Margrite ni nikjer v bližini in kolosa te postaje sploh ne spoznam. Glavni vhod v centralno poslopje, visoko zaokrožen obok v železni mreži z mlečno rozeto . . . v njej vlada sajast mrak, kot da sta stopila v notranjost kakšnega mehkega masiva iz vlaknatih kamnov . . . brezglasna tla so iz plute, so to moji z gumo podplateni čevlji ali sem gluhi? Neslišni vozički s prtljago, potniki prihajajo ko obrisi v beli soj visoke, neprozorne kupole . . . onstran, zraven ogromnega vhoda, kjer se sveti beli dan, in v neonu butikov so ljudje ko presvetljene koralnice. Gledam v stranske dohode, v temne rove iz mehkega kamna . . . občutek imam, da Margrite ni. Imam celo občutek, da je že sploh nekaj časa ni bilo sem. D v kožuhu, zvečanih oči za lečami se drži s svojim belim obrazkom mojega hrbita. Ja, tule sem doma . . . sem bil doma. Pognal sem korenine skoraj do pekla. Trudil sem se, da bi jih ohranil. Vselej me je navdajal skrivni ponos: ostati zvest Baslu, zvest Evropi . . . Pokazal ji bom to čudo, ta večno enak fenomen vzišlega sonca, mesto . . ., seznanil jo bom z Margrit, vključil jo bom v tkim, prazgodovino . . . v ta svoj veliki grob. Gledam za Margrit, obračam se k D za seboj. O,

skrivnosti iz njenega življenja, ki mu niso bile dostopne ne razložene, so mu doslej vselej nudile dovolj možnosti za neodkritosrčnost . . . kajti tudi njej ni bilo treba vedeti, kdo je, kaj je, česa si želi; takó se nista razlikovala. A zdaj se ne bosta več. Ampak, če Margrit ne bo tule, bo to prva žalitev, ki jo bo doletela v tem fantastičnem kraju.

Zunaj: ograja z verigami in taksiji s svetlečimi se emblemi . . . Tu bi moral biti zdaj klanec . . . in na sredi tista okrogla vogalna stavba ob zidu Rue de Helder . . . Nič. Valovita streha postajališča in voz s tremi prikolicami cestne železnice. Potegne zrak, ki ga je dihal pred štiriintridesetimi leti vase, premesti kovčke, gleda dol, v prepad . . . Situacija je brezdušna, prazna, absolutno tiha, oropana vsakršnega smisla. Kaj takega . . . O Margrit tudi tule ni duha ne sluha, črn prah od vekomaj je zažrt v vlaknato fasadne kamne pod obema stolpoma z uro . . . Limuzina s svetlečo se glavo Taxi Stern pripelje k ograji. »Rue de Niccolo, hotel Cecil«, reče, da bi mu iz ust zleteli vatasti pomponi, zadevajo se v lica in obliže. Voznik izstopi . . . eden tistih nelepkih prebivalcev mesta, ki so mu pokolenja pred njim že oblikovala anatomijo in nanj navlekla zoprno zeleno jopo, ki spominja na jagrski kraj . . . Po telefonu sporoči, kam bo peljal. Mogoče se boji? Mogoče je uganil, da prihajata od tam, iz tiste zemljine, ki je tem tukaj že od pamtiveka neka samo posebi umevna uganka uresničitve, kakor neuresničitve? Iz magije, ki se je

skrila v elementarnih daljavah, iz življenja, ki se na slepo srečo prilagaja redu, iz kolorita, kjer se je nad gore, morja, narode razširila neka molčeča, zagrizena IDEJA. To ga najbrž plaši in jezi. Tudi mene jezi, da je DUH tam, najbolj se pa čudim, da je tako zagaten in ima več podobnosti z meglo, ki vstaja, z mrakom, ki lega, z butajočim morjem, plavajočimi oblaki, z zaporednostjo letnih časov, kot pa z nečim, kar bi bilo bolj človeško. Takšno prapočelo . . .

Gleda po pločniku, rad bi ugledal gibanje, drže, obleke, ki bi mu pri priči zbudile simpatije. Ura je štiri, prezgodaj ali prepozno za vse to. Kratek most . . . ograja je en sam cementni zid, hoče videti več, razočaran je. Krtače, ščetke, pralni praški v izložbenem oknu trgovinice. Ko se obrne, z brado zadene D v senca. Strah ga je, ker jo pelje k Margriti, za katero pravzaprav ne ve, kakšna je. Čudakinja? Defekten tvor? Neznosno babše? Kakšna je zdaj, tega res ne ve. Prebiva v garsonjeri ali nekoliko večji sobi, to mu je znano. Iz pisem ve, da živi od rente, poučevanja klavirja, da se v prostem času ukvarja s slikarstvom. A kaj se je zgodilo z njo v zadnjem desetletju . . . mu je uganka. Bila je poročena z odvetnikom Josefom Mayerjem, ki je bil nekaj časa mestni odbornik ali poslanec in ga nikoli ni videl, še na sliki ne. Betežen mož, umrl je pred štirimi ali petimi leti. Kot prej je Margrit tudi tedaj, ko je še živel, imela ljubimce. Njen zadnji izbranec je bil bogat lastnik velike trgovine z elektroniko. Pokazala mu ga je na fotografiji: kako . . . kot nekakšen suhljat, posmehljiv Wallenstein z druidsko bradico, v pelerini, vrženi čez ramo, z rajdo gumbov iz srnjačjih rogov, podobnih, mrtvaškim glavicam . . . stoji, obdan od elektronske bleščobe, sredi svoje bleščече trgovine sredi mesta. Stiliziran folklorni tip . . . ki mu z izjemo Indijancev in ljudožercev, ki jih še ni videl . . . zbujal odpor, kot vsako postavljaško anemično pleme . . . Zanj se je negovala, hodila na lepotne operacije, prebijala dneve dolge poste v postelji ob sadni dieti . . . Kakšna damica hitrih nog, kvišku obrnjenega obraza, v kučmici in kožuhu iz perzijanerja l. 1952, ko jo je videl prvič po mnogih letih, ko sta, ona iz Švice in on iz Jugoslavije, prišla obiskat mamo, Claire in Gisele v DP taborišče Kellenberg. Bila je živ del Basla . . . On, ki so ga prevzemali skoraj mesečnasti občutki ob sleherni baselski razglednici, ob dialektu, ki so ga govorili radijski spikerji ali so mu tekle solze ob prenosu polnočnega potrkavanja božičnih zvonov iz baselske katedrale. . . se je jasno, skoraj zaljubil vanjo. . . Prebijala sta ure in ure skupaj na sprehodih v taborišču, ob mrzli Dravi, v pogovorih, se držala za roke . . . se stiskala, celo poljubljala . . . Neki večer, ko sta se vrnila iz kina, sta sedela na konfinih pred vhodom v lager skoraj do jutra. Neki drug dan sta zapored presedela pet ur v točilnici v ruskem delu logarja, pod stensko malarijo predimenzioniranih boljarjev in majcenih belih jelenov, pila sta špirit, s katerim jima je pridno stregel mužik v rubaški, ker je mislil, da sta ljubezenski par . . . Spraševal jo je o Baslu, o ulicah, o okrajih, različnih kotih, renskih lukah, po katerih se je potikal, o šo-

lah, cerkvah, ljudeh, vodnjakih . . . rodil se je v Baslu, to pač, vendar je šele deset let zatem prišel na svet v vasi Cegelnica . . . Med drugim mu je povedala, kar mu je bilo novo, da je kot otrok hotel pri obedu imeti na mizi zmeraj vazo s cveticami, drugače ni zaužil ničesar . . . In če so mu hoteli podtakniti kake okrasne rožice, tako imenovane pom-pone iz blaga, ki so se valjali po delavnici ali kar tako iz iznajdljive nuje, kako vejico, odtrgano v živici, ni hotel dati v usta niti grizljaja, napovedal je gladovno stavko, dokler mu niso od kdove kod prinesli in postavili na mizo vsaj cvetlični lonček . . . O Bog, tega ni vedel, presunilo ga je, kaj je terjalo to otroštvo, nad katerim se je začel sklanjati kot nad nekakšnim svojim lastnim legitimnim otrokom . . . A kmalu po teh prvih dneh v Kellenbergu je Margrit . . . navkljub temu, da je pripotovala sem, da bi z vsem hrupom in sijajem razsvetlila okolje . . . pokazala svojo pravo naravo . . . Ošabnost, mrzlo samotnost, posmeh . . . Sprla sta se. Kot otrok, se spominja, je bila živahna, vražja, hudo spletkarska. Očetova ljubljenska. S šestnajstimi leti je imela kup fantov, ki so se podili za njo po parkih in kopališčih . . . v spominu ima moške, ki so kar naprej ko sence postavali okrog hiše. Njeno govorjenje je bila ena sama vrsta prodornih klicev, krikov, sikanje skozi zobe. V otroških letih se je bal njene živčne ročnosti, nagle jeze, košatih črnih las, s katerimi je opletala naokrog ko z levjo grivo. Edino ona je bila sposobna tega, da ga je odpeljala v bolnišnico, ne da bi ji bil po poti ušel . . . Najbolj se je bal njenega nasmeha: ena sama nedolžnost belih zob in nad njimi hudobne podobice zelenih oči. Po njih jo je spoznal, ko je zaigrala Božička, ki mu prinaša darila: med vato las in zajčjo kožico kodelje so bile ko vrtajoči svetri.

Samo nekaj korakov dalje od trgovinice s krtačami se taksi ustavi: Hotel Cecil z zelenim nadstreškom je v vrsti enakih hiš na Rue de Nicollo . . . in v isti ulici stanuje Margrit. »Guten Tägli! Guten Tägli!« Debelušen upravnik v progastem telovniku, črnih hlačah, z metuljčkom, priskaklja od vhodnih vrat, kjer je pazil, k prtljažniku za njegovim hrbtom. Najprej misli, da je Hans Moser, avstrijski komik iz filmov, vendar govori v baselskem narečju namesto v dunajskem. Hotel, ozka hiša, je podoben družinskemu penzionu. Oddasta potne liste sivi ženski z dolgim obrazom . . . »Mlle Jeanette,« piše na vizitki. »Aus Jugoslawien?« Pokima. »Ich bin aus Ungarn.« Trda, siva frizura, nekakšen temen dirndel. »Von 1956 — h?« vpraša. »Ja, von damals,«² Madžare pozna. Clairin mož, Josko Pall, je bil Madžar — nogometni trener, pa glej no, trgovec z rokavicami. Izpolnita prijavo, drobno ko vozovnico. Penzion že menda poln ali povsem prazen. Gresta gor za krepkim, mladim dekletom v beli halji. Soba v etaži s tušem — 40 frankov na dan. Stopnice zavijajo . . . tekač z medeninastimi palicami . . . stebriščasta ograja . . . lovska slika na prehodu . . . po hodnikih različno velika in raznobarna pleskana vrata

² »Dober danček! Dober danček!« — »Iz Jugoslavije?« »Jaz sem iz Madžarske.« »Od 1956?« — »Ja, od tedaj.«

... kratki in dolgi hodniki z raznoterimi, iz vseh vetrov znesenimi tekači ... slike Alp. Helvetia s plamenico nad glavó. Stopnice spet zavijajo ... kotne omarice, psihe, mizice, pokrite s prtički ... to ga zdaj ne moti, čeprav ima najraje gol zid, da ga lahko otipa. Kako diši po parketni pasti med ograjo ... in po persilu! Njuna soba je na vrhu, v majhnem hodniku. Dve postelji s črno rjavimi tablami. V debelem lavorju iz belega porcelana procelanast vrč z debelim kljunom ... Omara kot kak ded — drvar iz Jure; temne cvetlične tapete, ob podpornem zidu dolg, neekonomičen kot, ki štrli ven nad stopnišče. Nad omarico reprodukcije s stropa Sikstinske kapele. Soba ko za časa babic konec prejšnjega stoletja. D je tega vesela. Umijeta se, v vrečke premestita iz kovčka darila za Margrit. Nato steče dol, da ji telefonira. Zaide v hodniku z omarami, v kamrico z mračnimi čistilnimi utenzilijami. Mlle Jeanett mu proda žeton in se mu nasmehne, ... seveda, njuni deželi se stikata ko pajdaški suknji. Stopi v govorilnico ... tuj in nedostopen sebi bolj kot kdorkoli, ki bi ga od zdajle naprej prvič srečal. Ozka kabina je vsa tapecirana s kraljevsko modrim žametom. Zasliši Margritin glas nekaj hiš naprej ... Ne spozna je po njem, ampak po narečju, tistem obrazilu »li«. Wir sind gekommen. Du warst niergends auf dem Bahnhof«. ... »Ich war dort, nur der Zug hat Verspätung gehabt« ... Ne, vlak ni imel niti minute zakasnitve. »Wir kommen jetzt.« — »Da kommt doch«³ ... Malo ravnodušen glas, nekoliko mrzlega tuša čezenj. Ja, to je Familija ... Teče spet gor, zajemaje po dve stopnici hkrati: niti minuta ne sme v izgubo. D že čaka sredi sobe, razprtih rok, obvešena z vrečkami ... Gracilna, sloka, prav nič podobna bolnišnični garačici. Zdaj sta tule ... končno ... Prišla sta od tam, kjer v realnosti malodane ne obstajata, sem, ker bosta ... kaj bosta, kako bosta v tem fantastičnem svetu? Gresta dol, pod velbi družinskega penziona ... močno diši po parketni pasti iz velike pločevinke. O, kako se počuti ... kot oseba, ki ji oddaleč zavida, ker ji gre vse izpod rok ko namazano ... kot deček, ki ga navade in vsa presenečenja, mlade v svoji starosti, čakajo za vrati ... Kakšen sijajen občutek brezčasnosti in brezkrajevnosti! Ko na vrhu kakšne gore s še nikoli videnim razgledom.

Na ulici tišina ko voda v vrču ... Tule so ... zakletkana vhodna vrata v vrsti enakih hiš. Nad zvoncem njegovo in ime Mayer. Ko pritisne gumb, vrata zabrenčijo. Kot vsak, ki je radoveden, kje živi po toliko letih nevidenja njegov sorojenec, se razgleda po predverju, ki se širi daleč naokrog. Črno-bel mozaik. Nihajna dver. Zraven stopnišča ozka, črna vrata dvigala. Ko izstopita ... snažno bel hodnik na levo in desno. Vrsta belih vrat samskih sob ali garsonjer, samostansko tihih, v ustih in nosu čuti belež in aseptiko. Gresta od duri do duri, previdno, po prstih, nazaj do črnega lifta, ograje, na hodnik v levo, ko se za njima na koncu

³ »Prišla sva. Tebe ni bilo nikjer na postaji.« — »Bila sem tam, samo vlak je imel zamudo.« — »Prišla bova zdaj.« — »Potem pridita.«

prvega odprejo vrata, svetloba pade na zid. »Margrit!« Pohitita tja. Vrata odprta in med podboji stoji ... v predsobi znotraj ... majhna, debela, težka ženska v črnem puloverju, črnih zoknih, črnem krilu ... kroglasta klada ... Kaj je to, kdo je to? Stara hišnica ali kakšna snazilka? ... Po očeh, skoraj navpičnih obrveh ... po dekliški frizuri s svedrastimi kodri ob rami, po črni žametni pentlji zadaj ... Okrogla mačja glava in težki štirioglati obraz. »Da tritt doch ein, Bubli ...«⁴ reče z Margritinim glasom ... Ko jo hoče kljub presenečenju, ki meji na halucinacijo, objeti, mirno, nikakor ne bliskovito, se hitro odmakne in obstoji pri steni. Čemu? Saj je ni hotel popasti. Čuti, kako se mu nelagodnost vzpne do ust kot vselej, kadar zaduha »ponotranjeno notranjost svojega doma« ... Predstavi D: nepozorna mehanika rok, kot da si bo Margrit opekla prste ... on pa je bil za hip na višku radovednosti, kako bo sestra sprejela erotično partnerico svojega brata ... Najbrž to ni nič drugače ko pri moškem, ki se spotakne ob sestrinega ljubimca, iznenaden od navidez tujega eksotičnega pojava lastnega dolgočasnega spola ... Odloži vrečke na tla iz umetnega linoleja, D torbico na mizo zraven komode, na katerem je plinski rešo ... najbrž, ker hoče na hitro priklicati domačnostno razpoloženje. Margrit, pravzaprav Gritli, stoji pred vhodom v sobo, od tam pokaže obešalnik za vrati. Rogljato stojalo se šibi od oguljenih oblačil ... jop, predpasnikov, plisiranih kril, jank ... da komaj najde prosto kljuko za D kožuh in svoj kapucasti plašč. Nato Gritli pokaže naprej.

Velika soba: ovalni blazinjak, pokrit z odejo do tal, in predalčnik s knjigami in zvitki not pod lučjo stropne svetilke v senčniku. Ob steni piano in okrogla miza s stoli. Slike ob straneh in široko odprto okno nasproti vrat. Hoče pri priči k njemu, da bi se razgledal, a spodobnost mu tega ne dovoli. Margrit stoji sredi sobe. »Sitzt euch.«⁵ Visoki glas, kot da ne pripada težkemu telesu, ne tej mačji glavi ... Če ne bi spregovorila v njemu ljubem dialektu, ne bi ... D sede na stol sredi sobe, brez plašča je drobna in mršava. »Warst du auf dem Bahnhof?«⁶ vpraša. Gritli obrne svoja zavaljena ramena in nič ne reče. »Nicht war, der Zug hat keine Verspätung gehabt?«⁷ se obrne k D. D, kot da je na mah nekaj dojela, molči. Namig ... Ženske se morajo kdaj zlagati, da jih ne bi obsojali za neodkritosrčnost ... Brž vzame stvari iz vrečke, knjige, prte, plošče, pogrinjke, zlaga jih na mizo, obenem tolmači. Margrit eno za drugo nepozorno odloži na zofo, na piano. ... mengeški glasbeni skrinjici prisluhne ko kosu lesa ... prt v vsej svoji košatosti pusti malodušno obležati na robu mize. Na stojalu je platno, načeto tihožitje cvetlic v vazi. »Ich habe gerade gemahlt, als du aus dem Hotel geklingelt hast.«⁸

⁴ »Vstopi že, pob.«

⁵ »Sedita!«

⁶ »Si bila na postaji?«

⁷ »Kajne, vlak ni imel zasmude?«

⁸ »Ravno sem slikala, ko si klical iz hotela.«

Prvič se nekoliko nasmehne, da pokaže porcelanaste zobe, po katerih se zdi, nekoliko vzblisne prava Margrit. »Wie ist das Zimmer im ‚Cecil‘?« ... »Gut« ... »Wolt ihr Tee?«⁹ ... Brauchst nicht ... Bi čaj?« iz dostojnosti prevede D. Naj bo tako ali tako, prekleto, ni tukaj zavoljo Gritli, tega družinskega monstruma, ampak zaradi Basla. »Bitte schön,« reče D, še nevajena nemščine ... in se nasmehne z enim tistih nasmehov, pri katerem pokaže zobe, ki že sami po sebi dovolj povedo. Ko gre Gritli proti rešuju, je v enem samem skoku pokonci in pri oknu. »Poglej!« Globoko spodaj je jama, odprto tirišče. Ima težave z vidom, daljave in bližine so prevrnjene. Odstre zaveso ... pri tem se s senci dotakne D lic, to trenutno učinkuje kot krepčilo. V zgodnjem mraku se pokaže kolobocija železnih špagetov, rjavih in belih, ki tečejo naprej in nazaj, skupaj in vsaksebi, celo začetek zasteklene lope SSB se vidi. Nasproti okna na vrhu od hiš zazidanega pobočja, se vzdiguje široka stavba iz jekla in stekla, kakor velika registrska blagajna in na njej se anemične svetijo svetlo rožnate črke AG FARBSTOFF CHEMIE.

Gritli za rešojem rokuje z gumbi ... skodelicami, krožniki, čajnimi vrečkami, žličkami. S tako odsotnostjo in negotovostjo jemlje v roke eno ali drugo, kot da bi ji predmeti morali priti sami od sebe v roke ali kot da čuti do njih, do teh trdih in mehkih oblik odpor. Vsak čas ji bo padla kaka reč na tla, sladkornica na primer, če se ta ne bo v visoki etaži svoje zavesti v pravem trenutku oprijela njene roke ali Gritline mišice ne bojo začele delovati. Mogoče je to lastnost familije ... vse v hitrici požreti, v nestrpnosti popraviti, se urno zasukati k novim vtisom, preuranjenim sklepom ali krčevitim grimasam ... To ne izhaja iz muhavosti nepotrpežljivih turistov življenja, ne, ampak iz globlje nuje duha. Clovek hoče, recimo, zmeraj na novo občutiti svojo lepoto in resničnost ... hegemonije, mistike, konvencije izumirajo vsak hip ... to je dinamika življenja, narcis ne mara videti svojega videza v stoječi, ampak tekoči vodi ... Gritli se odsotno opeče v debeli prst, strese ga, vtakne v usta, sesa. Če bi ji zdajle priskočil na pomoč, bi zavpila od jeze in izbuljila oči. Nikoli mu ni, razen 52. leta v Kellenbergu, uspelo napraviti nad njo nekakšno destrukcijo k človeškemu. Opazuje, kako se ji lasje usujejo čez oči, lica, vrat. Nos, majhen kot pri dojenčkih, še bolj neopazen zaradi močne šobe, srčasta bradica, ki poudarjeno štrli iz vrečastega podbradka ... atletska zavaljena ramena ... »Das ist Lindenbluten Tee,«¹⁰ reče. Seveda ni listov ne cvetov kot nekoč, ko ga je obiral sam po drevesih, ampak vrečica mletega drobirja z reklamo na nitki. Vzame ji iz rok lonček in kar ročno nalije prvo skodelo, potem drugo ... tretjo? »Ich trinke kein Tee,« odkima. »Warte, es fällt noch Zucker.« »Schon gut,«¹¹ reče z igrano vedrino. V sladkornici so od kave sprijete rjave kepe sipe ... to je nagnusno, le kam naj jih odvrže?

⁹ »Kakšno sobo imate v »Cecilu?« — »Ni treba« ... — »Bi čaj?« — »Prosim lepo,«

¹⁰ »To je lipov čaj!«

¹¹ »Jaz ne pijem čaja« — »Čakaj, sladkor še manjka.« — »Že dobro.«

Za vrati ugleda kopalnico, kad, bide, lonce, ki zamazani počivajo v miniaturnem koritu umivalnika . . .

»Lindenbluten Tee,«¹² oznani Margrit malodušno, ko ohlapno drži pladenj s skodelami: ni vajena streči drugim. D se obrne od okna in hvaležno pokima. Grem počez čez sobo, mimogrede vzdignem stol in ga primaknem k okrogli mizi. D z nasmehom vzame skodelico s pladnja. Čaj je bled . . . da bi vsaj zaduhal kak močan zvarek, tudi umeten, če nič drugega . . . Ne morem ga spiti. In tako malo prostora je na okrogli mizici. Še zmeraj se mi zdi, da sem na vlakcu, v stanju hitečega pričakovanja. Sram me je . . . Zapazim špranjo v mizi, v njih počrnele mastne drobtine. Tako si torej pripotoval po dobrih treh desetletjih čez dve meji v Basel k Margrit, da bi poln sramu in obupa opazil umazane lonce in razpoke, nekaj, česar nikakor ne bi smel. D sreba čaj. Tišina. Potem se oglasi Margrit, ki z rokami v širokem naročju sedi na zofi. Ozrem se, ker se je ne morem navaditi. »Wie sind ihr gfarren?«¹³ To vprašanje terja natančen odgovor — cele pejsaže, imena postaj, mest, nekaj najbolj bedastega na svetu . . . da bi se vmes zgodil vsaj kak incident!. A če bom začel pripovedovati, me nihče ne bo poslušal. K hudiču! Ven moram! »Gritli,« rečem prijazno, »jetzt werden wir zwei aufbrechen und bevor es Nacht wird, schnell die Stadt besichtigen.« Tako, beseda je padla. Beseda je konj. »Wenn ihr in das Zentrum wollt, must ihr mit dem Lift fahren?« »Mit dem Lift?« »Ja, am Ende der Rue Niccole ist der Hochautobann.« Razumem, našla bova. Nenadoma reče bolj živo, ne da bi koga od naju pogledala. »Soll ich etwas vorspielen? Aus meinen Kompositionen?« Pogledam s kunjjo ometan pedal njenega pianina. Ne, ne. Ne razumem se na glasbo, samo nekatere skladatelje imam rad. »Machen wir es so: wir gehen jetzt zwei, drei Stunden schnell durch Basel und kommen ungefähr um achte zurück.«¹⁴ Ura je 17.21. Basel me čaka zunaj . . . vse tole zakrinkano okrožje, v katerem se že prižigajo luči . . . čaka, da sooči svoj zemljevid z neko notranjo pustolovščino, mentalno geografijo v moji glavi . . . Margrit vstane, oba se vljudno zasukava k njej. »Soll ich ein kleines Abendessen bereiten? . . .« »Nein . . . doch, wenn du villst,« se spomni. »Was denn?« vpraša in gre s kazalcem po srednji ustnici. Tako je delala mama . . . »Oh, Kaffee, Brot, was du villst,« rečem. »Kaffee und Brötli,«¹⁴ reče počasi. . . . Kako priti do obešalnika? Ne morem biti več dostojen. Od nestrpnosti bom vsak čas vzkipel. Kakšna nepremagljiva ovira je zdaj Gritli. Oblečem D, oblačim sebe. Gritli stoji vmes in stegne svojo mrtvo visečo roko proti

¹² »Lipov čaj!«

¹³ »Kako ste se pelal?« — »Gritli, zdaj se bova dvignila in preden se znoči, še hitro pogledala po mestu.« — »Če hočete v center, se morata peljati z dvigalom.« — »Z dvigalom?« — »Da, na koncu Rue de Niccole, je nadvoz.« »Naj vama kaj zaigram? Iz svojih skladb?« »Storimo takole: midva greva zdaj na hitro za dve, tri ure skozi Basel in se vrneva približno ob osmih.«

¹⁴ »Naj pripravim kaj malega za večerjo?« — »Ne . . . torej če želiš.« — »Kaj pa?« — »Oh, kavo, kruh, kar hočeš.« — »Kavo in kruhke!«

meni. »Wenn du in der Stadt bist, telefoniere mir, bitte.« »Gut, abgemacht.« Grem proti predsobi, ustavi me. »Bitte, frage mich, ob ich Klavierstunde gebe und wann. Hast du mich auch gehört? Frage mich so wie ein Fremder.« V hipu mi postane vroče. »Warum?« vprašam. Njen obraz je neprizadet, vendar čutim, kako se tisto bliža ... ko nekakšno podzemeljsko bobnenje. »Weisch, sie hören mir ab ... hie und da spionieren sie nach mir ...« In že sem tam ... ko lovec z obrazom, vročim od razburjenja, potopljenim v temni, lepljivi kal ... kjer vidim M obraz, Clairin, vse mogoče znane obraze, tudi svojega, naivne in od groze spačene. »Oh wo ...« zamahnem preparirano površno. Margrit stisne zobe ... nagla jeza ji že gori na licih. »Nein ... sie spionieren mir im Haus nach und an der Linie. Sie hören mich ab ... Wievielmahl soll ich es dir noch wiederhollen?«¹⁵ Usta imam suha kot od zoprnega poljuba ... ampak bolje je, da sem tiho. Grütli pograbi iz okrogle, črne škatle denar in mi ga moli. ... Glej, dva majhna, rjava, skoraj črna rapna. To me pretrese. Koliko časa jih že nisem videl? Drobna sta tako, kot da to sploh ni noben denar, noben cvenk, ampak nekakšna zarjavela vtiskača. »Du musst die beide Münzen hinein werfen. Du fragst, dass du dich am Telefon erkundigen wollst, ob da die Frau Meyer wohnt, die Klavierlehrerin. Dann sagst du, bitte, könnte ich Klavierstunde nehmen ... und ich antworte: Kommen Sie am Donnerstag um fünf. Dann bedankst du dich und das Gespräch ist aus.«¹⁶ Nekoliko hitro stopim čez prag. Zato se obrnem, da bi rekel: »Na svidenje«, ko ona potisne pest na usta »Ššš ...« in tako hitro zapre vrata za menoj, da me udarijo v pete.

V liftu: Kaj naj si misli o Margrit, kaj si misli D? Ne more se znati: ... Mrak plava zunaj med hišami v sajastih delčkih, penah svežine. Neznana, mrtva ulica, v kateri, hvala bogu, še nikoli ni bil ... a v glavi vendar pritisk, pripravljenost na duel, predajo, podvig ali objem ... Ko žival ovohava pravo stran. »Sem,« se odloči. Zakletkana vrata na obeh straneh. Snažen pločnik. Varčna luč. Zeleni nadstrešnik hotela Cecil ... Mimo. Malo izložbeno okno s krtačami. ... Mimo. Najraje bi začel teči ... Stvari v spominu ... Kakšni občutki so ga navdajali v Ljubljani, ob morju ali kjerkoli že, kadar je naletel na avtomobile z registrsko tablico CH BS in s kantonskim grbom ... Naenkrat nekaj zanj sredi tega brezimnega okoliša: D se prvič, kar se poznata, na ulici oklene njegove pazduhe, da mu njena majhna, orokavičena roka obleži na zapestju in začuti njeno substanco, bližino njene noge ob

¹⁵ »Ko boš v mestu, mi telefoniraj.« — »Dobro, velja!« — »Prosim, vprašaj me, če poučujem klavir in kdaj. Me sploh poslušáš? Vprašaj me, kot da si tujec« — »Veš, prisluškujejo mi ... tu pa tam vohunijo za mano.« — »Daj no ...« — »Ne, ... vohunijo za menoj v hiši in po liniji. Prisluškujejo mi. Kolikokrat naj ti še ponovim.« —

¹⁶ »Vreči moraš oba kovanca. Vprašal boš, da bi po telefonu hotel izvedeti, če stanuje tu gospa Meyer, učiteljica klavirja. Potem boš rekel: prosim, ali bi lahko dobil nekaj klavirskih ur ... in jaz bom odgovorila: »Pridite v četrtek ob petih.« Zahvalil se boš in pogovora bo konec.«

svoji od boka navzdol do meč ... To ni samo dobrikanje, nekakšna socialna strast, krepost, ki uspava ali dviga samozavest, ne! Svobodna sta tule, v tem delu sveta, ki le napol obstaja zares, tako nekako ko Akropola ali druga takšna živa izkopanina obstaja le napol.

Visoka, siva zgradba na koncu Rue de Niccolo. Kletno okno, odprto, razsvetljeno. Obstaneta. Pred njima v višini kolen, v kletni dvoranici kup moških v srajcah in jopicah, s štulami svetlo plavih kap na glavi, za dolgo mizo. Najprej misli, da so škrtali ali člani verske sekte ... Sedijo na obeh straneh mize, udarjajo žige ... velike ovojnice, majhne ovojnice, zavoji, mape ... »Hohoho!« se smeje eden, drugi ... na kraju mize je polna košara, pekarska, v katero mečejo ožigosane pošiljke ... Torej pismonoše! ... Na oni strani ulice so tri pritlične hišice, za mrežasto ograjo suhe grede. Mostiček. Nadvožno cestišče, širok podporni stolp ... na njegovem dnu zagledata liso vrat. Crno oblečen možak, s hrbtom obrnjen k njima, pritiska na gumb. Stopita z njim v opleskan kontejner, spustijo se dol, držita se za drog. Izstopita zraven vhoda v pasažo ali podzemeljski hodnik, poln različnih reklam in butikov s kopico glav, ki se gnatejo ven. Bleski in deževni siji mimo vozečih avtov pod traverzami ... Kako zdaj? Nekaj ga tri metre od osvetljenega pločnika spominja na klanec z okroglo, vogalno hišo. Je tisto, naprej v temi? Cvilež tramvaja v bližini. Ljudje molče prihajajo iz podzemeljskega hodnika ... Obrazi, obleke, kretnje, iz množice ni mogoče izločiti posameznika. Nekoga je treba vprašati. Ponavlja vprašanja pri sebi ko jecljavec, izbira v gneči človeka, ki bi ga ustavil ... Tu je eden v meliranem suknjiču, z majhno butasto okroglo kamero ... temnopolt, črnolas, podoben južnjaku. Ko ga ustavi, nekaj časa ne more spraviti besede z jezika. Oni ga gleda, s čedalje manj elegantnim porogom okoli ust ... ja, to je pozdrav z juga. »Entschuldigen Sie, wie komme ich von da nach dem Barfüsserplatz?«¹⁷ Oni odgovori ... Ne razumeva se prav ali se ne slišiva dobro, kot je to navadno v gorah, na velikih rekah, v krajih, kjer narava postaja fantastična ... Uspe mu le izreči stavek, jasno da v bazelščini ... Možakar pokaže z roko naprej ... in v istem hipu se že okrene ... Samo za sekundo sta bila z obrazom obrnjena drug ob drugem, kakor dve ribi obloustki ... Široka asfaltna deka ceste, v katero so vložene tramvajске tirnice ... Bog, ni mogoče to nekdanji mostiček čez renski pritok, ki je prihajal izpod dreves in pečine živalskega vrta med hiše, ki so kazale svoje fasade s trgovinami na Rue Helder, in je tekel pod Barfüsserplatzen pod Baslom ... pod kazinom, trgom, mestno hišo ... po predoru, v katerega je nekoč zlezal ... in se izlival skozi široko luknjo v škapri blizu Srednjega mostu v Ren? ... Potemtakem bi morala biti tule tista majhna Friederlova hiša, v kateri so otroci šivali iz žakljev indijanske hlače in delali iz golobjih peres perjanice ... kjer ga je z

¹⁷ »Oprostite, kako pridem od tule do Barfüsserplatz?«

drugega brega klicala tista črna ženska, dolga in neznansko shujšana, podobna traku, ki se je bil ovil balkonske ograje ...? Stopi, držeč D za roko, na cesto, nelagodno, kot da bo vsak čas stopil v vodo ... na sredi je otoček tramvajskega postajališča, ljudje, ... med njimi čez drugo polovico ceste: leče kamer, aparatov, projektorjev ju fikasirajo iz izložbenega okna, kateremu se bližata ... Vogal. Kratka uličica, skozi katero je hodil k Friederlu ... v tleh so motno svetleči se medeninasti gumbi prehoda za pešce. Malo zdolaj, naprej, razsvetljena avla ... ljudje vrejo noter in ven ... Sredi množice rdeč dirkalni avto, osvetljen od močnih žarometov ... pol reflektorjev sije na pločnik, da ju kar samo od sebe zanese noter. Pano iz lahke pločevine z napisom Fittipaldi se vrti v zračni struji kaloriferja ... Ljudje se sklanjajo h karoseriji, čez odslonjeno kabino, kot da bi kdo sedel notri, nad mršav sedež ... Zunaj dve črni hiši, ki predstavljata novo gaso, naj bi ju odpeljala na Rue Helder ... ampak ne! Prikažeta se na nekakšnem notranjem dvorišču z arkadami, v majhnem prodajnem centru, v galerijah naokrog so mavnične osvetljene izložbe. Potem skozi prehod pod obokom: trdno je prepričan, da bo prišel na Bahnhofstrasse, iz katere se izteka Rue Helder.

Vse črno ljudi na ulici, ki se dviguje na enem in na drugem koncu, da je podobna viseči mreži. Ozka. Je, ni? Mora biti. Na sredi vodnjak sv. Matije ... polovica elipsaste kotanje, zarasle z bršljanom v barvi kakaa in rdečega vina. In malodane nad svetnikovo soho balkon stanovanja, v katerem smo živeli, in na drugi strani hiše široke stopnice, po katerih sem hodil k Hansiju ... Malo nazaj. Gre naprej pred D, kot kadar ji v gozdu dela pot ... rine skozi gnečo ... obzirno, ko da je sredi samega porcelana in kristala. Takrat, ko je ves nor od strahu pridirjal izza vogala, ker ga je klicala tista dolga, črna, suha ženska k sebi ... zdelo se mi je, da mi bo od njenega pogleda odpadla vsa zadnja stran telesa ... in so ga neki ljudje na Rue Helder nenavadno razveseljeni, pripravljeni vsakomu kaj zagosti, hoteli ustaviti z razprostrtimi rokami ... in kako je potem skozi zaveso na balkonskih vratih oprezal po ulici, če se na njej ne bo pojavila čarovnica ali kakšen njenih sključenih sorodnikov ... Lepa hiša je bila, vsa potlakana in položena. Veliko stanovanje. Na koncu hodnika je bila majhna soba z oknom, ki je gledalo v slep zid. Tu si je oče uredil delavnico. Čez dve kozi je postavil desko. V tej sobici sta nekega dne večerjala na razgrnjenem časopisu lovsko klobaso, sir v trikotnikih, slanika ... ko je vstopila Clairi z belim, dolgim ovojem v naročju. Oče je tako burno vstal, da je stol zletel v hodnik, zavrtel se je ko vrtavka in zatulil: »Hinaus, Hurre! Hinaus!«¹⁸ Začuden je vstal. Clairi je v naročju nosila novorojenčka. Nejasna očaranost, da ima sestra otroka kakor druge neštete ženske, ga je potegnila k vratom. Na njenih rokah je bil res dojenček ... v beli

¹⁸ »Ven, cipal Ven!«

kapici s čipkami, obraz mu je prikrival prtiček. Clairi se je sklanjala nadenj in spet gledala v očeta. Ta je norel v besu od stene do stene, da mu je halja vihrala, in kričal: »Hinaus! Hinaus!« A čudno hitro se je umiril ... Ne, sédel je samo nazaj k svetilki in večerjal naprej, da so mu ribje luskinde med preklinjanjem letele iz ust. Mama je odgrnila robček iz otrokovega obraza in ga gledala. Bil je droben, ljubek obrazek stisnjenih oči in prelepimi trepalnicami, od njega je velo po čistoči in svežini, da so ga prebodle žgoče osti ljubosumja ... Gizela ... edina, s katero se je ves čas in od vseh v družini najbolje razumel.

Ne najdeta Matijevega vodnjaka. Pa jutri ... Nazaj. Izložba v dimenziji cineramskega platna na koncu privzdignjene ulice ... V njej osvetljena od zgoraj in spodaj, ena sama samcata preproga, velikanska, najmanj 10 × 20 m. Spušča se s trapeca, iz teme zadaj — v luč do njunih oči, zdaj se bo zrolala na ulico ... drugače v izložbi nič drugega. Basel, mesto svile, nakita, kemije, krzna, tepihov, mesto trgovin ... Tu na tem vogalu nekoč ... ampak železnih polic z verigami ni več. Na drugi strani zagotovo Barfüsserplatz ... natlačen je od ljudi, nad njimi razsvetljene lope ... glej veliko pratrsko kolo, ki se obrača okrog, polno veseljakov ... najbrž stoji tik pred kazinom. *500 Jahre Basler Messe*¹⁹ piše na beli zastavi. Rineta čez široko cesto ... ali je to? Počez tirišča visoka škarpa ob klancu, tista iz sekanih kamnov, obrasla z vzpenjavkami ... glej, tako kot nekdanj, le siva cesta, ki se vzpenja vkreber. Pozneje! Ali jutri ... Ljudje. Koliko? Kakšni? Družine z otroki. Mladež v blue jeansu. Univerzalna mladež. Kot povsod po svetu. V čednih puloverjih, z lepimi urami. Samo nekoliko preveč rejena, napihnjena lica, majhna usta ... Roke, krepke ... polnijo temo in luč naokrog, zgoščajo ju in redčijo, velike, čiste roke obrezanih nohtov in glave v lepih frizurah, ki delajo družbo rokam kot oblaki, ki delajo družbo zemlji ... A kaj je to? Skelet ... Suho dekle z mrkim, sovražnim obrazom zraven lope, ... prava lepota! Ampak naenkrat se ne briga več zanjo. Pod celofanom na stojnici ugleda bonbone — renske čolničke, progaste, izdolbene sladkorne palčke različnih barv ... te je sesal nekoč, imajo nenavaden okus in podobne so tistim od nekdanj ... Kupi jih cel šop ... Kramarica mu jih potisne v škrnicelj z odtisnjenim črno kantonalnim grbom: baselsko škofovsko palico. Pri priči mora eno poskusiti ... Palčko prelomi pol zanj, pol za D, čeprav ne mara curkov. ... Vlečeno sladkorno testo je, okus ima po kandisu in rozinah. Ja, prave so.

Zdaj stojita pod pratrskim kolesom. Odtod naj bi se videl Gerbergässli kratka, diagonalna uličica iz štirih, petih hiš ... in na levi njihova zelena hiša, v kateri so stanovali; s trgovino spodaj, s salonom ter delavnico, v katero so ga zapirali, da jim ne bi uhajal z doma. Nizka hiša iz lesa, z navzgor zavihanimi kapi, podobna pagodi, stoji tam, vsa obvešena s

¹⁹ 500 let baselskega sejma

časopisi . . . prikriva, krajšo, daljšo perspektivo, da zoži pogled, ko v jašku. Tudi jutri . . . Nazaj k škarpi, ki jo je ugledal malo prej, na tisti klanec s potjo nad cesto ob zidu, ki se poln bršljana vzpenja gor k parku . . . Pograbi D pod pazduho. Za trenutek pred majhno izložbo z medenjaki ne ve, če ima prav, in naredi tako pirueto, da se mora zarežati nad svojo podobo v brezsrarni šipi.

Siroka, bleda cesta, dolg blok nizkih hiš. Glej črne postave osamelca, ki se približuje z vrha na prazni cesti. Naj ga zajameta s svojimi razpetimi plašči in zarajata z njim v kolu . . . Ne, pustita ga mimo . . . Pusta, katedralsko visoka stavba na oni strani se niža s škarpo in hkrati viša nad dolgo cesto . . . Na vrhu. Zdaj mora malo postati, da se razgleda. Klanec je bil daljši, bolj trden, kot ga ima v spominu. Za tistim visokim, rdečim zidom . . . v njem je bila nekoč policijska postaja . . . mora biti policijski park. Kolikokrat je stal takole, ker se ni upal prečkati široke nevarne ceste, prostrane asfaltne prerije, natrpane tramvajev, potujočih trgovin, motorjev, ki so vozili gor, dol. Zdaj je ozka, temna, prazna. V temi pred drevesi stoji na podstavku cenen doprski kip debelemu možu, veljaku. Med zamorsko masivnimi ustnicami mu tiči prazna hiltzna od filtra . . . Ko so se tod igrali ravbarje in žandarje in se je skrnil v travi za grmovjem, se mu je zadrila v bedro špičasta črepinja pivske steklenice. To je tista brazgotina na desni nogi . . . In zdaj morava priti do zidu s stopnicami, reče. Steinenvorstadt. »Spodaj je hiša, v kateri smo stanovali . . . ko smo se selili: omara ni šla skozi vrata, zato smo jo morali s škripci spraviti po fasadi skozi zgornje okno . . .« In šel je gledat na zid, kako omara leze gor, kakor velika želva sklednica. Moral bi D pripovedovati o vsem. Vendar bi najraje izgovarjal le gesla. »Črepinja.« »Omara.« »Madame Tantin.« »Cvetlične tapete.« Iztegnjenih rok se prebija skozi goste sence dreves zaraščenega parka, kakor ženska, ko si suši lak na nohtih. Zid je. Seveda že nizek. D se nasloni zraven. Zdolaj hiše, stare, zanemarjene . . . Bile so temno sive in črne, spodaj vselej nekako spolzke, mogoče zaradi rjavih in črnih pasov od oljnih barv in lakov, . . . skozi okna v tankih okvirih je vela beda, robci, kuhinjske krpe so se sušile po šipkah, špagah, za raztegljivimi ograjicami so se gnetle rože, solnice, flaše, vrči, kozarci od kumaric, hranonosilci . . . Ni bilo koščka zidu, ki ne bi bil s kredo, ogljem ali z opeko porisan z velikimi elipsami, z navpičnimi črtami v sredi . . . Je bila prva ali druga hiša od sredine? V njej so bile podgane, miši in v pritličnih sobah levo in desno od vhoda je ležal večno razkopan star gramoz. »Tista mora biti.« Nekoč med seboj ločeni okni pritlične sobe na levi od hišnih vrat sta združeni v izložbeno vitrino in v njej je osvetljen akvarij z eksotičnimi ribami in svetlimi podvodnimi zelmi. Zid, na katerega se naslanjata, hiše na levi in desni s prehodoma in na sredini oklepajo prostor ko dvorišče. Na desni je bila nekoč kleparska delavnica z velikimi, premičnimi vrati, na zid so bili z verigami priklenjeni različni vozički, cize, spediterski vozovi . . .

Na levi spodaj, pri zadnji stopnici z odsluženim izložbenim oknom, je stanovala madame Tantin ... Stara, rdečelasa pijanka, za katero je silovito zaudarjalo po kosteh in drobovju, prežetem od alkohola. Zame je bila čarovnica. Nekoč ob dežju, ko je ni bilo doma, sva se s prijateljem iz sosesčine splazila skozi razmajana stanovanjska vrata v njeno veliko sobo, ki je bila čisto rdeča ... rdeče stene, rdeče podne deske, rdeče pohištvo, rdeča zofa, rdeče zavese na oknih ... Iz omare, v katero sva dregnila, da se je odprla, se je med ropotom usula zajetna kopica polomljenih stolov iz rdečega blaga, tapet, poslikanih kahel, pručk, da sva jo na vrat na nos ucvrla ven ... Kje je zdaj to ... tisti mulc, kleparji, cize pri zidu, madame Tantin, dež? ... Tu bi morala biti zdaj gredica fine angleške trave ... ne, samo pust beton je. Gresta z ramo ob rami dol, po ne več širokih in že razklanih stopnicah ... kolikokrat sem sanjal, kako med otroki, ki igrajo ristanc, hitim kot odrasel po teh kladah v svojo službo za Bežigradom, s torbo, polno barv in lakov v tubah ... Zid ob stopnicah, ki se je nekoč po vsakem presledku nižal oziroma višal ... je zdaj raven: po njem sem zmeraj plezal ... Prav tule na sredi tega zidu sva s prijateljčkom, s katerim sva že slutila, da prihajajo otroci na svet skozi špranje in šlauhe straniščnega dela telesa pod trebuhom, spraševala debelo žensko, ki je ravnokar rodila in je slonela na oknu, naj pove, kako je njen otrok prišel na svet ... ali je kar nekega dne obležal v košari, ali se je kaj zgodilo pred tem? Ženska je vsa rdeča zbežala nazaj v sobo ... a skoraj, skoraj bi bila nama razložila, ker je bila neumna, samo eden od naju je zagrešil neokusno šalo in tako sem ostal še dolgo brez odgovora ... Stopnice ju pripeljejo naravnost pred vhod v domovanje madame Tantin ... Vegasta lesa pod obokom je zaprta ... šipa strlečega okenca se ga v temi brezsravno dotakne ... Stopita čez presledek proti razsvetljenemu akvariju. Pogleda gor, po pročelju. Potem kuka skozi špijona v hišnih vratih ... Tema. Je ta hiša ali ni? Gleda listnate, prozorne, dolgočasno eksotične ribice, pajčolanke, krapovce, progaste sumatranke z osvetljenim zadkom ... »A tako ... zdaj živi tule akvarist?« vpraša D. Naj rečejo, kar hočejo, vendar se premika vzdolž hiše naprej in nazaj in se z roko v žepu plašča dotika brezkrvnega, sivega zidu ... Naj mu oponesejo, da se obnaša ko kaka oseba iz šund romana, tole je le nekakšen grob, verodostojen grob, v katerega je zakopan ... Tiste sobe zgoraj, v katerih so živeli, in v veži črna prst. Stene, polepljene z umazano rumeno tapeto, s stropa cestna luč v žičnatem nagobčniku. V pritlični sobi, kjer je akvarij, z deskami zakrižana okna, na desni druga soba ... Skozi dile je videl hribe, od kanalizacije nagnusno premočene izkopane zemlje s suhimi rovi, ki so vodile v pekel. Vrata so ostala zavoljo podgan zabita z deskami in tramovi ... včasih je videl različne stvari v tej izbi ... nekakšne kije v mraku in samotni zid, ob katerem so morale nekoč, kot so pravili, stati snežno bele postelje s svilenimi baldahini pregnanih francoskih

princes. Stopnice, ki so peljale gor, so bile ravno tako školjkasto zavite, kakor v Gerbergässli, samo deske so trohnele in skozi špranje je udarjal mrzleč zrak mokre zemlje iz jamastih sob. Rumeni zid se je dvigal na obeh straneh stopnic in pod zamazanimi kosi tapet so se poznali različni šopki, cvetlice s popkastimi vejicami starih prevlek, ki so bile na silo odtrgane . . . Nekatere cvetlice so bile tako sveže, kot da so prave, in so polepšale hišo. Iz zidu so ponekod štrleli kosi ograj, leseni drogovi, drugod železne rinke. V prvem nadstropju je bila soba z dvema oknom: pričakala ga je z odpadajočim ometom in ječečimi podnicami, kakor kak gol, nevaren bolnik v osamitvi . . . Na vrhu, ob presledku stopnic, je bila zamazana kuhinjska niša z gumasto cevjo plinske napeljave. Zid je bil mehurčast, na njem so bile lise od kave in vsemogočih tujih jedi. Razpadajoč rešo je stal na posiveli izsušeni vrtni mizici, zakriti z zastorom iz voščenega platna, prav tako lepljivim ko vsa hiša. Vdolbinica se mu je zdela zelo posrečena, ker se je skoznjo lahko pogovarjal s podstreho na vrhu. Mamin rdeči, jezni obraz je deloval ko začimba na vse, oče je molel samo glavo izza grede nad rešojem in molčal. Tu je bila ozka, rumena sobica z enim oknom, malo boljša od drugih. Rutice, klobuki s pajčolani, svilene obleke, vržene čez kovčke, so že dopovedovale, da bo to občutljiva ženska soba. Zunaj sobe so se stopnice nadaljevale v strmem zaletu proti nevarni vrzeli: podstrehi. Tramovi, prst, line v strešnem čelu, prav tako polno podgan. Ko je stopil vanjo, je hodil ko po njivi, polni majcenih pajkov, da je imel roke in obraz popikan, rdeč vbod pri rdečem vbodu. Ponoči so se zgoraj in spodaj oglašale podgane, huškale so po vsej hiši, trkale potihno v zidu in piskale: od strahu se je zbujal, čeprav je ležal tik ob maminem in očetovem vznožju in so bila vrata zašopana s cunjami. Tudi onadva sta bila budna, prisluškovala sta dirjanju, cviljenju in ploskim padcem, ko so živalce čoknile po tleh . . . D stoji, kot da čaka na postaji, ob zidu . . . zaradi nje bo treba naprej, . . . to ni kakšen Michelangelov David ali Bonardov vodnjak, vsemu svetu poznan objekt iz monografij, ki ni samo vreden, ampak celo nujen ogleda.

»Sem!« Tu, med njihove nekdanje hiše in domovanjem gospe Tantin, ozka zarez, črne uličice. Plakovane so z okroglimi kamni. Saj ima vse v glavi . . . vsak ovinek, vsako morebitno zasedo. . . Na koncu teh treh ali petih hiš je na desni strm klanec, po katerem se pride na zakotno ulico, ki teče vzporedno z glavno ulico. Prisega si, da je na oglu železna ograja nad poglobljenim zidanim vhodom v klancu, zraven še nekaj ko papirnica in na cesti je tramvajska proga . . . Res stoji ograja, čeravno pritlikava, nad jaškom in pusto izložbo . . . za cel vagon kuvert in škatel je v njej . . . in na ulici, v motni temi visoke črne hiše, so tudi tračnice . . . In tlah — tlah, od strani pripelje slika ali resničen voz, nizek, ozek, eleganten, z dvema prikolicama . . . burno odpelje vso kompozicijo . . . Tam pa mora biti tudi osmerokotni vodnjak, Holbeinov ali tisti z ribjega trga . . . O, na Barfüsserplatzu ni pogledal, če

na njem še stoji vodnjak s Samsonom in Dalilo nad koritom. Spomni se ... moralo je biti takrat, ko se je v Madridu začela državljanska vojna ... kako so uprizorili obsedno stanje v mestu: srednje, čelne luči tramvajev so bile v plavih filtrih in ljudje s protiplinskimi nagobčniki na obrazih so tekali po pločnikih prav pod tistole visoko, črno hišo, podobni slončkom iz risank. Torej si je zapomnil ... sam sebi si čestita.

Hiše lezejo iz globočine ali ždijo pri tleh ... klišeji niso več klišeji. Fantastičen kraj. Njegov antropomorfní pogled, ki pomeni drugačno vrsto resničnosti: hiše s svetlimi in črnimi strehami so enake, čeprav ne stojijo v vrsti, ampak vsaksebi. Basel, brez te in prejšnje vojne, je hvala bogu ostal nedotaknjen, kot da bi bil nastanjen v kaki konzervi ... A kje je osmerokotni vodnjak? ... Samo za nekaj korakov se oddaljita s klanca in že sta sredi trga, razsvetljenega križišča. Avti na eni, tramvaji na drugi, reklame nad glavami ... tam naprej mora biti Epa ... V eni izmed hiš, bolj na sredini trga, so imeli nekaj časa v najemu celo dve sobi: delavnico in salon. V salonu, se spomni, se je nekega dne igral Boga ... sedel je na okrogli zeleni mizi in z bambusovko, ki jo je oče uporabljal za iztepavanje kož, podiral na preprogi svinčene vojake ... topničarje, gardiste, zastavonoše, strojničarje ... a komaj je koga zvrnil s koncem svojega votlega, olesenelega trsa, da je obležal z rožnato rumenim obrazkom pod šlemom zasukan v tepih ali v strop, že ga je prevzelo usmiljenje, skočil je na preprogo in ga oživel ... Hrup vozil in glasov je zvečer segal do okna. Enkrat so spali začasno v salonu zaradi podgan v hiši pod policijskim parkom ... Zbudila jih je luč ročne svetilke varnostnika, ki je pregledoval lokale ... morali so iz salona domov v razpadlo bajto, v Steinvorstadtu ker niso imeli potrdila o bivanju v tej ulici. Kakšen light show v otroških letih: zdaj osvetljen obraz, potem huš, kot da bi izginil, nato noge, potem roke, presekanke od cikcakastih mečev ... šklepet, cvilež, zvonjenje ... Velika, rdeča roka »Feuer« na zeleni tabli, ki se je užigala in ugašala ... V mraku pod drugim klancem blede kamen. Saj to je ta vodnjak za velikim, osmerokotnim koritom ... z nekaj špičastimi postavami tam zgoraj, oblečenimi v vihrajoče tunike z naježeno gloriojo mečev okrog glave ... Izbočena stena korita, tri, štiri zaobljene stopnice. Brez vode, suho šavje. Ni si ga mogoče ogledati v mraku. Tudi nima moči, da bi šel okoli njega ... ve, da ga na tej ulici še čaka Epa, veletrgovina, v kateri je kupoval ali kradel igrače ... Epa s celim nadstropjem mehaničnih objektov in igral, vrtavk, žiroskopov ... Ja, in zatem takoj trg pred mestno hišo. Gresta. Dolga, visoka vrsta trgovin, ... kilometer izložb ... bonboniere najznamenitejših konditorjev sveta ... šampanjec, stara vina ... sadje, fazani ... umetniška dela, tintniki, pisemski papir, slike, statue, ... šali, topli čevlji ... ure, nakit ... cigare iz Havane, portsko vino ... kaliografska elektronska plošča z deset tisočimi drobnimi črkami ... pred butikom krzna velikanski

nadstrešek v obliki figovega drevesa . . . ko stopita pod njegovo krošnjjo, sta kot pod zeleno kombinežo, skozi katero proseva sonce . . . Tu nekje v sredini, med parfumerijo in veliko, sivo kačo s črnimi bradavicami v oknu trgovca s plazilci, je bila Epa.

Bela obla s tremi rdečimi črkami se suka ko meridian nad vrati. Izložba . . . vse mogoče, od škarjic do kuhinjskih strojev in plastike . . . Ni vredno ogleda. A vseeno. »Samo za trenutek vstopiva.« Vrtljiva vrata . . . sopuh toplega zraka, v katerem bi oživel tista našopana kača zraven, puha od zgoraj v žlebičasto gumo predpražnika. In potem obstane, zevajočih ust. Visok, bel, brezdajno daljen prostor, bele plastične gondole . . . cele ulice gondol s posodo, pralnimi praški, nogavicami . . . ceneno blago z drobnimi nalepkami cen. Navadna sejmarica. Med gondolami kupci in prodajalke v enakih haljah s kokardami EPA na meta prsih. Tekoče stopnice za neznošno slepečo belo drčo pod prazno steno. »Jutri bova prišla pogledat!« reče, sploh nima glasu. Ven. Tako je razočaran, da mora nekaj časa postati na pločniku, da se umiri . . . Ogromna, temna stavba senči cesto na drugi strani. Samo še malo, dva, tri korake v levo, da bo dognal, če se ni zmotil. Ni se . . . S kockami tlakovan trg pred rdečo mestno hišo z gotskimi turni, kipi, balkoni, kopji. Živilski in avtomobilski trg. Tesne, skupaj stoječe hiše z juvelirskimi trgovinami okrog in okrog. In spet tam, na drugi strani proti izhodu k Renu, zaseda iz otroških let . . . Globi. Ne upa se še danes tja . . . iz bojazni, da bi našel kaj drugega ali zaradi užitka, ki si ga hoče prihraniti za jutri . . . Dolga, temna stavba ima proti trgu obrnjeno pročelje iz velbov, velbi stojijo na velbih vse do vrha. Tu so nekoč stanovali, pravzaprav hoteli stanovati . . . Samo za dan, dva so ostali, za toliko, da je mama zakurila in preizkusila dimnik ter mu skuhalo mlečni zdrob. Z okna je videl ves trg . . . platnene strehe in progaste sončnike, solato, česen, rože po stojnicah . . . opoldansko zamenjavo stražarjev pred mestno hišo . . . procesijo zaprtih zaporniških avtomobilov . . . Vse to bi imel vsak dan pred seboj ko v gledališču. Bil je jezen na mamo, ko se je odločila, da tukaj ne bodo stanovali, ker je dimnik slabo vlekkel in so bile velbane sobe samo zagrajene veže, stare kanclijice oziroma ječe nekdanje mestne hiše . . . Kot da bi se prikazovale stvari, ki so mu nekoč pripadale. Na izsušenem zemljinem kupu, med kepami prsti . . . Do njih ima vso pravico, vendar je neka dražljiva stena med njim in tistim. Užitek kot pred dovoljenim in prepovedanim koitusom. Kot da se ves čas nad nečem nagiba, otipava, bezlja na mestu . . . Ne ve, kateri od obeh ritmov miruje, kateri brezglavo divja . . . tisti v njem . . . tisti zunaj? Je mogoče odriniti . . . to temo, noč, ki bo brezkoristno trajala do jutra . . . nekako tako, kot so pri kaznjencih napol v grozi napol v veselju celo kompozicije vagonov s strelivom porinili po bregu nizdol na slepi tir . . . Ta strast po vznikanju, po belem dnevu, mu dobesedno utriplje v rokah. O, kako rad bi samo za hip odletel tja, do Globija, ker je takoj za njim srednji

renski most z železno Chapelle in teleskopom sredi mostu ... Ampak nekako ve, da je treba počakati: ne zalotevati stvari ... most, Ren, pristan, nepripravljene, skrite in zakrinkane v temi ... Spustiti zastor, ždeti za njim in ga potem ... naenkrat vreči gor. Pa še: ta drugačna eksistenca zraven njega, ki z očmi zmeraj išče nekaj izza njegove rame. Zenska. D ob njegovi strani.

Pošta: hvala bogu anonimna. Tukaj nikoli nisem bil kot otrok, ali vsaj ne pomnim. Pošta kakor vse pošte, cerkve, kolodvori ... Vendar pred vhodom pogleda diagonalno gor, k vrhnjemu nadstropju ene od treh hiš, ki stojijo na trgu v pravem kotu s poštno palačo: zrak ogret od toplega zraka ... V avli kača ljudi pred šalterji in na klopeh paketi. Nobe-nega ne pogleda. In če pogleda, samo navadni obrazi. Reči hoče — med ljudmi, zaposlenimi z običajnim delom, ni mogoče odkriti ničesar ... Dolgo išče, po navodilih, pravo consko zarezo za svoj novec; takih aparatov, kot so razvrščeni tukaj, na tem koncu avle, še ni nikoli videl. Margrit dvigne slušalko. »Frau Meyer?« vpraša. Odgovori resen, povsem normalen, vsakdajen glas: »Hier Frau Margrit Meyer, Klavierlehrerin ...« »Entschuldigen Sie, dass ich so spät anrufe ...« in vse tako po vrsti, kot mu je rekla. »Es macht nichts,« reče Margrit. »Was wünschen Sie?« ... »Ich möchte Sie fragen, ob sie noch einen freien Platz haben?« ... »Ja, ich habe noch eine leihbare Stelle nachmittags nach fünf ...« odgovori Gritli poslovno. »Könnte ich am Donnerstag ... to je prihodnji teden, takrat bo že zdavnaj spet v Jugoslaviji ... um fünf Uhr zu der ersten Lektion kommen?« »Ja, das können Sie ... Ich erwartete Sie am Donnerstag ab fünf ... Abgemacht.« ... »Danke ... Auf Wiedersehen.« »Gute Nacht.«²⁰ Ko kak dialogiziran prizor iz konverzacijskega slovarja. Obesi slušalko ... dolga vrsta samih rdečih aparatov ... je res, da prisluškujejo sestri? ... Pogleda D, ko kmet, ki je igral glumača ... s sramom, ker ni dobro odigral prizora. ... Pred veličavim vhodom spet tramvaji, izložbe, avti, reklamni stolpiči, vnovič pogleda gor, k vrhnjemu nadstropju treh hiš, v kateri eni izmed njih so imeli nekoč delavnico in salon. Gresta ob trgovinah na desni strani ulice, ki se širi proti Barfüsserplatzu, spet je v nekem docela drugem trenutku. Nekakšen ljubljanski Rio, mimo katerega gresta, celo točilna miza, stoli in stene so v rdeči barvi. Na oni strani ulice je bila nekoč podružnična palača švicarske banke iz zrcalnega marmorja in zatemnelega stekla ... z balkončka na pročelju je plaval nad ulico velikanski, s helijem napolnjen sivo zelen globus z morji in celinami ... Za to palačo nekoč ni bil samo Ren, pa katedrala, ampak kdove kaj še ... mogoče celo Kitajska. Zdaj ni moč razločiti hiš na oni strani

²⁰ »Gospa Meyer?« — »Tu gospa Margrit Meyer, učiteljica klavirja.« — »Oprostite, da kličem tako pozno ...« »Nič ne de. Kaj želite?« — »Rad bi vas vprašal, če imate še kako prosto mesto ...?« — »Ja, imam še eno nezasedeno mesto popoldne ...« »Bi lahko v četrtek ... okrog petih prišli k lekciji?« — »Da, v četrtek ob petih ...« »Velja« ... — »Hvala« ... — »Na svidenje!« — »Lahko noč.«

sredi menjav močnih in vodenih odsevov reklam. Gre hitro ... kajti na koncu te strani ulice sta bila včasih kazino in variete Kikiriki ... rumena stavba z razglednikom ... podnevi so v njej igrali šah in go, zvečer karte ... z okna sobe v Gerbergässli, v katero so ga starši zapirali, je videl notri prostran zeleno rumen parket in majhen varietejski oder ... nekega večera je bil tam s Clairi in Gritli, ko so možje na odru v cilindrih in z belimi profilnimi trebuhu žab ali lastovic prepevali in odčarovali stvari ... pepelnike, cigare, rokavice z mizic gostov ... in jih pričarali nase, v svoje roke, žepe, oprsnike ... Ko prideta do drevesa ... videti je, da edino, kar je še ostalo, ... je stavba tule, tudi razgledni stolp je, samo hiša ni več rumena in namesto pisanih žarnic okrog vrat je navaden steklen vhod v trgovino z manufakturo in pletenino. Štof, sukanec, konfekcija, stare prodajalke sivih las, z naočniki ... Dobro, če že mora biti tako. S tega vogala zlahka vidiš hišo v Gerbergässli. Obrneta se s hrbtom proti kazino. Ne, ne vidi je. Sicer ugleda vhod v diagonalno gaso, tudi tiste hiše razloči, vendar, srednja med njimi nima, to bi opazil tudi v mraku, zasteklene fasade ... pogled se odbije od mračnih hiš, ko od pečine ... Na Barfüsserplatzu, zraven se še vrti kolo, še zmeraj je dovolj ljudi ... Stereo zvočnik prepeva: »Kennen Sie den alten Scheich von Pakistan?« ... »Pakistan?« podvomi hiter, nasmejan ženski kor. »Der sich die vielen Frauen hält?« ... »Frauen hält?« ...²¹ »Samo za trenutek,« reče D. Ura je pol osmih. Da najde tiste stopnice, na katerih je ponavadi stal, da bi gledal proti zeleni hiši, ko se je zvečer v mraku vračal s celodnevnega potikanja po Baslu ... Zjutraj je ušel od doma ... Mama, oče, Clairi, vsi so se pognali za njim po polžastih stopnicah ... planil je na ulico in potem je ... ne v mestu, ampak v nekem prostoru daljnega časa izginil za ves dan ... Drži D za roko in jo pelje skozi gnečo. D gre z drobnimi koraki, obstoji ob njem, ko obstoji on, gleda v isto smer, v katero gleda on, smehlja se in svojo roko ves čas prosto prepušča njegovi ... Ja, tule je zid z ograjo, parkirani avtomobili, Rue de e'Avre in visoki zid zgodovinskega muzeja z barvastim oknom. Tod se je ogledoval zvečer v avtomobilskih šipah, če se ni čez dan spremenil v neko spako ... pazljivo je gledal, če je njegova telesna podoba ostala taka kot pri ljudeh, ki so se gnetli okrog njega ... Stopnice so. Nepričakovano široke, kot so bile — stopi nanje, dobesedno brez trohe presenečenja in obstane pri ograji. »Od tule sem gledal našo hišo ...« Iztegne roko, znana kretnja iz katekizemskih podob ... čez ljudi in blasfemično zmešnjavo glav, ki ta trenutek služijo za podnožje noči na Barfüsserplatzu ... pa mu zaniha od nedoločenosti in neprebojnosti. »Od tule bi se morala videti streha,« ... reče, »in po tisti uličici se pride gor, k akvariju, kjer sva bila najprvo ...« Nič, kakor pred steno, nič ne

²¹ »Poznate starega šejka iz Pakistana?« — »Tistega, ki ima mnogo žensk?« — »Mnogo žensk?«

prebija, tudi s tega piedestala ne, občuti s sladko anemično brezčutnostjo.

Margrit stoji, kot sta jo pustila: med podboji vrat v predsobi. Ko kakšna čokata branjevka ali hišnica. V rokah vrtil omelce, mogoče zato, da njihova mrtvost spet ne bi izzvala kogar koli, da bi jih stresal ali jo celo objel. Pove ji, kje sta bila, obesi plašča, stopita malo pred njo in malo za njo notri na veliko preprogo ... Noče je pogledati ne videti ... to zna: gledati brez pogleda. Mizico je medtem pogrnila ... »Das Gespräch am Telefon hast du gut ausgeführt,«²² reče šepetaje, kot da bi bil poleg njih treh še kdo v sobi. Pijejo čaj, grizejo kruhke z majonezo. Kaj bi dal za krožnik vroče čebulne juhe ... da bi v goltu začutil pekoči okus po pustnih dneh v Baslu ... Za šopkom zvenelih hijacint, D je in pije tako uvidevno ko kak ptiček, ki skaklja z veje na vejo ... Margrit je malobrižno ... le tu in tam odpre režo širokih ust. »Nach dem Abendessen werde ich etwas von mir vorspielen ...«²³ Te zgame umetnikov ... vsak hip izkoriščajo, da bi razkazali barvaste kamne in školjke iz svojega tkim. nevidnega življenja. Ne razume se na glasbo, čeprav jo ima rad. In kaj se pravi razumeti glasbo? Se pravi s kritičnim ušesom preslišati najbolj subtilne nepopolnosti v izvedbi in opazne pomanjkljivosti prizanesljivo pozabiti ... če si seveda uvideven do šahovnice, na kateri se špila ... Margrit igra kot vsak pianist, z zagrizenim izrazom na svojem težkem, negibnem obrazu, debelušne bele roke udarjajo po črno belih čekanih, od katerih so eni poškodovani, da se ugreznejo do kolen ... Vsa muzika se sestoji »samo iz dveh tonov,« ki se izmenično »lovita za rep«. Čemu to postavlja v navednice? Ker lahko samo strokovnjaki o tem sodijo, ostali stotisoči na svetu pa jim moramo verjeti ... Ne posluša, ne sliši, občuduje bolj s junjo omotano stopalce harmonske skrinje, ki jo pritiska Magritina močna noga, pa to, da se na poti od not Margrit nekajkrat zmoti in mora nazaj, na začetek. »Zweite Komposition,« napove in obrne polo. D sedi na stolu ob njem in pač posluša. Moti ga šibka zvočnost glasbila ali skladbe, vidi napor na njenem obrazu, da bi izrazila občutja, jezo, nežnost ... on, ki se na muzike ne razume, bi rekel, da se komaj kaj sliši. Z gledišča manj izdelane estetike bi bilo mogoče bolje, da bi se Margrit fizično utrudila pri premikanju klavirja ... namesto da vidiš, kako ji ... da bi na njem postala bobneče vesela ... gre vsa inspiracija in moč ... hm ... za potiskanje pedala in udarjanje po tipkah. To velja za vse pianiste, ki jih je kdaj videl in slišal. Seveda je to stališče »naivno« in premalo »izdelano«. Ura je 21.45. »Nun, wie gefällt es euch?« ... »Gut,« reče in malo zaploska ... končno je to domača umetnost v družinskem krogu ... »Gehst du morgen mit uns durch die Stadt?« jo vpraša, ko sede na zofo. »Nein ... wir gehen lieber da hinauf

²² »Telefonski pogovor si dobro izvedel.«

²³ »Po večerji bom zaigrala nekaj svojega.«

zu Rue della Curron. Da oben gibt es schöne Plätze ...²⁴ Griček z brestjem. Tlakovane potke. Stare klopi iz časa, ko so jih še cele ulivali iz železa in jekla ... pa ograje z mitološkimi prizori ... sama težka, stara, odurna krama iz začetka stoletja. Torej nekaj za ženske, tudi za D. »Dort warst du einmal mit dem Vati. Es gibt Tennisplätze ...²⁵ To je bilo tistikrat, ko sta prisopihala gor, na grič, v gosto senco ... in kar je spet videl iz vlaka 1. 38, ko so se odpeljali v Jugoslavijo. Margrit bo vzela s seboj blok in svoje risarske potrebščine. Ob osmih se dobijo spodaj pri hišnih vratih.

V penzionu, v divjini tujega pohištva in zrcal, skozi katerega morate gor, v svojo sobo, mu je veliko lažje pri srcu ... Zjutraj je sivina okrog njega. Nekaj minut mine, preden najde, ovit v rjuho, sebe, preden razume razvrstitev v sobi, razpostavitve omar, stolov, okna, vrat. ... Basel! Vstane takoj in sede na radiator pri oknu. Nasproti visoka, do črnega osivela hiša še iz časov pred vojno ... Prazne reliefne table, podobno povštrom, grbi, kapiteli in kite bršljanov z vrha do pločnika. ... A tega ne opazi. Eno okno, prav nasproti njegovega, je brez zaves, zaprašeno, razbito. To vidi, to ga nenadoma užali in osramoti. Spet! ... Na ulici še nikogar ... In če tudi bi bil? Čaka ... nekdo se pač mora prikazati od nekod ... gleda sobo ... z vseh vetrov vkup zneseno pohištvo. Ob porcelanastem lavorju visoka, valjasta posoda z navoji iz temno zelenega, plastificiranega lesa. Na pokrovu nalepljena barvna slika ... iztrgana iz kdove katerega modnega žurnala izpred dvajset, trideset let ... Dve manekenki v dolgih belih krilih s pasom tik nad koleni v okroglih, belih klobučkih, zraven kavalir s pretiranim nasmeškom iz tistega časa, v polcilindru in črtastem površniku, zadaj palme ... Odvrtil pokrov, v posodi rožnat prah: prašek za zobe. Fuj! ... Nad posteljno omarico skoraj do modro bele keramične peči ... reprodukcija s stropa Sikstinske kapele ... Trenutek, ko Bog v oblakih plavaje nad Adamom, prvemu človeku na zemlji, vdihava življenje. Bog, šestdesetleten starec, Adam dvajsetleten, rožnat mladenič. Gleda silaškega starca in pubertetnega mladeniča. Kaj imaš rajši ... dvajset ali šestdeset? To je pomembno vprašanje, odločilno ... kajti nič ni pomembnejšega od tega, kateri ideal človeka in človeštva dremlje v tebi, katero lepoto terjaš od speciesa človeka, kakšnega človeka bi hoteli imeti. Človeka že, v kateri starosti? Saj ni samo enega, ne samo posameznega človeka. Kateri človek je pravzaprav zate najlepši, telesno in duhovno najbolj oblikovan? Mogoče vrednotiš otroka kot najvišji cilj človeške lepote? Mogoče starca? Ali misliš, da je vse nad trideset ali pod to starostjo »slabše«? Najbolj sijajna dela duha, ra-

²⁴ »Druga kompozicija« — »No, kako vama ugaja?« — »Dobro!« — »Bi šla jutri z nama skozi mesto?« — »Ne, šli bi raje sem gor do Rue Curron. Tam zgoraj so lepa mesta«.

²⁵ »Tam si bil nekoč z očetom. Teniška igrišča so.«

zuma, tehnike te ne morajo zadovoljiti, ker so izraz starosti, ki ni več sposoben zbujati ljubezen ali privlačnost... Zato jih moraš odvreči, v določenem smislu celo proti svoji presoji v imenu... recimo temu tako... hrepenenja, strastnega razloga, ki je povezan z lepoto človeka. Torej nisem za Boga na Michelangelovi sliki, za Adama sem. Ampak v resnici se odločam za desetletnega otroka, dečka ali deklico, vseeno... Tako je... to je orožje, ki ga kujem proti svetu.

D še spi... z voščnim noskom obrnjena k stropu. Stopi spet k oknu, da bi videl, kako je zdaj na ulici... Maček pod fasado na oni strani... velik, za tričetrt angora... ni močan, ampak izzurjenega moškega videza... Izgine v lini. Jutro v Baslu, tudi v okolju, ki ga ne pozna. Nikogar... Ne! Tamle, od desne, se pokaže, sunkovito se priklanjaje v pasu, okrogel od kolka navzgor in tanek od kolka dol... starec. V brezbarvni suknji z ročajem nakupovalne mreže v roki, v klobuku. Zasuka se k njegovemu oknu, zadrša z eno nogo nad robnik, da mu niha ko grezilo... zdaj gre čez cesto... pogleda ga v obraz, obledel nos, lica... bleda, egoistična barva kože... vzpne se po radiatorju... starec izgine pod podoknikom. Ko zleze na tla in se obrne v sobo, vidi, da ga D gleda... iznad sive pernice, ki se mu zdi tuja zanjo, z glavo na odurnih tapetah. Gleda pozorno... Kakšna deklica pri devetintridesetih. Nasmehne se ji, čeravno tega ne more videti, saj stoji pred oknom. Usta se ji žgečkljivo zatresejo, raztegne jih v nasmeh, da pokaže zobe... Pravzaprav... ali D dovolj dobro ve, da obstaja zanj kot otrok, deklica... pravzaprav naj se sliši še tako sentimentalno, v formi sme... tiste, ki sta jo videla nekoč v zbiljskem gozdu, po neurju, ki ni razhladilo ozračja, saj je nad njivami ostala nekakšna sobna temperatura, da so se na jasi prikazale različne živali, polži, žabe, tudi slepec, vsi na videz veliko večji kot v resnici... Tedaj je iz gozda stopila srna, a se hitro vrnila po svoja dva mladiča ter obstala ob njiju: kakšna forma mladoletne deviške matere... In povrh sta zdaj še v tem eksotičnem premolku življenja, v katerem zgineva in se prikazuje vse kot v vrtincih hitro tekoče vode. Bumf! se zvrne čez prvo posteljo, ji potegne obe roki spod pernice, jo poljublja po sredi dlani, kjer so vroče in zatohle kot žerjavice... eno, drugo dlan, to ima rada, kar vzdrgeče, da ji oči čisto porjavijo. »Zdaj pa pod tuš,« zakomandira takoj. »In na zajtrk!« A ona si prej še nadene haljo in stopi k oknu, da bi videla Basel ob belem dnevu. Odstre ji zavese, da zazvončkljajo karnise... in ko skozi dvojno šipo pogleda ven, ga je spet sram zaradi tistega razbitega okna v soseščini... Ko se vrne izpod tuša, ki je na hodniku, je on že oblečen. Ve, ni prav, da je ženska v kombineži, on pa že skorajda v plašču... to mu je večkrat že počitala C: prehiteva stanja, faze, kar naravnost kliče k nestrpnosti, incidentom, prehitevanjem. Ampak danes, tule, zdaj... v tem, stoletja starem azilu emigrantov iz vseh časov, prepričan, generacij... Erazem Rotterdamski, Paracelsus, Nietzsche, Bakunin itd... v kraju, ki je bolj njegova usoda

ko mesto, mu je mogoče oprostiti . . . iz razloga višje subtilnosti, ki ji pravijo tudi logika . . . D se razčesava pri dolgem, ozkem ogledalu, v kombineži, da se vidi ves njen hrbet, rahlo usločen, malo pegast okrog vratu . . . z brazgotinami kot rjavo razsušena vegetacija kirurških urezov od križa gor. Objame jo okoli ramen in slika, ki jo pokaže ogledalo, ima v sebi kičasto sorto mračne seksepilnosti, kot če bi se vojak v popolni bojni opremi ravno pripravljal, da posili drobno, na pol nago gospodinjico. Ampak nasmeh, ki ji naredi oči drobne in črne, to izbriše. Bledi obraz in njegov nekoliko temnejši, za pol etaže nad njenim temenom . . . ni jima kaj očitati, kar zala sta, pašeta skupaj . . . V objektivu nekakšnega nesebičnega stroja, v pišu pogledov na grdih ulicah grdega mesta sta tisti mimobežni prikazni, na katerima se lahko odpočijejo oči . . . V ogledalu traja vse to le trenutek, kajti njegov obraz postaja tekoč, neučakan, nepotrpežljiv . . . je že pri zajtrku spodaj, na ulici v Baslu . . . že teka v zgodnjem jutru spočitih ljudi, sredi hrupa odpirajočih se trgovin, med obrazi, ki so ko njegov nade polni, ker še zaupajo novemu dnevu. Hitro! Hitro! . . . Hlače, hlačne nogavice, nedrček, zadrge, gumbi . . . malo sram jo je, ko si mora vpričo njega potisniti kosem vate med noge . . . a vse to stori, da roka hitro pokliče roko, noga nogo, telesi ne moreta ostati narazen . . . V krčevitem naponu se zvečata . . . oči počijo, sapa se zmuzne iz odprtih ust . . . Vsa mimika koita je sorodna katastrofam . . . kot če bi namesto njiju kdo stal . . . močan, velik in v naslednjem trenutku dobil kroglo vase in pripadal nato samo še prahu, v katerem se valja . . .

Rdeči tekači na rumenih stopnicah. Luči po koridorjih. Staromodni sesalci, ki pihajo v strop . . . svilena sedala stolov v kotih . . . duh parketne paste. V obednici . . . med dolgo zaveso in lončnico na stojalih, simetrično razpostavljene mize. Nekaj ljudi že pri zajtrku. Ženska v plavi obleki iz surove žide z belimi pikicami in čipkastim ovratnikom . . . tako obleko je rada nosila tudi mama . . . najraje bi otipal obleko ali žensko kar objel za to . . . Z njo sta dva otroka. Pri steni zajtrkuje star možak, v klobuku ko Matterhorn in s težko nabito torbo iz debelega, črnega usnja pri nogi. Iz Schwarzwalda ali z Jure. Sedeta k dolgi zavesi ob oknu. Zajtrk, ki ga deli Mille Jeanette, je ko na obisku pri stari mami . . . Vsi vrči in skodele so iz belega, debelega porcelana. Na mizi vrč z mlekom in vrč s kavo, sladkornica v obliki košarice, polna kock, maslo pod steklenim zvonom . . . kajzerice v pletenih peharjih, v pol metra visokem kozarcu domača slivova marmelada . . . z njega je treba sneti gumico in motni premaščeni papir . . . pa velik nož, ko za deklo. Kako je banalen fruštak lahko očarljiv, če ga potisneš v pretekle dni . . . v varnost nekdanjih časov, v katerih, se ti zdi, so bile vključene vse razvojne stopnje, starost prav tako kakor mladost . . . Pa vendar, kako skodela, iz katere pije, zlepljen, prikupen čebriček . . . pride kot nekje izpod poda . . . in obvisi v praznem zraku . . . Zunaj za zaveso, za oknom do tal, hodijo ljudje. Dan: kako je kot otrok prisluškoval glasovom

z ulice, kot strašni ali mikavni konkretnosti . . . odvisno od tega, če je moral v šolo ali so ga zaklenili čez dan v sobo . . . Tlah — tlah tramvaje, ki mu je branil ali ga je klical ven, železne navojnice, ki je rrrr! zdrvela gor, razbijanje kladiva, trobljenje avtov na Barfüsserplatzu . . .

- 7.45. Čakata pred zakletkanimi vrati Margritine hiše. Sivo bel, po gotsko našpičeni obok je okoli njih. Iz gostišča, malega bara ali kjer si bodi že, se prikažejo med klepetom ženske, zmrljivo ogrnjene v plašče, najbrž uradnice, ki so bile na kavi . . . Ogledajo si oba . . . in on čuti, kako se njegove oči ko svedri zavrtajo vanje . . . v njihove svetle, higiensko preparirane, nekako hrustančaste obraze. Kakor prazne table . . . Ne zna si pri priči razložiti svojih občutij. Hodi sem in tja pred vhodom, kjer stoji D, in gleda pločnik. Včasih sem zavohal cestni prah . . . tisti fini na pločnikih . . . posebej tam ob ponikalnikih . . . Bi se moral zdaj skloniti do tal, da bi ga vsaj malo dobil v nos? Nekaj pred deveto gresta nazaj v gostišče, da bi poklical iz kabine Margrit. Sliši njen šibki glas iz školjke.: »Ich war pünktlich um halb neune vor dem Haustor . . .«
 »To ni mogoče,« odgovori, »ves čas sva stala pred vrati« . . . »Ich verbiete mir deine Frecheit! Ich bin alle diese Treppe hinunter gelaufen und keiner Mensch war vor der Türe« . . . »Bila sva spodaj pred tvojimi vrati,« ponovi nemočno. D stoji zraven, zdi se mu, da je napravila gesto pred usti. »Du bist ein wenig plem — plem, Bubi,« reče Margrit in odloži slušalko . . . Mogoče se ji je kaj zgodilo? Ko odpre vrata, ji nalašč hrupno in naravno, z mladostno vnemo, kot da vmes ni bilo telefona, vošči: »Salut! Guten Morgen.«²⁶ V odgovor dobita samo reliefen — impotenten premik glave . . . Kot da ne bi bila prenočila v postelji, je tudi zdaj v črnem puloverju in črnem krilu. Kozmetiko za to jutro je že opravila — težak obraz se motno sveti pod plastjo dnevne kreme. »Nein ich gehe nicht hinaus.« . . . »Gestern haben wir gesprochen, dass wir Heute einen längeren Spaziergang machen.« . . . »Nein, ich gehe nicht hinaus.« Ne bo šla ven in konec. Ostala bo v svoji sobi. Kdaj sploh hodi ven . . . po kruh, mleko in drugo? Jo je ta hiša sploh že kdaj videla pred svojo fasado? »Dann komm mit uns durch die Stadt.« . . . Ne, ne more. »Ich habe gar nichts zum anziehen.« Prime jo za zapestje in jo mimo D, ki se umakne, povleče . . . to se mu zdi prav . . . iz sobe k obešalniku, da bi skupaj izbrala enega izmed plaščev ali jaken. Divje se mu izvije in se ga otrese. »Was fällt dir denn ein?« zavpije. Potlači svoj bes . . . a rdečice ne more skriti . . . in hitro sam pregleda zbirko njenih oblačil . . . Res, vse njene obleke so oguljene, črni plisirani plašč iz umetnega krzna je ogolel, kot bi šla čezenj kosilnica. »Nun, dann gehen wir allein. Abends sehen wir uns wieder,« reče. . .

²⁶ »Bil sem točno ob pol devetih pred hišnimi vrati« — »Prepovedujem si tako nesramnost. Preletela sem vse tiste stopnice in nikogar ni bilo pred vrati.« — »Ti si malo prifliknjen, pob.« — »Zdravo! Dobro jutro!«

»Vergesse mir nicht zu telefonieren: so um elf oder Abends nach fünf.«²⁷ Spet. Oddahne se, ko sta zunaj pred vrati. Zabila se mu je v glavo ko žebelj, se ga oprijela s šapami . . . prav nič se ne sklada z njegovimi načrti . . . Ampak ne, veselja mu ne bo vzela, zadovoljen hoče ostati v svojem zadovoljstvu, vse, kar je zunaj tega zadovoljstva, ne bi bilo vredno nič. Margrit ga ne bo priklenila. Tudi D ne . . . Pokazal ji bo mesto. Najprej hoče na hitro pogledati vsak kot, v katerem je kdaj bil, hiše, v katerih so stanovali, predele, v katerih se je najpogosteje potikal . . . zaužiti kos za kosom tega mesta ko rezino iz velikega kolača. Pa je to možno, ko ve, kako mu sproti vse izginja, se zamika za vogal, zvedavo opreza za njim izza oglov? Ne, ni bilo še večje pustolovščine v življenju doslej, kot je zdaj ta . . . in pred njo se čuti brezkrvnega in vitalnega v svojih žilah. Ne on ne D ne bosta plačevala globe tistile nakazi tam zgoraj.

Na *Barfüsserplatzu* so delavci z dolgimi grebljicami čistili tračnice cestne železnice . . . vsako jutro je ulica vonjala po železu, sivem blatu in kolomazu. Zdaj čaka, kdaj bo skozi nos potegnil ta duh po tramvajskih tirnicah. . . Po ulici gredo ženske s polivinilastimi vrečkami, možakar star kot dedek z nakupovalno torbo, vsi v brezbarvnih, anonimnih plaščih, suknhah . . . s tistimi obledelimi nosovi in lici, ki jih je že videl, s tisto belo, egoistično barvo kože . . . z očmi, v katerih tiči globoka moraličnost. Možak v kombinezonu popravlja na pločniku okensko mrežo . . . z zagrizenim, prav duhovnim izrazom na obrazu. Iz Bierstube nad stopničkami spet stopi klepetava gruča žensk, z obličji, prirejenimi od frizerja in kozmetičarja . . . Ogrnjene so v plašče, krhke in drvene, nekako brez teže v sebi, govorijo v retoromanščini . . . Pozna to vrsto kanclijskih žensk, podobne so tistim tisočim doma, torej brez pomena pri njegovem iskanju. A nekaj je . . . užalile so ga, čuti se v dno duše užaljenega, čeprav ali prav za to, ker so le mimobežne fleksibilne gruče. Na vogalu baldahin iz progastega platna nad konditorsko prodajalno . . . v oknu razvrščeni čezramni baselski bobni, majhni, večji, največji, napolnjeni z medenjakovimi oblizki: »Basler Leckerli . . .« In nad medeninastimi tolkali od pasu gor v prelivajočem se kostimu, ko v barvanem filmu prodajalka z glavo v senci . . . Vzame jo ko tkim. sandwich — človeka . . . a nekoč so mu bile svečenice nekakšnih zaključenih ovalnih vesolij . . . Zadovoljen, debel, star mož, *Zigarettenhändler* pred svojo hišico s pločevinastim petelinom na strehi. Hi-hita se ko babnica. Včasih so bili trafikanti narod slepcev. Še dandanes se jim od tega nekaj pozna . . . Zdaj sta, po nekem čudnem namigu prišla prav na vrh klanca . . . v bližino Centralne železniške postaje s

²⁷ »Ne, ne bom šla ven.« — »Ampak včeraj smo se dogovorili, da bomo šli na daljši sprehod« — »Ne, ne bom šla ven.« — »Potem pojdi z nama skozi mesto.« — »Nimam kaj obleči.« — »Le kaj ti pade v glavo?« — »No, potem greva pač sama. Zvečer se bomo spet videli.« — »Ne pozabi mi telefonirati: takole okrog enajstih ali ob petih popoldne.«

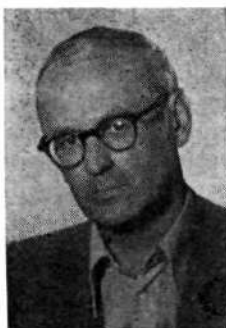
kupolo . . . pod klancem je velika, rdeča trgovina, kmetijski stroji vseh barv, pobiralniki, sejalniki itd. stojijo pred njo. Ali ni to, kar je zaslutil sinoči, ko sta se znašla nekje tule v temi . . . tista okrogla, vogalna hiša sredi klanca? . . . Vse te daljave, bližine, težave z vidom, ki ga zaslepljujejo ko v izrednih eksotičnih krajih . . . Stoji in gleda. Kako? Tako, da se tišina prilepi ob ušesa. In potem zagleda na kandelabru nad kioskom fotorobota puščico z napisom ZOO, kako kaže v ulico, ki teče ob nizkem zidu naprej od kolodvora, . . . spet vse zamuzicira okoli nje-ga. Basel, ta ostareli varietejski plesalec, je ostal kljub nadvozem, liftom, podvozom in galerijam isti . . . Okroglo hišo je spoznal od spodaj, po razpostavljenih strojih, a za danes jo bo pustil pri miru ko jed, ki bo prišla na vrsto šele na koncu menija. Zdaj hoče najprej videti zeleno hišo v Gerbergässli. Kako čudno zveni, ko reče D. »Zdaj hočem videti hišo na Gerbergässli, ki se jo najbolj spominjam.« Ne zveni čudno zavoljo jezika, v katerem ji to sporoča . . . jezik je tako in tako že zdrobljen steklen zvon . . . bolj nenavadno je, da sta, kot bi stala na vrhu gore, kjer sunki vetra ne odnašajo le besede, ampak tudi glasove.

Kaos stavbnih vrst . . . materija, ki ni ovira, ampak je ko kakšen viseč vrt . . . fasade, zidovi, okna, turni v rjavo zelene barvi suhih hrušk in zrelih smokev . . . nekakšna barva pare . . . treski prometa sredi nje. Tisti njihov lokal v Gerbergässli, fotografijo izložbenega okna v velikosti razglednice, je nosil pri vojakah zmeraj s seboj, v žepu na prsih uniforme, dokler se mu ni zmečkala in zlomila: zavesica v izložbi zadaj, . . . mufi, ovratniki, kučme . . . filmska slika kina Metropol, naslonjena na tisto svetlo bisto z žensko glavo . . . Doma so sklenili, da je že skrajen čas, da ga pošljejo na zrak, da ne more več ostajati zaklenjen v sobi zgoraj. Casa, da bi ga peljali v park, niso imeli. Dvorišče zad je bilo zadelano z odsluženimi starinami in močvirnato ko greznica, tam še odrasli ne bi imeli obstanka. Da bi bil vsaj malo na zraku, so ga poslali pred hišo, kjer naj bi se malo posprehodil pred trgovino . . . Mama mu je natančno pokazala, do kam sme: od enega konca izložbenega okna, kjer je bila cvetličarna gospe Dopf, do žleba na drugem, kjer je bila mlekarica, da bi ga lahko nadzorovala skozi zavesico v oknu. Tudi z eno nogo, so mu zabičali, ne sme stopiti s pločnika, da ga ne bi povozil avto ali kakšen tistih norih motoristov, ki so na svojih poteh kar naprej izgubljali vijake. Na eno stran je ležal veliki trg, Barfüsserplatz, na katerem so stali avtomobili drug ob drugem, kazino in pod vodnjakom sončniki, pod katerimi so prodajali zelenjavo. Na drugi strani je peljal samo tramvaj skozi ozko ulico, polno trgovin, v prvi od njih je bilo celo morje svile. V cvetličarni zraven je včasih med rožami zagledal gospo Dopf, ki mu je prijazno kimala, tudi njena dobrodušna hišna mačka je ležala tam . . . lepa, nekoliko lena, večkrat mati, takole okrog štirideset, kot ona. Mlekarica za žlebom je v tistem času bila še zaprta. V zelenem izložbenem oknu so imeli namesto zadnje stene čipkasto zavesico na medeninasti prečki. Ta se je odmaknila, ko se je v

oknu prikazala mamina glava z rdečim obrazom, da bi pogledala, kje je, ali da bi pokazala stranki kakšno reč, jo vzela ven ali položila nazaj. Potrkala je po lesu in on je potrkal nazaj na šipo, da bi vedela, da ve, da ga je videla. V oknu je stala na enem koncu ko prikazen lepa bela gospa, na katero je bil neznansko ponosen in jo je imel rad. Bila je roznato bela bista, pritrjena z lesenim vijakom na okrogel, stopničast, zlat podstavek. O popolni lepoti ne bi mogel reči nič, ker je bila tuja lepota, rajši bi rekel kaj o lepi popolnosti. Imela je majhno glavo (Kdo je slikal take ženske? Mogoče Botticelli) svetlolas bubikopf, s kodrom na čelu, bled, tenak nos, ki je bil malo oškrbljen . . . svetloroznate nozdrvi in blede, fine, izbočene ustnice . . . modre oči med črnimi trepalnicami. Oči so ji bile svetleče se modre, kajti lepa gospa je bila preveč ravnodušna, da bi ji žarele. Okrog vratu ji je visel hrček, ki se je na njeni rami s smrčkom pod rdečimi očesci zagrizel v svoj rep . . . včasih je bila ogrnjena v kratek, zvonast bolero iz hermelina s črnimi repki in na prsih imela zataknen šopek vijolic. Bila je najlepša v vsej hiši. Ni prav vedel, kdaj je živa in kdaj ne, ker je bila skorajda negibna, a kadar jo je pogledal, ga je pri priči spoznala . . . Skoraj vselej se je smehljala enako, v tem je bila tako vztrajna, da je delovala neresnično, ko kak kip. Vendar je ostala pri hiši in nekako zakrivala mešanico vpitja in ljudi za seboj . . . Kadar so jo preoblačili, so jo vzeli iz okna in stala je na mizi v delavnici: nepokritih, golih prsi. Tedaj jo je kdaj objel, če ni bilo nikogar v bližini . . . pritiskal je glavo v vdolbino na oprsju, a ravno na mestu, kjer bi se morale dojke zvišati v roznate prsne bradavice, je je bilo konec in znotraj je bila votla in hrapava od papirmaršeja. Bolj kakor fine ustnice je poljubljal njen nos . . . bil je malo oškrbljen od mavca, čutil ga je med zobmi in ga oblizoval. Ko jo je poljubljal po glavi, je čutil na bradi njene ostre trepalnice . . . če se je nagnil počez, k njenim ušesom, so ga greble po vratu pod uhljem, godel ji je, ker si ni upal z besedo na dan, tudi ona se je oglašala. Zibal jo je, vozil po mizi . . . čutil je, kot da je oživel, zadržela z ustnicami, nosom, brado po obrazu . . . naredila je sem pa tja nekaj svojvrstnih stranskih skokov . . . ko jo je spustil, se je jezno potegnila vase, trda, kot da je od njegovega stiska malo ohromela . . . Iz delavnice so jo odnesli v okno in iz okna spet nazaj v delavnico, da bi jo preoblekli. Kljub negibnosti je menjala izraze, kot je bila pač razpoložena. Včasih je zagledal v očeh neko porcelanasto topitev ko solze. Včasih je bila ravnodušna, a je kmalu spet postala pazljiva. Nikoli se pravzaprav ni ustrašila ljudi ne vozil, ki so stresali izložbo . . . njen pogled je bil krotek, prihajal je od tam, kjer ni bilo nobene povezave z vsem temle okrog nje. Imela je drzen, hudoben pogled, ko je vpricho nje vadal za boksarja poltežke kategorije, kajti hotel je postati boksar. Nekoč je dobila tako čuden izraz, kot da bi se ji kaj hudega zgodilo. . . ni ga bilo moč izbrisati z nje. Ni imela več tiste strumnosti v sebi, marveč nekaj zmedenega in umazanega, kot bi se bila dolgo vozila z vlakom . . . Njej je pripadalo izlo-

žbeno okno in vse, kar je bilo v njem, kakor kraljici pripada dvor . . . K prsim ji je bila prislonjena velika, bleščeča filmska fotografija kina METROPOL, ki je bila vsakih nekaj dni drugačna . . . tudi nanje je bil ponosen, ker veseli, burkaški, imenitni, ubijalski prizori na njej niso pripadali njihovi hiši, ampak so dišali po daljavah . . . Drugače je bil ves drugi del izložbe natlačen z ovratniki, mufi, kpicami, ogrinjali, kučmicami . . . V tednih dolgega postopanja pred trgovino je natanko opazil vsako spremembo v njej. Kdaj pa kdaj je stala v drugem kotu črna lutka na treh položčenih valjastih nogah, oblečena v plašč, brez glave, praznega vratu, na katerega je bila previta okrogla polakirana črna ploščica. Podobna črna lutka z velikimi prsmi ko mama je stala tudi v delavnici . . . Vendar tudi za lepo, svetlolaso gospo zadaj, v trgovini, je bilo sijajno: s stropa so visele luči v obliki velikih belih hrušk, ki so imele na sebi zlat pas in čopek iz zlate svile za prižiganje. Vse . . . omarice, stolčki, okrogla miza, pult, so bili svetlo zeleno prepleskani. Za omarami zadaj so na drogovih visele velike kože divjadi. . . tiger, medved, cebra, tjulni . . . ki niso zaudarjale ko kože v delavnici. Vse te živali je pobil mamin brat Hagedorn, lovec v Indiji. . . Ob vratih v lokal so bila tista železna vrata s traverzami in majceno levjo glavo, ki je v gobcu držal obroč, iz veže je skozi šipo lahko videl trgovino — in če je stopil na prste, mamino glavo in glavo drugih kupcev.

Pripombe k slovenskemu kulturnemu razvoju 1945—1980

Janko
Kos

II. Socialistični realizem na Slovenskem

Tine Hribar se v članku, ki je bil predmet uvodnih pomislekov v prvem poglavju pričujočega spisa, odloča za formulacijo, da so bila leta 1945—1955 »obdobje socialističnega realizma na področju umetnosti«.¹ V naslednjem stavku na kratko opredeljuje socialistični realizem kot »ideološko nasilje nad umetnostjo«.² Ta formulacija sicer sama na sebi ni preveč jasna, saj bi iz nje utegnili sklepati, da misli s socialističnim realizmom samo na nekakšne zahteve, programe in teorije, ki so jih umetnosti zastavljali ideologi-neumet-

¹ Glej n. m., str. 133.

² Najbrž kot primer takšnega nasilja navaja T. Hribar v nadaljnjem B. Ziherla, ki da je že v članku *Dekadentstvo pod videzom borbe proti malomeščanskim usedlinam* (Novi svet, 1948) napadel tudi Zupanovo dramo *Stvar Jurija Trajbas* in Pirjevčev zagovor te drame v Zapiskih o naši literarni problematiki (Ljudska pravica, 28. maja

Lojze
Kovačič

Tretji fragment

(Nadaljevanje)

Nobena od treh hiš v Gärbergässli ni zelena, nima železnih vrat ne steklenega nadstropja. Prenovljene. Najbrž bo tale srednja, v sivo modri barvi slive . . . Iz pročelja namesto reklamnega izveska štrlijo velikanske odprte škarje. V izložbi so tudi škarje in škarjice, jedilni pribori, medicinski instrumenti, noži, sekirice. Bo tale? Nasproti nje bar Stöckli. Je bil že takrat? Spomni

se neznatne stojnice na vogalu. Dve, tri stopnice dol. Točilna miza. Ogledala. Visoki stoli okrog police pri okencih z vitražo. Sredi belega dne ne moreš kar takole stati na pločniku in buljiti v hišo, pa še mrzel veter brije . . . z Jure ali Rena ali Vogesov . . . Malo odmakne pisano krilce, da bi skozi belo šipo gledal hišo. Pijeta kavo . . . skodelico dviga k ustom, kot da ne bi imel v roki ničesar. Pogleda točajko: v svetlobo privzdignjen, bronziran obraz, koralde, podobna krajini kake cirkuške maneže . . . Je mogoče hčerka bivšega lastnika in ga bo spoznala? Spoznala po štirintridesetih letih? Tiha, seveda banalna Kaffehausmusik igra uvidevno. . . V ogledalu star gost, mogoče profesor, prijazen obraz sedemdesetletnega dojenčka. . . lička obrobljena z belo brado, ročice . . . Še dve tri uradnice ali prodajalke, ogrnjene v plašče čez halje, pijejo kavo. Spet gleda ven. Nič ne govori z D. Če bi ji rekel: »Tole je bila izložba . . . zgoraj stekleno nadstropje, na vrhu soba z balkonom,« itd. bo takoj nekaj zrušil v sebi . . ., zalučal čez svoje ali tuje rame pest navadnega kamenja. Dve sliki sta, ena od poprej, druga od zdajle, ki dobesedno skačeta s svojim gradbenim materialom, ometom, fasadnimi okrasi v oči . . . Tam, za tistima dvema tesno prizidanima oknomoma v prvi etaži . . . še zdaj, če hoče, brez kakršnekoli prisile, čuti svoj zmaličeni obraz, v ustih čokolado, solze, lase, smrkelj . . . Strigli so ga v stolu pred ogledalom v salonu. Nosil je dolge lase kot deklica. Okrog ramen so mu zavezali rjuho . . . Vati in še nekdo, mogoče brivec, sta hodila za njegovim hrptom, izvajala prijem za prijemom, da je kar škripalo, šuštelo, cvililo, drselo . . . nešteto grifov, ki so se na široko zajedli v življenje odraslih, a jih

je on šele zdajle, po naključju, ko so ga držali v stolu, čutil kot gorje. Dali so mu žemljico in čokolado, da bi miroval, vendar je vedno znova uhajal iz stola, v kote, pod mize, od koder so ga bezali in se za vsak primer postavili tudi med vrata. Videl je svojo podobo v ogledalu in to, kako mu padajo čez obraz kosmi, svetlejši in temnejši, in kako mu hkrati s kruhom in čokolado lezejo v usta šopi las, da je pljuval... Namesto da bi se jezili, ... to je bil tudi eden njihovih prijemov..., so se vsi smejali. Vsak trenutek se je nekaj mrzlega dotaknilo njegove glave, ki so jo krepko držali in stiskali k svojim trebuhom... Ni jim zaupal, lahko bi mu jo odsekali pri vratu, kot drvar tistima dvema ženskama na gozdni sliki... mu zavrtali luknjo ali izdolbli nekaj koščkov kosti. Njegova podoba v ogledalu se je spreminjala, imel je vedno manjšo in zmeraj bolj ozko glavo, dokler ni bil videti tako spremenjen, da se je zgrozil: dobil je drugo glavo na vratu in drug obraz na njej. Pogledal se je od blizu, da se mu je koža obraza dotaknila zrcalaste površine: imel je prazno, kruto čelo, tuje, gole, mrzle oči kot policaji..., glavo odsekano na levi in desni, da so ušesa štrlela ko omlate... Oh! oh! S takó sposojeno škrlatasto glavo in ozkim licem ni vedel kaj početi... prijel se je za ramena, ki so ostala še kolikor toliko njegova sredi te pretvorbe... hotel je potolažiti telo, da ne bi eksplodiralo, umrlo, se vrglo skozi okno... Oprijel se je golega vratu, z udarci prstov otipal lične kosti, čelo, ušesa... čutil je dotikljaje kot na svojih ramah. Ko se je obrnil od ogledala, je bil brezglav, s praznim okvirom vrhu telesa... s takim obrazom, spremenjenim v tujca, je zdaj lahko počel vse drugačne, prepovedane reči. Grozotne. Odločil se je, da bo odslej gangster, ubijalec, velik, strupen, kleščast hrošč in začel je streljati v polno, sobe in obraze med vrati...

Če se čisto ne potopiš v tistega, kar si nekoč bil... če izključiš strašno iz pretekle zdajšnjosti, je vse skupaj le neumen, sentimentalni spomin. Kljub temu se počuti cmeravega. D lahko pokaže samo grmade vseh teh hiš, pročelja, okna, a povedati, kot je treba, se pravi, poiskati besede ali čakati na naključja, v katerih te besede same izberejo... Nemogoče je bilo napraviti to hišo živo... da bi glas, postave, privrele iz starega kamna v njenega duha, sam ostaja z njimi... Kje je bila mlekarica v sosednji hiši, je nemogoče zapaziti. Ko se je zjutraj zbudil, za tistim oknom, ki je imel tistikrat balkon... ga je zmeraj prevzelo veselje, da bo šel po mleko v hišo zraven in bo od stare gospe dobil igračko iz želeja. Da ne bi ušel z doma, si je smel čez spalno srajco natakni le mornarski plašč in na glavo kapo s trakovi. Mama mu je dala denar in mrežo s posodo. Drugi so še spali, vse je bilo mirno in negibno v hiši, ograja na školjkasto zavutih stopnicah ni zaudarjala, ker so bila okna vso noč odprta. Dvignil je zapah na železnih vratih. Ozki pločnik pred njihovo izložbo je bil mrzel in siv, vso noč je bil zunaj, kdove kje se je vse potikal po mestu... Zjutraj je bil spet tukaj

in pred spuščeno navojnico je ležal pasji iztrebek. Za žlebom je bila mlekarnica, znotraj še manjša kakor zunaj. Gospe ni nikoli razložil dovolj dobro. Bila je belo oblečena, to je videl, ampak nikoli ni dognal, ali je bila velika ali majhna, suha ali debela. Zmeraj je samo sklonjena slonela za pultom, z rokami uprtimi nanj, in gledala proti vratom. Pod belo avbo je imela zelo svetle oči, kot jih imajo kipi, ki so oblečeni. Ob strani lic je imela črno bradavico. Skakala je gor dol in nekaj debelo visečih ji je lazilo izza ušes... Bila je naslonjena na pult, govorila je z njim s prijaznimi, mehкими besedami, podobnimi vonju po mleku, maslu, siru, ki jih je nekoč, ko je ležal v košari, že slišal, a jih je zdaj tudi razumel. Vmes se je smejala, toplo ko mama krava, da se je kar zibal. Upal je samo, da ne ve, da nima pod plaščem in srajco ničesar, razen gole riti in tiste hude vžigalne vrvice. Ko mu je z eno roko nalila mleko in mu z drugo dala zavojček masla, on pa kovanec v papirčku, je položila na mizo svetlo rdečega zajčka ali svetlo zeleno regico... dolgouhec je lahko stal, žabica je samo ždela na štirih... eno ali drugo je vzela iz močno, po siru vonjajoče vitrine zraven sebe, ne da bi se bila kakorkoli že zravnala. Vsak dan je dobil živalco iz želeja od nje... vsako jutro ga je čakala za dvojnimi zidom njihove in sosedne hiše, da bo prišel v mlekarnico. Zato je vsakič kar poletel po zavutih stopnicah v ta objem... Z živalcami iz žolice se je lahko dolgo igral, preden jih je vtaknil v usta in snedel... lahko jih je tudi delj žvečil kot bonbone ali čokolado, ves dan je imel slino sladko in med zobmi so mu ostali koščki, da jih je čez dan večkrat oblizoval z jezikom. Stopil je noter. »Bonjour, madame.«¹ Z eno roko mu je dala mleko in z drugo maslo, on je spustil papirček z denarjem. Gospa je mirovala in slonela ob pultu. Ni se zganila... Šele ko je zaprl železna vrata za sabo, je eksplodiral... drl se je, vreščal, topotal, vrglo ga je po tleh, da bi ga čimbolj zabolelo... Mama, sestra in Vati, vsi so pritekli po stopnicah. »Was ist geschehen? Was? ...«² Tega ni bilo mogoče povedati, to ni moglo ven... morali bi imeti vsaj eno oko zasukano navznoter, v njegovo grozno glavo... Potem, čez čas, je le rekel, da ni dobil zajčka... Mama mu je dala rjav, preluknjan rapen... ni šel pri priči iz hiše... potem je le pristal zaradi nekega pritrjevanja sence pod stopnicami. Pustil je mrežo z vsemi rečmi v veži, stekel nazaj... mogoče se bo le še kaj rešilo. »Ein Häsl...«³ je zaklical in pustil vrata v belo prodajalnico kar odprta... čudil se je nad tem, ko je doslej zmeraj tako skrbno zapiral vrata za sabo, da bi ostal sam z gospo. Ta mu je brez besed, smeha, brez skakajoče bradavice na licu, z eno roko potegnila svetlo rdečega zajčka iz vitrine, čakal je, ko je položil rapen na razasto okroglo

¹ »Dobro jutro, gospa!«

² »Kaj se je zgodilo? Kaj? ...«

³ »Enega zajčka...«

gumo, da se bo oglasila. Nič, nobene besede... Na stopnicah so se prebujeni domači še zmeraj pričkali... Doba, ki jo je prebil v tej hiši, ta doba je z njim vred povsem drugačna, ne more kar stopiti po brvi iz ene v drugo... razen, če bi se okoliščine ponovile. Pravzaprav nič ne občuti pred to hišo, samo gradbeni material mu štrli pod nos... Čuti tako pretrganost med starim zidom pod novim belo modrim ometom s tujimi izrazi oken in med sabo, ko vročico, ko hoče odvreči kovter, pa ta ko oklop leži na njem... Zunaj, ko stopita ven, brije leden veter. One tri prodajalke ali uradnice, ogrnjene v plašče, ki stopajo za njima, pritiskaje si k prsim nekakšne razglednice, se na vogalu obrnejo in si ju ogledajo. Kaj je na njiju tako izrednega?... Še enkrat pogleda v fasado... končno ne more razumeti, da je zaradi časovne oddaljenosti kar umrla. Kam zdaj? Za tem vogalom je nekoč stala tista banka iz črnega, zrcalnega marmorja. S helijem napolnjen balon sivo zelenega globusa v premeru nekaj metrov je plaval z ozkega balkona nad ulico. Zdaj celo stavbe ne izlušči več... Potem restavracija Simpson & Simpson v več nadstropjih, s kaktejami pred vhodom. Veleblagovnica Pincio... Bally-čevlji za občutljive noge... Tu, na križišču Barfüsser — Luisenplatz, kjer so se srečavali karnevalski sprevodi iz vseh baselskih okrajev, so skakali wagisi z dolgimi nosovi in s pustnih vozov metali pomaranče iz svojih mrežic v množico. Vse tramvajske žice so bile obvešene s pisanimi kačami iz papirja in pločniki so bili nekaj cm pod papirnato kašo iz konfetov... Bobnarji in piščalkarji so igrali svoje himne na čelu povork. Velike karikature na razsvetljenih laternah — Chamberlain z rdečo marelo, abdicirani angleški kralj, ki mu po dlani skače v erotičnem razburjenju majhna ženska, ki meče stole okrog sebe, pek Mussolini z loparjem, abesinski cesar in do osem metrov velike šeme, ki so se gugale med pritlikavimi maskami skozi ulico... Pasaža. Knjigarna. Za šipo star možak v črni haljici leze po lestvi k zgornji polici. V izložbi naslovi: »Geschichte der Mauren in Spanien«... »Komplexe Zahlen«... »Das 18 Jhr.« Logiker aus Ekel⁴... Ovitek z nago dvanajstletno deklico. Vulva ko slepo oko. Prsi se šele oblikujejo, nimajo še nobenega pomena. Malo nesimpatične ko gola gorska pokrajina... Skozi prehodno ulico na trg. Magistrat. Velikanska rdeča hiša... načičkana z gotiko, renesanso, barokom. Vsi kantonalni grbi ko zobati braniki utrdbe, obrnjeni proti mestu. Bele freske. Kamnite sove med stebri. Stolp, ki ima zaobljene vogalne razglednike. V predverju piha. Dvorišče iz zacementiranega tolčenca in rdečim imenom: Basilia. Strmo stopnišče. Bojni kiji, sulice, samostreli, ščiti. Statua oboroženca iz 7. stoletja z žezlom v roki: Munatius Plancus ovira dostop k prvi stopnici... Čudno, kako spozna njegov značilen pogled in izraz na bradatemu obrazu iz rdečega kamna. Kljub

⁴ Zgodovina Mavrov v Španiji — Kompleksna števila — 18. stoletje — Logik iz gnusa...

asketski fiziognomiji ima svobodnjak zaradi razžrtega kamna debele, odurno zaraščene poteze kot duševni bolnik . . . Zraven svetlo plava odprta platnena streha . . . Globi.

Knöpfe und Stopfwolle. Ostra luč, pritajen šum glasov. Tukaj namerava D kupiti lutko za punčko svoje sestrične. Same uličice pultov. Gumbi. Potem volna. Volna, volna . . . 3. nadstr.: blago, svileni sedeži, gozdovi plaščev, gozdovi trakov, nogavic, noge kupcev stoje pred zadnjicami. Na obeh straneh tekočih stopnic: kipi. 2. nadstr.: krožniki, vaze, likalniki, ogledala, pasovi, preproge, gramofoni . . . prodajalke v srebrnih haljah, šefinja v lila . . . 1. nadstr. in pritličje.: konzerve, kozarci, kava, bronsirana gorčica, kavči. Spet gor. 4. nadstr., igrače, punčke, železnice, kužki v oblačilih s kraguljčki, električna ludoteka, igre v škatlah, ladje . . . D zardi v tem raju otrok kakor deklica. Kako je on nekoč stal tule in si ogledoval množico igrač, dirkalne avte v zaprtih škatlah . . . tako daleč je že naprej od svojega časa, da ga sploh več ne opaža . . . in kako daleč nazaj je od zdajšnjega, da ga tudi ta ne opazi več . . . Prodajalka, ki jima streže, ima lase trdo spete na najtanjšem delu glave. Izbereta punčko s pripadajočim spodnjim perilom in športnim dresom, rdečo pelerinico za slabo vreme, škorenjčke, čveljčke in copatke. Privlačen zavoj, lepo štirioflat, pripravne velikosti, čedno prevezan, ročaj za nošnjo. Stari Globi . . . to je mlad, dolgonos fant v kockanih pumparicah in z metuljnikom v roki še zmeraj teče na potiskanem papirju v roki, kot je tekel v njegovih časih. Kot je tekel pred vrati trgovine in na vrhu vseh kolesarskih stojal pred štirimi desetletji. Ogleduje si ga, izrisano silhueto . . . Smrt. Krog se je sklenil, prišel je do istih stvari in reči, torej smrt. Zmeraj se je srečaval s svojo smrtjo, zmeraj je bilo v tem nekakšno kljubovanje, ki je dopuščalo perspektivo za življenje . . . a zdaj začenja čutiti smrt neposredno in od tega trenutka ve, mu ne bo več pobegnila. Ni razumel, da povratek pomeni smrt? Saj je v teh okoliščinah vsakršno srečanje in približevanje takoj smrtno. In čeravno se, ko stopita iz trgovine, malo začudi . . . da ga je kičasta figura Globija tako radikalno pokončala, ve, da se mu bo od tega trenutka naprej vsak trenutek smrt usedla na rame kakor ptič.

Slaščičarna Savoy . . . Majhno izložbeno okno, polno kruha . . . pri šipi pete obrezanih polen, dolginastih štruc. Na papirnatih čipkastih prtičkih spozna vse: smetanove rogljiče in orehove polžke, makove potičke in marelični bis coctuse, hlebčke iz suhega sadja in tkim. male billet doux, ljubezenska pisemca z različnimi presenečenji v sredici . . . lešnik, bonbon, suha hruška . . . »Samo za hipec,« reče in stopi v pekarijo. O, kako diši! . . . Duh po kruhu ostaja do norosti neprestavljiv sistem za vse čase . . . Od peka še ena hiša, . . . tam, kjer se ulica razširi v križišče in onstran križišča je srednji most, — Pont du Milieu z železno kapelo in zvezdogledom na viraži . . . Nekakšni gozdovniki v svetlo zelenih krojih ponujajo pri ograji zastonjarski čaj za miloščino . . . Most, o katerem je velikokrat sanjal. Ren skoraj plitev, siv,

umazan, gladek — razen ob stebrih, kjer se peni. Na škarpi je Friederlov oče z mrežo lovil ribe. Veter tako piha, da zrak prepeva in žvižga skozi okrasne vrzeli visoke, težke zidane ograje z U-zvokom šrapnelov in granat, da morata hoditi sklonjeno, vendar nimata kam skriti nog . . . Daleč je do drugega konca. Šteje: šest visokih, širokih lokov je do brega, dolgih ko tuneli, pod katerimi so vozili parniki s prekucnjem dimnikom. Trenutno ni niti čolnov. Daleč, še od katedrale naprej, zapazi debelo, jekleno vrv, z vretenom razpeto čez Ren, in verigo, visečo dol, na kateri privezan pelje tkim. Vogelgrif, barka s črno, deščeno streho, ki vozi ljudi z enega brega na drugega. S tem se morata peljati! . . . Rečni galebi. Sredi mostu pogleda v notranjost kapele. Do vhoda so stopnice. Prav nič se jih ne spomni. Gleda jih ko vrinjence od zunaj: ne more jih sprejeti vase. Tudi zvezdogleda ni na podstavku . . . Končno na drugem bregu, kjer leži italijanski — francoski Bále in kjer v plitvini ob škarpi kobacajo pritlikave race. Tu stoji velika, dolga stavba otroške klinike. Z mešanico radovednosti in bojazni se približata, gresta okrog, stopita na notranje dvorišče in si ogledujeta začetno stran z uvoznih vrat: on, ker je nekoč ležal v njej, in ona, ker jo zanima kot pediatra in pozna zgodbo njegovega zdravljenja v bolnišnici, ko mu je bilo pet let. Kje je steklena veranda, skozi katero je pripekalo sonce, ko so mu sestre postavile postelj tja? Margrit mu je takrat . . . to je edina prijaznost od nje, ki se je spominja iz tega časa, . . . prinesla tablo čokolade, veliko ko gramofonsko ploščo v ovitku, in to čokolado je, ker je ni maral deliti z zoprnimi odraslimi fanti iz sobe . . . skril pod zglavno blazino, kjer se mu je od vročine stopila . . . Sobe so se v hiši vrstile druga za drugo, v njih je bilo polno otrok v progastih pižmah, on je ležal v eni, v pravem kotu z drugimi. Imet je pljuča zanič, in kadar je moral k zdravniku, je bilo tisto, kar so delali doktorji za stekleno steno z bolniki, veliko huje, kot ono, kar so delali z njim brez tistih treh šip vmes. Ampak zmeraj je moral najprej videti tisto za steklom, preden je prišel na vrsto. Zunaj je bilo veliko dvorišče, železna vrata, hodniki v belih ploščicah, ki so dišali po zdravilih . . . pa drevesa ob Renu in most. Ko se je izvlekel iz najhujšega in mu ni bilo več treba šest zglavnih blazin, je moral ležati in ležati v plitki postelji, medtem ko se je za oknom odvijala neizrabljena zunanost. Pred spanjem jim je sestra, ki je stala ko telesni stražar med podboji vmesnih vrat, pripovedovala pravljice. Ni bilo več tako neznosno, ko so smeli v bolnišničnih haljah, mali, ki jim je pripadal, in veliki, ki so smeli že kvartati, na vrt, kjer so hodili okoli ribnika s skalnjakom in kjer je skozi ograjnice čisto blizu videl most, po katerem se je prišlo domov v Gerbergässli. Igrali so se z žogo. Čakal je na priložnost. Ko je žoga nekoč padla na vogal, je zaklical, da gre ponjo, brnil jo je naprej, čez ograjo, zlezal na zidek, se zrinil med palicami na pločnik, potem k drevesom in klopem ob vodi, čakal še hipec, če so vsi verjeli njegovi taktiki, potem pa zdirjal ko veter do kipa konja z Ama-

zonko, pa čez dolgi, dolgi, dolgi most, ki ga ni hotelo biti konca, skozi uličico, pa čez veliki trg pred mestno hišo, šel je po dvignjenih stranskih gasah pod policijskimi stopnicami — takrat se ni bilo mogoče oblačiti po svoje ali po cirkuško kakor danes, vsak je lahko že od daleč spoznal bolniško haljo z žigom otroške klinike. Domači so sedeli ravno pri kosilu v zeleni sobi, splazil se je po stopnicah gor, se skrtil pod obe skupaj stisnjeni postelji, kjer je ponavadi spal pri vznožju. Slišal je glasove ko nekje s severa in prebil čas v stvarni omotici do takrat, ko so med vpitjem in vriščem prišle mama in sestre v sobo, strežnik in šofer iz bolnišnice v beli halji, dolgo je trajalo njihovo brezuspešno iskanje, iz strahu, ker ni vedel, kaj bo z njim, vendar tudi iz usmiljenja do njih, ker je vedel, kako strašno je iskati nekaj, kar se je skrilo, in je povsem blizu, se je izdal . . . Sedel je med šoferjem in bolničarjem pri ogromnem volanu . . . odpeljala sta ga nazaj v bolnišnico . . . v ropot pločevinastih skodel, kibel, termometrov, postelj . . . Fantje so se norčevali iz njega . . . zunaj je bila že zima, sneg, v sobi je pokal ogenj v veliki peči, sestra je stala pri vmesnih vratih in pripovedovala pravljico o čaranju z ognjem iz vrča, ki ga je iz skrivališča opazoval mali Kim Haran, fantek, doma iz Arabije, kjer zmeraj sije sonce in ljudje jezdijo na kamelah in slonih . . . Hodita po bregu, kjer je zatišje zaradi visokega okopa in dreves. D gleda gor v bolnišnico. »Kaj če bi ostala tukaj, dokler ne napišem te knjige o Baslu?« vpraša. In še preden reče. »Bi ti živela tule?« mu odgovori sama od sebe, vsa navdušena: »Bi! Zaposlila bi se. V bolnišnici ali kaki ambulanti.« Všeč ji je. Vse tisto . . . bog, kako se to sliši tule . . . samoupravljanje, ki jemlje čas in živce za delo in zdravljenje. Biti samo to, kar si po poklicu in svojem pozivu . . . ne pa nekakšen difuzni medij skrivnih postopkov.

Po desni strani nazaj čez most. Ob bregu peljejo stopnice navzdol v majhen pristan. Nekaj ovnov za privezovanje ladij. Obzidje škarpe iz velikih kamnitih plošč. Skozi rešetke ogromnega polkrožnega izhoda dere siva, bela voda . . . to je tisti mali pritok, ki se začne pri živalskem vrtu, in teče . . . zdaj pod asfaltno deko ceste . . . mimo Friederlove hiše in tiste hiše, kjer se mu je pokazala čarovnica, in nato skozi tunel pod Baslom. Enkrat je šel tam, na začetku za Rue Helder vanj . . . ozko krilce je vodilo ob nakrivljenem zidu, voda je drla ko zmaj in tam, na ovinku mu je na spolzkih, mahnatih tleh spodrsnilo . . . moral kar se da hitro nazaj . . . Ko je šprical pouk . . . je skrtil torbo pod listje ob ograji pred šolo . . . in se zatekel vsak dan sem . . . mogoče, da bi se kako odčaral strogega delovnega direndaja v mestu, mogoče za to, ker ni bilo dopoldne videti nobenega otroka na ulicah . . . Oprime se rešetke, kako brez moči je roka spričo temnega, obokanega, hrumečega tunela . . . Na kratko pove D, kako se je nekoč z drugega konca spustil v ta tunel, da bi po njem pod Baslom prišel sem do Rena . . . in kako se je zmeraj znašel tu, ko ni maral v šolo. Tistikrat se je iz njegove žabje perspektive komajda videl breg z bolnišnico. Globoki Ren

je drl skozi šest velikih obokov srednjega mostu. Pod mišičastimi valovi, ki so tolkli mali pristan tule, si je najbrž zaradi mamine pripovedi o Lorelei predstavljal velike ribe s človeškimi obrazi, bujen gozd, steklene dvorce, spake, ki so se prerivale pod temno zeleno, zmeraj premikajočo se streho valov, . . . bitja, ki jih je spoznal takoj, brž ko so se odprla kaka vrtnčasta usta sredi vodne gladine, ko so poskočila nad vodo, polnagi, s štrlino koničastih uces na temenih. Najbolj razločno so se ta bitja, ki so bila manj naključna od navadnih ljudi v mestu, prikazovala na sredini vode, kjer so se valovi vzdigovali kvišku in v vnic . . . se klofutali po penastih obrazih in izginjali ter se spet prikazovali, zmeraj enako veliki in živi, podobni nekakšnim kopajočim se veselim kipom iz parkov ali cerkva. Leže so si nagajali, si podpirali glave, zamahovali po zraku s črnimi, topečimi se prsti. Če je sédel na oven, je voda stala, on pa se je premikal, se vozil z omamno brzino skozi zrak nad površino vode . . . nad najbolj pustimi predeli zemlje, med palmovimi bregovi . . . in če je pogledal v desno, je zagledal visoki, neizmerni težki most, ki je mirno, halucinantno stal in sukal vodo naprej skozi svoje velike tunele, on pa je bil spet na kopnem in pri miru, čeprav je glava hotela poleteti ko balon . . . Izpod enega oboka se je prikazala ladja ali plosek, širok, ko vlak dolg čoln z železnimi loputami na vrhu. Voda je zaradi njih, kot je zavoljo avionov nebo nad Barfüsserplatzom, postala cesta . . . Opazoval je visoko, okorno puščico tovrnega čolna, ki je votlo donela nad vodo, sekala glave tistim spodaj, parala prsi vsem, ki so se neumno igrali na njegovem igrišču, jih šlepala za sabo . . . Gresta gor . . . Tule, pod tem kostanjem, se je zgodilo tisto z golobom . . . ko je mož, ki jih je krmil, nekega pohopsal in odšel, a še prej mu je obljubil, da se vrne in ujame enega tudi zanj, a potem ga je policaj, ker je mislil, da je njegov sin, odpeljal na zaslišanje v stražnico v mestni hiši . . . Gleda, da bi določil, kam je tistokrat izginil možakar, a horizont tam gor, kjer so mestna vrata, mogoče Pavlova, se preliva . . . Znabiti od mraza in vlage se nenadoma počuti oslabelega, vendar nekako tako, kot da so tudi tramvaji, avti, priklopniki, ki krožijo okrog križišča, postali podobni lažnim odrskim objektom . . . ki jih bo, ko se jih bo dotaknil, kar predrl, ko da so iz papirja. Stopi na cesto in tedaj rumen kombi, potujoča trgovina, cvileče zavre pred njim. Šofer ga pogleda . . . popustljivo ko tujca v mestu, . . . D ga presenečena potegne nazaj. Res, čuti se malo negotovega, zato počaka na semaforski utrip, da bi prečkala križišče . . . V tej uličici nasproti slaščičarne Savoy se je tedaj ustavil, ko se je povzpел s svojega pristana tam spod. Ni se spoznal na uro in ni vedel, koliko časa je poteklo od takrat, ko se je skrtil. Ustavljal je ljudi in jih spraševal, koliko je ura, da bi odšel po svojo torbo, ki jo je zakopal pod listje za šolsko ograjo. Ljudje so potegovali ure na dan in dejali, da je enajst ali devet. Po teh okroglih škatlicah, v katerih so bile pod šipico črtice in številke, iz katerih se ni slišalo tiktakanja, se je merila svetloba, ko-

liko močnejša je postajala v zraku, kot tudi naraščanje ljudi in vozil v mestu.

Gresta vkreber. Po sivo zelenem pločniku ob sivo zelenih poslopijih. Ulica se poglobi in razširi ko bok kitare. Nekaj časa hodita po nižavi, skrita Baslu, zamračena od zidov. Nato se cesta dvigne in zoži, ko pelje proti mestnim vratom. Niso Pavlova vrata, ampak Porte de St. Alban, kot piše na železni tabli . . . Ime ima po bližnjem kraju, kjer se lokalni parnik iz Basla prvič ustavi. Na eni strani stolpa prodajajo na pločniku pisano kramo iz plastike ko v Italiji, na drugi je gostilna Am Rii⁵. Preprosta, nekoliko umazana. Mize vseh vrst in velikosti, okrogle, štirioglate, pokrite s kockastimi prti. Ni prava gostilniška soba, ampak samo pokrit in z deskami zagrajen pomol, ki štrli z visoke škarpe nad Renom. Mrzlo je. Sedeta k velikemu oknu in naročita čaj. Vidita vso površino vode in črno progo sredi Rena, ko pot, kačo, ki stagnira proti jugozahodu . . . St. Alban ima lesene, že strohnele dveri, ki jih držijo skupaj samo še železne oplate . . . Za njima je ozka, temna, zavijajoča se gasa sivo zelenih hiš z mostovži. Gre malo pred D, da si razširi prostor, ker ga ona na njegovi desni malo slepi . . . Gasa se razširi na vrhu v majhen trg . . . Ja tu je pri neki hiši nekoč stal voz s slamo, v kateri po navadi vozijo steklo. Izvlekel je snop slame in ga malo naprej . . . škatlo vžigalic je nosil s seboj . . . prižgal in goreči šop odvrigel na sredo uličice. Stekel je k Renu in gledal, kdaj se bo črn dim, ko bo začelo goreti sentalbansko predmestje, privalil nad mestna vrata. Verjel je namreč na besedo, da ena sama iskrica v slami lahko povzroči nesluten požar . . . Od trga ena uličica v ostrem loku zavija spet navzdol . . . najbrž proti trgu. V neki hiši zaprašeno okno; na eni strani čisto pri tlaku, na drugi strani skoraj meter nad njim. Starinarnica in antikvariat. Note. Slike. Bakrotiski . . . Basel 1356 in 1417 leta . . . enkrat kuga, drugič ogenj . . . In zbirka Gotharjev, prava dragocenost. Zeleni Briefadel, svinčeno sivi Urradel, temno vijoličasti Freihern, temno modri Graffen . . . Nedaleč od tod mora biti klanec s samimi starinarnicami in trgovnicami z redkimi knjigami. »Stopiva za hip semle noter,« reče. Zvonček zaropoče, isti trenutek se užge luč . . . Majhna, zatohla, zaprašena soba, pravzaprav bolj sobica. V hipu, ko zasveti žarnica na bingljajoči vrvi pod stropom, zagledata tudi starinarjev obraz . . . obraz sedemdesetletnega dojenčka, obrobljenega z belo brado, in njegove ročice v rjavi halji, ki jih drži iznad glave. »O Bittschen?« vpraša s sušičnim glasom . . . »Könnten wir ein weenig eure Bücher anschauen?« ga vpraša. »Bittschön,«⁶ vzklikne stari trgovec. . . V odprtih policah so do stropa stare knjige, tiski v mapah, inkunabule, note, knjige brez platnic z izsušenim klejem in špagami na hrbtu

⁵ Ob Renu.

⁶ — Z diplomo pridobljeno plemstvo — Praplemstvo — Svobodnjaki — Grofi — »Si lahko malo ogledava knjige?« — »Prosim lepo.«

knjižnih blokov. Ozki prehodi. Napisi z navadnim svinčnikom: »Kirche ... Philosophie der Erkenntnis, ... Öffentliche Moral. Sitte und Schule ... Etik ... Kunst ... Einwohnerzähler der Großstädte von 1880 bis 1900 ... Poetik der Minnersänger« ... Separati: Hochrad, Niederrad, Motocycle und Automobile ... Flugmaschine ... Röntgenstrahle ... Anästhesien ... Unterseebooten, Zgodovina razsvetljave: Ölbeleuchtung und Talgkerze, Petroleum, Gas, Elektrizität ...⁷ Tukaj si je tale starinar (iz treh generacij nazaj) najbrž razvijal svojo lastno neresničnost, ko je iskal realna ozadja za celotno podobo sveta ... ali vsaj za svoja odločilna leta med dvajsetim in šestdesetim letom starosti (od nekako 1899 naprej) ... Judenemanzipation ... Volksarmee ... Kolonien ... Musik ... Reklame ... Kriminalistik ... Indische Psychologie ... sami listki, nalepljeni pošev, navpično ... Velik album Die Ideologie des Sozialismus ... knjiga v rdečem usnju. Odpre prvo stran: dva temelja socializma: 1. Alle Menschen sind gleich in 2. Liebe deinen nächsten wie dich selbst ...⁸ Prvi sestavek je napihnjena neresnica, drugi ne bo nikoli uresničen ... Gresta za police zad. Trgovec, ki ima čez trebuh ketno s črnim medaljonom in vgraviranim zlatom, jima ne sledi ... Tule: »Die alte deutsche Prosa«,⁹ napis v gotici. Wieland, cel Wieland v temno rdečem usnju. Christoph Martin Wieland. Nihče v nobeni literaturi ni tako korajžno eksperimental, nihče ni vzpostavil tako preišljenih vzorcev kot on. Samo različne oblike, ki se jih je izmislil, so lahko sprejele vase vse njegove resnične figure, kot je to zahtevalo njegovo veliko zgodovinsko in literarno znanje. Okosteneli didaktični Agathon ... tule prvi ..., je še stara šola ... ampak takoj zatem sledijo njegove velike oblikovne avanture ... za celo polico jih je ... Don Silvyo, Canischmed ... polna slogovnih umetnij ... vsi današnji pisatelji bi se lahko naučili vsega, kar zadeva sijajni tempo pripovedovanja ... Tule so Abderiti, ki letijo čez Agoro, in šah Gebal, ki hoče soočati svojo resničnost s pesmimi iz Zlatega ogledala ... Vendar še nevdržne dolžine in trdote ... še mu ne uspeva sprostiti svojega jezika ... A že naslednja stopnja je zavesten in pomembno logičen napredek: Dialogi ... Kajti že slovniško je samo po sebi umevno, da na bralca veliko bolj učinkuje pripovedni sedanjik, kot pa momljajoči, že sprani predpretekli čas ... Odtod tudi čar optično zgovorne odsrke slike ... a ta zaradi svoje kratkotrajnosti ni sposobna sprejeti vase večjih in važnejših vsebin ...

⁷ Cerkev ... Filozofija spoznanja ... Javna morala. Šege in šole ... Etika ... Umetnost ... Število prebivalcev v velemestih od 1880 do 1890 ... Poetika minesengerjev — Visoko kolo, navadno kolo, motocikel in avtomobili ... Letala ... Röntgenski žarki ... Anestetiki ... Podmornice ... — Razsvetljava z oljnimi svetili in lojnimi svečami, petrolej, plin, elektrika.

⁸ Židovska emancipacija, Ljudske armade ... Kolonije, Glasba, Reklama, Kriminalistika, Indijska psihologija, — »Ideologija socializma« — 1. »Vsi ljudje so enaki.« in 2. »Ljubi svojega bližnjega kakor samega sebe.«

⁹ Stara nemška proza.

To zmore edino le proza . . . A Wieland je poskusil še eno tehnično možnost: Sedanjik. Tule, v Apolloniusu iz Tyrona govori iz pečinske votline na Kreti, »Pelegrinus Phoetom«, pa so pogovori, ko posedava z Lucianom v elizejski senci. A stavec Wieland spet najde nekaj novega: roman v pismih. Velik mozaik »Aristippa« . . . Vsako pismo sprejme bralec v svoji zmeraj prenovljeni sedanjosti iz različnih mest in provinc Grčije. Zgodbe se pojavljajo v historiatih in organskih delih posebej. Aristipp je edini zgodovinski roman, ki življenje izravnava z znanjem. Wieland . . . to je največje oblikovno doživetje v literaturi. Primer, kako se velik pisec proze do smrti marljivo in globoko trudi v vseh izraznih pripovednih sredstvih . . . Žal je predrag. Aristipp je petinštirideset frankov. Kupita lahko samo odtis bakroreza Basel 1356 iz časa kuge. Merci. »Aufwiedersehen liebe Dame und lieber Heerr,«¹⁰ jima vošči stari trgovec. Onadva sta mu bila znabiti za trenutek edina brv v življenje. Komaj zapreta za seboj vrata, že ugasne tudi žarnica v prodajalnici.

Ura je 11.42 . . . Po uličici navzdol prideta na trg pred mestno hišo. Okrog vodnjaka prodajajo rože, največ umetnih, pretirano barvanih. Na stojnici zraven vhoda v Epo kupita zanj rokavice, ki so na razprodaji. V žepu ima majhen vodič po Baslu s svetlo zelenim zemljevidom, ki ga je vzel iz tistega kupa pri Jeanette v penzionu. Zdaj lahko gleda v Baslu zemljevid o Baslu in takoj, geodetsko natančno, razpozna bližine in daljave različnih okrajev, ki si jih morata še ogledati . . . Zraven stojnice oblazinjena vrata lifta za trgovino s čevlji v 4. nadstropju . . . Dvigalo ima stene iz somota z volnenimi kroglicami in brušeno ogledalo v zlatu. Prodajalna — salon. Črno-bele puščice kažejo naokrog. Obuvala na stojalih iz vijoličastega lesa . . . Je mogoče: ja, je. Ni prepleskan les, ampak pravi palisander, brazilsko drevo v svoji naravni barvi, iz katerega sicer delajo najfinejše instrumente. Čevlji. Ženski, moški . . . Da bi v kaj takega spravil svojo težko, široko močvirsko nogo . . . Ličen šolen, a ne upa se ga prijati . . . svetlokoži podplat vonja po limoni. . . D sedi po dekliško okorno v širokem stolu, ki je pravi prestol, prodajalka se pogovarja z njo v tihi muziki svojega glasu, ki mu je znan iz debelo založenih manufakturnih trgovin . . . In vsenaokrog čevlji . . . kot da se smehljajo s svojimi metuljastimi pentljami, snežijo z belimi pikami in ga vmes fiksirajo z resnobnimi šapelji svojih oglavij in se hkrati spet po karnevalsko režijo s svojimi nemogočimi maskami nove, super mode . . . Najbolj erotično pa učinkujejo nanj s svojimi konicami in še bolj z jabolkasto zarobljenimi opetnicami s šivom po sredi nad visokimi, tankimi petami . . . Kupita seveda nič . . . Epa, v kateri je bil sinoči. Lačna sta. Stara Epa, v kateri je marsikatero jutro, ko so mu zaupali denar za kruh ali mleko, hodil nakupovat igrače . . . in ga zatem do večera ni bilo domov . . . bolan od lakote se je potikal po me-

¹⁰ »Na svidenje, ljuba gospa in gospod«.

stu s tisto tanko ladjico ali lepenkastim letalcem na elastiko, ki ga je kupil ... Zvečer pa skrivaj po stopnicah v hiši v Gerbergässli pod onidve postelji ... Že sinoči je bil razočaran: Epa ni več tisto kot nekoč, ampak, kot povsod po svetu, sejmarska galerija za ceneno robo; široke stopnice v štirih pasovih ju odpeljejo gor. Tu ... kjer je bilo včasih celo nadstropje posvečeno igračam ... zdaj nepregledno razpostavljeni stroji za gospodinjstvo pod lijanami stropnih svetilk. Tudi majhen gostinski provizorij je. V njem jedo baselski bedniki in podpiranci ... malokrvni, redkolasi moški, majhne zgarane gospodinje, štoraste, s pisanim cicem okrog piščančjih vratov ... Skozi gnečo odnese plastičen pladenj s higienizirano hrano (anemičen bel krompir, preveč črna solata) k D, ki ga čaka na skajasti klopi pri enonogi mizici. Takšna, kakršna je hrana, in še v gneči, se je komaj dotakneta ... Iz pošte telefonira spet Gritli. »Frau Meyer, könnten ich bei Ihnen Klavierstunde nehmen?« ... »Ja, können Sie am Donnerstag«¹¹ sliši iz školjke za spoznanje bolj živahen Margritin glas. Četrtek — najbolj eleganten dan v tednu, meja, ko si globoko v delu in blizu počitka ... vsi drugi dnevi ... razen torka, ko si se spet navadil dela ... so polni tehnicizmov delavnikov, obloženi s prtljago obvez, taktičnih izrab časa, kratkih pavz med dvema deloma čez glavo, ko brezumno tekaš po glavnih in stranskih vzporednikih vsakdana ...

V penzion prideta ... polna zavojčkov, vrednih in ničvrednih. Noge ju bolijo od asfalta, oči pečejo od neprestanega buljenja, koža je rahlo spolzka ... tako, kot so čevlji nalahno pokriti s prahom ... To ga zjezi ... nekoč tega ni čutil. Kot otroku, naj se je potikal kjerkoli po Baslu, mu je telo ostalo spočito od jutra do večera, bilo je sposobno vseh mogočih galopov, ni čutil odvezanih čevljev, ne prekletega balasta obleke na sebi ... Zdaj pa ta težki kovček, polno topih sunkov v drobovju. Tušira se, očisti njune čevlje na tleh, samo da ne bi zaspal. D leži na neodgrnjeni postelji, pokrita le s haljo, ne spi, nima zaprtih oči. Kot zdravnik je podobna vojaku, strumna, zmeraj pri delu ... ravno ta njena brezosebnost naredi, da jo ima še bolj rad. Pogleda jo, dvigne glavo iznad posteljne table, za katero čisti čevlje ... vidi jo do nosu, ona se dvigne, da bi mu videla obraz. Nasmehne se, pokaže zobe, nežno zobno meso ... to je pač notrajnost, ki jo pokaže, o drugi molči ... »Kako je, Muk? Jaz bi ostala tukaj kar za zmeraj ...« reče. Skupaj bi si, ko na koncu tanke viseče veje, ki štrli od nikoder ... po koščkih, vejicah, krpah znesla gnezdo ... utrjeno špiljo, zaprto jajce svoje odljudnosti ... A čez ure sta že spet na nogah in zunaj.

Hiše so zaradi bližajoče se nevihte svetlejše od neba. Nekatero imajo suhost presušeni utrdbe, posebej tam, kjer je kratkotrajen dež oškropil pločnike in so kaplje podobne črnim, štirioglatim konfetom. To je po nje-

¹¹ »Gospa Meyer, bi lahko pri vas jemal klavirske ure?« — »Da, oglasite se v četrtek«.

govo . . . Gresta v smeri Bahnhofstrasse — Rue Helder. Rad bi prišel do tistega vogala za hišami, okrog katerega je pritekel takrat, ko je ugledal čarovnico. Za hišnimi prehodi se vidi asfalt, v stekleni avli rdeč dirkalni avto od sinoči. Tu je bila voda. In mostiček čeznjo. Gresta za hišami vse do konca Bahnhofstrasse . . . tule tudi ni mostička in seveda ne vode, ki je tekla od živalskega vrta. Gola asfaltna cesta je . . . Stopi malo nazaj . . . kdove na katero trigonometrično točko (evklidsko, kozmično ali geo površinsko.) »Tukaj nekako je bil most,« reče. »Pa nizek zid. Takole sem stal pri zidu. Tiste hiše tam so bile z dvo-riščne plati obrnjene sem. Na eni izmed hiš . . . približno tamle na sredi . . . so se odprla vrata na balkon, ki je bil ves zadelan z metlami in lonci. Ven je stopila suha ženska, tako ozka in črno oblečena, da se mi je zdela od daleč podobna povečanemu žalnemu traku . . . Zaklicala je: »Bubi! Bubi!« in mahala z zelo dolgimi rokami, naj pride tisti fant k njej gor. Ko sem se zavedel, da kliče mene, da je obrnjena k meni, in to s takimi očmi, kot da ima črno obvezo tudi čez obraz, in sem zagledal še njene roke, ki so mahale čez ograjo ko kače . . . sem skočil in stekel, kot da me je ožgala . . . Tekel sem po tem bregu mimo njene hiše . . . Mogoče je mislila, da bom tamle zavil čez drugi mostiček k njej čez, ko pa sem pridirjal do vogala, sem zavil naprej skozi prehod . . . tam, kjer je razstavljen dirkalni avto . . . Tisti hip je začela kričati na ves glas od razburjenja in jeze: »Bubi! Bubi!« Nisem se upal pogledati nazaj, da ne bi izgubil oči, strah me je bilo, da mi bo zmanjkala vsa zadnja stran telesa, da mi bojo noge odpadle, glava . . . pritekel sem brez sape na Rue Helder . . . Bila je sobota popoldne ali kaj in na cesti je bilo dosti ljudi, celo družine . . . Bil sem ravno v letih, ko nisem med polodraslimi in odraslimi razlikoval, kdo je otrok in kdo starši . . . eni so me hoteli zadržati ali me objeti, razširili so roke . . . najbrž sem bil tak, kot da me goni hudič . . . Jaz sem jih seveda imel za njene znanke, prijatelje, brate . . . Izognil sem se ljudem na cesto in končno ves iz sebe pritekel do vodnjaka in skozi vrata v hišo. Tam sem se skrila v kot dnevne sobe, ki je bil najbolj oddaljen od oken in balkona. Šele čez dolgo časa sem se, korak za korakom, upal približati vratom, da bi skozi zaveso pogledal na ulico in videl, če je na njej, med ljudmi ali če je kdo, ki bi ji bil podoben . . . po postavi, držji, črni obleki . . . njen sorodnik ali prijatelj . . . Šele čez dolgo časa, mogoče po eni uri ali več, sem šel sedet na balkon, tik nad glave ljudi na ulici . . . Ko sem se malo umiril, sem šel, da res ne bi vedela, kje stanujem ali da bi celo verjela, da sploh nisem iz Basla, v sobo po svoj balon. Spustil sem ga z balkona v zrak . . . da bi čarovnica mislila, da na tej ulici zraven vodnjaka stanuje kak navaden, vesel bimbo, ki ne ona njega, ne on nje ni še nikoli videl. In ko bi balon priletel k vodi, k hiši, bi jo mogoče celo prepričal, da mene, njene prate, ki jo je hotela použiti za večerjo, ni tukaj . . . balon pa bi si tudi ogledal, kaj počenja tamle v svojem domu . . . Videl sem, kako je balon zletel gor ob fasadi,

čez žleb . . . malo me je bilo sram, kot da bi poslal kakšnega nedolžnega bratca na ogled . . . Čakal sem, ne vem koliko časa, kdaj bom zaslišal v zraku pok . . . kajti potem bi vedel, da se nisem zmotil in mu je zavidala ona . . . ampak zaradi šundra na cesti nisem slišal prav ničesar . . . To bi bilo vse . . . ne, potem, pozneje, v Cegelnici osemindesetega leta, sem sanjal o njej . . . Tam, vidiš, na drugi strani, kjer je bil prvi mostiček, je stala rjava hiša, v njej je stanoval moj prijatelj Friederli, ki je imel kup bratov in sester . . . Z njim smo na podstrešju šivali iz žakljev indijanske hlače in barvali golobja peresa za perjanico . . . Sanjal sem, kako sem pritekel iz Friederlove hiše in zagledal tisto črno žensko, čarovnico . . . Tekel sem gor, po klancu, na trg, kjer je stal privezan velik potovalni balon s košaro; z njim sem ji ušel. Drugič sem sanjal spet, da sem pritekel iz Friederleve hiše in me je ona že čakala pod kapom . . . Pognal sem se gor v klanec, ker sem iz prejšnjih sanj vedel, da me na trgu čaka balon . . . ampak tam nadomoma ni bilo ničesar. Čarovnica je bila že tik za mano, splezal sem ji po fasadi, ampak ona je že sedela na strehi in me čakala . . . Ko sem že mislil, da bom padel na cesto in se raztreščil na koščke in sem se branil z vsemi štirimi, da bi ostal v zraku, sem v hipu sam od sebe zletel mimo nje kvišku. Zapomnil sem si te sanje, ker so bile prve, v katerih sem začel letati . . . » In zdaj, ko je vse to skupaj povedal . . . ? Nič. Samo kamen, ki si ga iz globine privlekel, da bi na površju nič več ne pomenilo, da bi izgubil svojo bistvo in barvo. Molčati, molčati!

Gresta nazaj proti Rue Helder . . . k vodnjaku, da bi videla tisto hišo ob njem. Bila je to snažna meščanska hiša: veža tlakovana s ploščicami medene brave, strop kakor v gradu . . . Kratke stopnice v preddverju so peljale k steklenim vratom zgoraj . . . nešteto krat jih je pretekel. V stanovanje se je prišlo po kamnitem stopnišču s čedno lakirano letvo na železni ograji, ki mu je segala nad glavo . . . iz nadstropja v nadstropje si šel mimo dostojanstveno visokih stanovanjskih vrat. Vrata v njihovo stanovanje so imela medeninaste prečke. Na sveti večer je v dnevni sobi stala božična jelka, visoka do stropa. Krogle, angelški lasje, zvonci, mavrični kakaduji so se v krošnji mešali s svečami. Zacingljalo je, smel je vstopiti in to ravno v trenutku, ko je še videl nekaj belega, Jezuščka, ki je izginil za črno šipo . . . Pod jelko je stal, kot vsako leto na ta večer, vlakec na okroglih tirih . . . Ali: spominja se, kako so ga nekoč okopanega in zavitega v rjuho položili na zofo ob steni, in kako je gledal igro domačih in njihovih senc v dnevni sobi . . . koliko med seboj enakih in različnih oči, las, ušes imajo na sebi, da bi se potem ogledal in presodil, če jim res pripada . . . V sobici na koncu . . . v katero je stopila Clairi z novorojenčkom v naročju . . . je nekoč bolna ležala tudi mama. Nihče ni smel k njej razen starega zdravnika. Še to mu je bilo prepovedano, da bi se smukal okrog sobe. Bela vrata so ostala zaprta več dni. Zdelo se je, da jih medeninasta kljuka čuva ko pasji zob. Prvič je začutil, da mu mama manjka, kajti bolj

je bil navezan na očeta in oče je bil bolj navezan nanj ko na njegovi sestri. Za hip jo je enkrat videl med vrati . . . vso v luči med številnimi blazinami . . . njen obraz, ko rdeča trščica med veliko svetlih las . . . Danes misli, da je bila njena bolezen abortus, ki se je, hvala bogu, posrečil. Z njim . . . šest let pred tem . . . nad katerim so uporabljali vse mogoče abortive, se žal ni . . . Ni bilo te milosti, da bi za skrbno zaprtimi belimi vrati odplaval po kakem straniščnem odtoču ko srečen spovitek v srečen nepovrat . . . No, to so že osnove metafizike: zelo osveščen človek ne prenese misli, da bi ne bil. Drugi . . . ne prenese, da mora biti zraven ali se na vse kriplje bojuje, da bi bil kar se da manj . . . Zanimivo, kako se vsi ljudje znajdejo z nebivanjem pred svojim rojstvom . . . Na Rue Helder, nad glavami, sredi pločnika zagledata bel, šiljast steber, obelisk. Z majceno soho na vrhu, a ljudje in vozila zakrivajo spodnji del . . . korito, če je to vodnjak sv. Mateja. Mora biti . . . Je! Pol elipse velikega, masivnega korita, obraslega s šopi bršljana . . . je zdaj koritce, suho, z železnim korcem na verigi, ki leži na dnu . . . Svetnik na monolitu je zdaj pritlikava postavica, z debelo gubo svoje halje na kolenu. Če pomisli, da je nekoč komaj dosegel curek . . . kratka ramena, majhne roke . . . Hiša ob vodnjaku, ozka hiša, sivo bela, edina z balkonom, ozkim balkonom dnevne sobe. Je to v resnici hiša, v kateri se je vselej s škripanjem oglašal zeleni parket? . . . Vhodna vrata . . . nekakšna neugledna lesa. Hitro, s pogledom okrog sebe . . . boji se raznih hišniških svaril, tudi opominov v D očeh . . . pritisne na kljuko. Dobesedno nekaj metrov nad njim skoči razočaranje na glavo v temo . . . Mračna veža, tla razdrobljen gramoz, ni več tlaka, ploščic, ne stopnic . . . Ni steklenih vrat na vrhu kratkih stopnic med vežo in stopniščem . . . D se ustavi v mraku ob njegovi desni . . . gre naprej, mora premagati ovire, oviro iz sebe in oviro iz hiše. Gresta potihem . . . vsaj nihajna vrata so, to je nekakšen obliž zanj . . . Stopnice so slabo osvetljene, nesnažne, nikakršne lakirane letve ni na ograji, samo golo ogrodje. Visoka vrata stanovanja so majhna, ubožna, vsa poflekana, ko lesa v starem plotu. Iz kota pogleda kvišku . . . še gor, do prehoda. Tista vrata s prečnicami . . . ampak, kot ona spodaj, gola rakev s šopom raznobarnih plastificiranih žnor, ki tečejo od zvoncev oglatih in okroglih, pod podboj . . . tablice z imeni, zoprne in nemarne, ko v železniških WC. Zaudarja, smrdi . . . Na jok mu gre, hitro ven, skozi vežo, držeč D čvrsto kot nekakšnega stvarnega, naklonjenega duha. Zaloputne vrata za seboj . . . Šele na robu pločnika vročica počasi zleze z njega ko kakšen drug obraz. Smeh ali jok . . . oboje je dobrodošla dieta za tistega, ki se mora ali hoče spet pojaviti v direndaju stvarnosti.

Nasproti hiše z balkonom široke stopnice, ki peljejo gor v gaso in k Hansiju . . . Nekoč so bile široke in dolge, zdaj so ozke in kratke. Ja, kracal sem s kredo po njih, da se jih ne bi bal. Tudi iz svojega novega stola sem izrezoval trščice, da bi bil moj in bi pripadal samo meni. Kakor

v ljubezni . . . zmeraj jemlješ nekaj stran drugemu ali sekaš nekaj stran od sebe . . . Na oglu sijajno razsvetljena mesarija . . . marmornata miza, malo okrvavljena, z veliko peteršilja. Tu gor, pusta gasa, so na oknih visele kletke s kanarčki in papagaji, ki so vreščali na vse pretege. Hiša je malo štrlela na uličico. Hansi je stanoval čisto zgoraj, pod poševno streho, in ko sem ga poklical, se je njegova belolasa glava pomolela iz strešne line tik nad žlebom. Odrinil sem dvoriščno leso in stekel gor v ozko hišo. Hansi ni imel očeta. Ves dopoldan, ko je bila mama na delu, je prečepel v kuhinji v družbi dveh, treh škatel, polnih polomljenih igrač. Igrala sva se pod mizo, po špranjah v podu sva vlekla vagončke ko po tračnicah . . . Izrabil sem svoj pripovedni dar ali spomin. Pripovedoval sem mu pravljice iz bolnišnice in zdravilišča v Urachu. Rekel sem mu, naj zapre oči, si jih pokrije z rokami in se obrne v zid . . . in zagledal bo Človekojeda z mustačami in v hlačah — hlamudračah, Lorelei zlatih las, Sneguljčico, oblečeno v princeso, viteze v oklepih, palčke z rdečimi nosovi . . . vse to s cingljanjem in v sijajni astralni svetlobi, v kateri bojo sejali topaze po kuhinji, da se bo čisto pozlatila, in ametiste, da bova oba postala vijoličasta od glave do nog . . . Medtem ko sem govoril, opisoval, posnemal glasove, sem segal v škatle in potiskal najpripravnejše igrače pod srajco . . . in kmalu nato sem se poslovil, ker se nisem mogel več drse s kolena po tleh igrati s temi oglatimi stvarmi pod srajco in po žepih. Hansi ni videl nič, je rekel, ko je odprl oči in se obrnil od zidu, samo enkrat neko svetlobo . . . Ampak dan za dnem je vseeno verjel v prikazni in si z rokami zakrival obraz . . . dokler ni nekega dne njegova mama, strašno suha ženska, prišla k nam, v hišo pri vodnjaku, po igrače, ki sem jih imel razvrščene ob steni v dnevni sobi . . . in od takrat se, strahopetec, nisem več upal tja, v gaso. Zdaj išče, a ne razloči, četudi bi prava hiša stala pred njim, ne bi mogel reči z gotovostjo, da je . . . A še zmeraj me je sram . . . to sramoto so papagaji raztrobili vsenaokrog. »Lump!« so deklamirali, ko je šel spodaj po uličici . . . Težko mu je hoditi po tejle temni gasi, vendar nekako gre. Če bi D, ki stopa zraven, to vedela . . . hahaha . . . ne to . . . ampak nadaljevanje vsega tega. Naj bo duh, ki ga nagovarja, slab ali dober, vse skupaj mora enkrat ven. Vse . . . ne glede na tega bolnega, krščanskega boga, ki stalno igra figuranta moje slabe vesti.

Veliko pivovarniško skladišče na koncu te gase . . . nekoč polno sodov, konjskih vpreg, delavcev. Takoj za njim so se pričele strme stopnice, ki so peljale v park. Ko je zjutraj ušel od doma, iz zelene hiše, in so se vsi domači pognali za njim . . . o, kako si je želel, ko je izginil za vogal pri gospe Dopf, da bi se spremenil v izvesek nad »Macreuse«, trgovino s perjem in puhom, in ko bi ga spregledali, v strelovod na stolpu . . . in ko bi ga spet odkrili, v stopničke na tramvaju, in če bi se oni spremenili v tramvajarje, bi postal debel, rjav konj, ki vleče po cesti voz s sodi, ali košek za odpadke na drevesu . . . Park tu zgoraj je bil njegov cilj. Ko je plezal po teh visokih stopnicah iz sivega granita,

je vsakokrat štel do tri, ker ni znal naprej . . . štiri se mu je kazala zabrisano, ko motna luč v temi, ki je kazala, kjer se začenja najtemnejša, najgloblja noč . . . Med tri in štiri, ki se je topila, je bilo dovolj varnosti, po kateri je lezel, ko v obstretu lahkotnejšega življenja . . . A zdaj je tu en sam, zaprt, visok nasip . . . poševen ko azteški zid. Stopnic, skladišča ni nikjer. Pa če bi tudi bili! . . . Vendar tule na vogalu, kjer stojita, je bila včasih trgovina, na obe strani, na Bahnhofstrasse in semle proti stopnicam . . . puške z daljnogledi, patroni, šibre v škatlah, grezila, vabne ribice. V hiši so škratje za dolgo, svinčeno mizo izdelovali puške in patrone iz kopriv in strupa kač, ki so v kletkah visele po zidovih. Vsak čas, se mu je zdelo, bo hiša med pokom zletela v zrak, on bo ostal pokopan pod kamni, svincem, kletkami . . . kot ponorel je stekel k stopnicam. Šest let mu je bilo . . . Prodajalne z lovskim priborom ni več, to te zaboli . . . Od vogala na Bahnhofstrasse ni videti več ogromnega placa z veliko kupolo kolodvora, okrog katerega so, kot mu je ostalo v očeh, krožili majceni tramvaji s prikolicami: hiša sama sebi ni podobna, kot zidana rjava peč je. Kako je mogoče, da bi spoznal jutranjo ulico spred štiridesetih let, obliko hiš, višino stopnic, primerjal daljave in dolžine ulic? Treba se je odpočiti . . . malo pobuljiti v rumeno izložbo z gramofonskimi platami, v okno načičkanega porcelana in kristala, v okno nasutega s čokolado. Prime D pod pazduho, prime jo za roko, potisne ji prst pod rokavice, na hrbet roke, vroče so kakor od notranjega razburjenja, treme . . . kaj je z njo? Res se ne meni preveč zanjo, vendar živi od njene navzočnosti sredi tehle prikazni . . . to lahko priseže. Če je ne bi bilo, bi ga pogoltnila vrtoglavica, recitiral bi sam svojim ušesom . . . Ne pogledata se . . . ne ona njega, ne on nje . . . To je tisti trenutek, ko imajo vsi, ki so ves dolgi dan preživeli skupaj, občutek, da niso bili s pravimi. (Samo ne jaz, ko sem si to pravkar pojasnil) . . . Ne, nikakor je ne more več vleči ko vrečo s sabo po temle mentalno — fizično izčrpavajočem zemljevidu, ves čas v nekakšnih prepadih uličic, hiš, stopnic . . . Od kričeče nepotrpežljivosti ga zasrbi v udu . . . zdaj je živčna duša v tej prekleti tretji osebi, ki ga vselej znova opetnajsti s svojo pohoto . . . Razgleda se po nebu, omrežju, strehah . . . Nekakšnih sto geometrij v enem oprijemališču bi potreboval . . . Nekdo gre mimo njiju, povsem anonimno pasant in ga nenadoma pogleda izpod klobuka, kot da bi ga spoznal od tedaj, spred štiridesetih let in v trenutku postane njegova eksistenca dvojna: kot da bi se neka življenjska zgodba od nekdanje začela odvijati naprej tule, telesno, tik pred očmi Baselčanov, ki polnijo ulico . . . in hkrati, ko da je stekla spet zdaj, tule, v tem času, in telo se mu boleče in hkrati tolažljivo raztegne v širino in dolžino gor, v nebo, ki hvalabogu prekriva vso celino . . . Najbolje bo, da gresta v nasprotno smer do klanca, po katerem sta šla sinoči . . . Po cesti, ki pelje vkreber med Zgodovinskim in Umetniškim muzejem, po kateri sem in tja v Francijo in iz Francije vozijo beli tramvaji.

Težko, sivo poslopje iz suhega kamna ko iz lesenca: Eglise St. Elisabeth . . .

Ko stopi bliže, se mu razjasni oblika: okrogla cerkvena vrata, velikan-ska rozeta nad njimi, še enkrat večja od vhoda, sonce in križ hkrati . . . Širok šesterokotni stolp s štirimi stolpiči na vogalih, pod njimi še odvojen okrogel prižniški stolp. To je, ja . . . levo in desno hiše temnih barv, ko okrašene peči, ki nekoristno stojijo ob cesti . . . s strešnimi čeli obrnjenimi na ulico, z vogali, obrobljenimi od opek, s turnčki, okroglimi ter oglatimi mansardami, s strešniki, strmimi in položnimi, ko zapečene skorje, razprtih drvenih oknic . . . D stoji ko iz drugega sveta sredi stroge gotike . . . Tjale počez . . . in zdi se, da je našel. 2 : 1 je prepričan, da je tule stavba za vogalom, njegova rojstna hiša . . . vsaj po okolju sodi, da je. Manjkajo le še otroci, ki bi se igrali okrog nje. Spodaj nekakšna zaprta gostilna ali krojaška delavnica, . . . vidi barve, lahko so vina in žganja, lahko so barvaste krpice volnenega blaga . . . a vhodnih vrat v hišo sploh ni, da bi vstopil. S fasade je nekoč štrlel izvsesek v obliki velike žepne ure, ker je najbrž v pritličju stanoval urar. Pogleda na drugo stran . . . tam bi moral ležati majhen park pod visokim zidom, na tej strani je bil nad hišami rdeč nadstrešek kina Chamot . . . nekaj rdečega, ko ostanek zdrgnjenega pleha, še zmeraj štrli na cesto . . . Kako je hodil pri svojih potepih skozi Basel zmeraj tudi sem . . . najprej je bila rdeča streha z vratarjem kinomatografa v admiralski uniformi, nato nekaj pustih hiš, zatem je prišla na vrsto tale hiša, v kateri je bila rjava soba in ob oknu velika ura iz lesa. Tam zgoraj sem ležal v košari. Najprej sem zmeraj pogledal po pročelju k oknu, ker sem pričakoval, da bom za šipo ugledal mamo ali Clairi z menoj, v naročju ko sem bil še dojenček. Okno je imelo rjave oknice ko takrat, kljub temu je tuje stalo v zidu, a vseeno je nanju prijazno metalo svoje odseve na levo in desno. Če bi imelo še ograjico in pri šipi mamino umivalno gobo iz kopalnice, bi delovalo pevssem domače. Najbolj všeč mi je bila velika ura z navijalnim koleščkom. Gledal sem jo, dokler me ni zabolal vrat. Potem sem stopil v vežo. Spoznal sem ploščice z javorjevimi listi na tleh in stopnice, po katerih so me nosili v vozičku, ko sem se vračal iz parka. Postal sem malo in vohal zrak, da bi v njem ujel vonj po mami, stanovanju, delavnici . . . Bil sem prepričan, da po vežnem zraku plavajo, če ne kar šelestijo nekakšna vlakna iz domačega brloga . . . lahni zvitki maminih las, ki so se zmeraj ločevali od njene glave, kadar se je česala, in se zadrževali v zraku . . . Če sem tedaj stopil samo malo naprej po veži, do vrat nad stopnicami, sem v trenutku spoznal notranje življenje cele hiše . . . Prekletu, le kako sem mogel pet, šestleten tedaj tekati sem . . . kjer zdaj ponovno stojim. Hoditi skoraj sleherni dan semle . . . je to že tistikrat pomenilo tudi smrt, nekoč, zdavnaj, kot to pomeni danes? Ta trenutek pa vseeno ne spozna hiše, ne krojaške delavnice, klubske pivnice ali kar je že v njej, vhoda ni, razen ozkih vrat . . . Gre k njim, a brez kljuke so, brez ključavnične luknje ali vsaj žeblija ali špranje skozi ka-

tero bi potisnil prst, da bi jih potegnil k sebi . . . Najbrž se ne da drugače priti v hišo kot skozi ta čudni lokal.

Vrneta se po temni uličici s celodnevnega kroženja spet k Margrit. Neglede na njen apatičen obraz ali prav zato, ker hočeta zbrisati to mrtvilo z nje, ji navdušeno poroča, na kaj je naletel pri cerkvi sv. Elizabete. »Das glaube ich nicht,« nenadoma silovito odkima s svojo košato, mačjo glavo. »Du warst damals erst zwei oder drei Jahre alt, als wir übersiedeln ins Gerbergässli und kannst dich nicht mehr errinieren.«¹² Obraz ji je rezek in napet pod lučjo, da mu jemlje sapo. Ampak on se jo spominja prav zaradi prvih položajev, linij, barv, podob, ki jih je doživljal iz svoje košare, ko je ta stala blizu okna. »In diesem Haus war ein braunes Zimmer,«¹³ začne . . . sedeč na stranici svoje velike, ovalne zofe opisovati sobo, kot na izpitu. Na stenah so bile tapete z vzorcem iz listnatih trsov, ki so delovale kot kletka. Pri košari so stali stoli z visokimi naslonjali za okroglo mizo, nad njo stropna svetilka z globokim senčnikom, na katero bi na moč rad splezal, ko je opazoval strop. Ob zidu je stala steklena omara, z rumenimi knjigami . . . pozneje je vedel, da je bila to Brehmova Enciklopedija živali . . . in zraven omare je stal nizek divan ali žezlónga, na kateri so ga previjali. Spominja se pogleda skozi okno: lesena ura zraven in na polici golobi, ki so zleteli v prazno, ko so ga prinesli k oknu. Velikega zida nad parkom, ki je bil nasproti, in tramvaje s sivimi, zgrbančenimi strehami, ki so se srečavali pod oknom. Večkrat je metal svoje cuclje skozi odprto okno . . . kratko in malo je odčepil usta, da bi zajel zrak . . . in ona ali Clairi sta jih potem šli iskat. Spominja se prav nje, Margrit, kako se tenka, drobna, polna las sklanja k tramvajskim tračnicam in mu od spodaj grozi z roko . . . v očeh mu je ostal ta prizor z vrha, in ljudje, ki se premikajo majceni ob visokem zidu, ko kroglice, kar ga je zabavalo. Hiša, ki jo je danes videl, še zdaleč ni bila taka, kakršno ima v glavi . . . okolje in stavba, vse je drugačno, ampak on ve in čuti, da je bila prava. V resnici se spomni tudi obeh sob na levi in desni, posebno tiste na levi, ko so ga spustili na balkon: sončni zahod je tisti široki klanec, na katerem so se otroci igrali in vozili bicikle, spreminjal v meglo, spominja se oblakov nad cerkvijo, kako so se premikali ko požar in kako je med njimi hitelo modro nebo . . . torej so morali stanovati v drugem ali tretjem nadstropju. Ali mama! Kadar se je prikazal med vrati rdeči obraz s svetlimi lasmi, v katerega je verjel . . . in kako je izpuščal glasove prijetnega čez stole, mizo, luč k njemu, kako ga je v trenutku pomiril. Medtem, ko so ga drugi obrazi, očetov, Clairin, posebno njen, pustili neobčutljivega . . . In kako je nekoč rjava soba izginila in jo je iskal po hodniku istega stanovanja, ne da bi je bil

¹² »Tega ne verjamem. Bil si takrat star šele dve ali tri leta, ko smo se preselili v Gerbergässli, in se tega ne moreš več spominjati.«

¹³ »V tej hiši je bila rjava soba . . .«

našel, in kako jo je nekega dne spet odkril, ko so se po naključju odprla neka vrata . . . in je v njej zagledal svojo košaro, ki ni več stala na nogah, ampak ležala na tleh, in v njej bilo zloženo sveže zlikano perilo, menda rjuhe, . . . in kako je tedaj skočil v košaro, se povaljal med rjuhami, brcaje z vsemi štirimi, dokler se ni ob njem prikazala mama in še neka črna gospa, ki je nikoli ni videl v hiši . . . Smo imeli tedaj mogoče kakšno podnajemnico? vpraša Margrit.

Margrit sedi pri klavirju, široka in črna. Njegove besede posluša še manj pozorno, kot opaža predmete, zato je nemogoče, da bi še slišala obsedenost v njegovem glasu . . . D sedi v najbolj oddaljenem kotu trikotnika . . . daljni pomočnik, ki mu nikakor ne more priskočiti na pomagaj . . . Zatem, kasneje, ko pripoveduje o stopnicah v park, ki jih ni več, in naj mu pove, kako bi se dalo priti v nekdanji park v bližini cerkve sv. Pavla . . . ga Margrit iznad krožnikov z večerjo (kruh, opečena salama, čebulna solata) samo gleda s svojimi brezličnimi, razvlečenimi očmi, nezmožna kakršnegakoli kristaliziranja . . . ne da bi zinila besedo . . . Sicer mu je vseeno, če ga gleda, ko ji govori, ali pa, če ji pupile zdrknejo nazaj v glavo . . . če mu odgovarja ali ne . . . je že tako, da drug za drugega ne obstajata zares, ker pač nista drug za drugega . . . A še v Kellenbergu . . . pri vsakem razgovoru je začela najprej ko majhna deklica, ki gleda z bleščočimi očmi, in kakor hitro je bilo mogoče, je bila že v ospredju in je obvladala igro. Ne sme kaditi, prižgati cigarete, tega pokončevalca dolgočasja . . . ker bi morala potem odpreti okno in bi sobo napolnil smrad z železniške postaje. Suknjiča si ne sleče, čeprav je zagatno . . . zares je na obisku. Tudi stola in vse drugo mu je le nerada pustila prinesiti od stene, kjer ponavadi stoji . . . ona potrebuje, poleg klavirskega stolčka, le enega, in ta je določen za premikanje. Je vraževerna? Je njen strah preveč preprost? . . . Ko je bilo treba preurediti sobo za tako večerjo v troje in sta z D prenesla štirioglato delovno mizo, ki je stala ob oknu, na sredo sobe pod luč, je dolgo premišljevala s prsti svoje nebogljene debelušne roke na sencih, kam bo dala stvari . . . knjige, šatuljo s starimi nogavicami, posodico s svinčniki, mizno svetilko. In potem je stala vsa iz sebe, ko prometnik na ravnokar odprti cesti, in s strahom opazovala vsak predmet, ki ga je nosil mimo nje in odlagal drugam . . . in strmela je nekaj časa tja, kot da se sprašuje, kako se počuti na svojem novem mestu. Ko je dvignil naslednjo reč, jo je spet vsa zgrožena . . . težka, kremasta koža se ji je kar tresla . . . spremljala z očmi, starševsko nadzorovaje njeno slovo od prostorčka, v katerem se je navadila živeti, in novega, v katerem se bo morala priučiti svoji nekdanji eksistenci »Warte!« reče, vendar bolj vazi, ki se je zganila iz svoje negibnosti za na pot, kakor njemu, in obstal je ko pri vojakih, ter se tresel od svojega in Margritinega čudnega besa na nekoga daljnega, ki je bil v njiju obeh. Ko pa sta z D prenesla precej veliko delovno mizo iz lahkega lesa na sredo sobe, je bilo, kot da se ji bojo zdaj zdaj v transu

odtrgale roke in noge, celo telo . . . In potem, ko bosta morala vse to v obratnem redu spet spraviti v red!?

Za trenutek, v tišini med večerjo, ima nenavaden občutek katalizatorja dveh intimnosti . . . erotične in sorojenske, ki je prenehal delovati. Moški najbolj od vsega ljubi delo, ženska pa enako ljubi bitje. Potrebno je oboje. Vendar je ženska bolj enotna, njeno čustveno življenje bolj hranljivo. Ker moškemu ne uspe svoje misli spremeniti pri ženskah v čustva — ker te teh ne morejo osvojiti, dokler jih ne razumejo — so moške misli tako malo zmogle. Šele ko so v ženski notranjosti našle prst, so postale nasploh sposobne za življenje. Ali da je, denimo, kakšna ženska tako resnično ljubila, kot je ljubila Heloïse, je bilo za evolucijo duše prav tako pomembno, kot to, da je neki moški napisal novo Heloïso . . .

D obzirno, sama zase, sedi na njegovi levi, za svojim majhnim prostorom, ki ga je zavzela v premeru trideset centimetrov, s koščkom kruha, prislonjenega ob krožnik na eni strani in z roko na papirnati servietki na drugi . . . to je zunanji obod njenega osebnega prostora, nad katerega nagiba svoj magistrsko resnobni obraz . . . Margrit ravnodušno, v presledkih, zajema grizljaj za grizljajem včasih fiksira reč, ki jo ima na vilicah, preden jo vtakne v usta, in potem jo žveči, ko kakšno eksotično gnusobo, da se ji zgrbanči mali, dojenčkasti nos . . . Prav tak, kot njegov, tudi dela podobno telovadbo z napihovanjem in oženjem nozdrvi. Nejevoljen je, da vidi na nekem obrazu svoj lastni nos bolje ko v amalgamu. Člani iste družine so si drug drugemu najbolj enolična in dolgočasna ogledala na svetu . . . ne more jih vznemiriti niti najsvetlejši blisk ne najbolj črna noč . . . Po nekaj grizljajih Margrit kar preneha . . ., tudi on ne more več spravljati vase te zamaščene mase iz čebule, klobas, majoneze . . . Ko prinese k mizi pladenj z orehovimi polžki, ki jih je nekoč nadvse rad jedel, se ozre vanjo, da bi videl, če se ji bo obraz vsaj malo razjasnil. Pretirava, ve, vendar . . . »Das sind unsere Basler Schnekli,«¹⁴ reče. Njen težki obraz s podbradkom, gledan od spodaj, ostane mirno, belo, pedantno zamaščeno meso . . . Še duh po kuhi ne zaveje od nje . . . stanovitna, aseptična debelost, kot da ni s tega sveta . . . »Errinerst du dich an diesen Schrank?«¹⁵ ga vpraša iznenada, skoraj popadljivo. Pokaže z amorfn roko nizko, rjavo omaro iz šipic, ki stoji ob steni, natlačeni z notami, ničvrednimi knjigami, zvitki papirja. Izbulji oči, . . . skuša ji ustreči tudi s korektno držo, ki je daleč od kakršnekoli rodovne-sorojenske drže, . . . a v prvi vrsti hoče ustreči sebi, zanikati kakršnokoli pristranost. Gleda omaro, ki stoji kakšna dva metra in pol od njega na svetlo zelenem parketu. Skuša jo najti v spominu, hitro, kot po ukazu. Najprej jo gleda, kako stoji, v večni podobi svoje tkim. vsakodnevne pojavnosti, da bi

¹⁴ »To so naši baselski polžki.«

¹⁵ »Se spominjaš te omare?«

dala ko predmet dražljaj, signal od sebe . . . Potem za očmi, nizdol, po živčnih vlakencih . . . v poltemo, temo, kjer se je stvar kadarkoli in kjerkoli že pritaknila kakemu njegovemu položaju . . . A nič. Ničesar ne občuti. Vrhovno načelo je, da mora zmeraj nekaj občutiti. Omara stoji. Ne vzplava. »Das war der Mammass Schrank,« mu oponese ogorčeno, skoraj škodoželjno . . . »Immer war er mit uns . . . auch im Haus auf dem Elisabethplatz . . . in der Steinevorstadt, auf der Rue Helder . . . im Gerbergässli, wo wir schon übergesiedelt waren, ist er mit uns gekommen.« Koliko moči je v trenutku v njej. »Ich errinere mich nicht.«¹⁶ Margrit sedi vzravnano ko zasliševalec. Tista omara, ki jo ima v spominu, da je stala v rjavi sobi, imela je dvokrilna steklena vrata in police, založene z rumeno vezanimi knjigami Brehmove Enciklopedije . . . bila je predvsem drugačna od tele . . . Mama jo je odpirala . . . tega razpolavljanja se je hotel naučiti še sam z različnimi grimasami v svoji košari . . . D sedi, kot da je na posvetu kakšne kabale, on si napihuje lica in si jo narahlo boksa z desnico, stisnjeno v pest.

Na lepem ga prevzame upanje. »Hast du ein Photo von mir, als ich noch klein war?« Obsedenec, ki zbira kamenčke iz svojih prvih deset let življenja. — »Wart', ich hab'etwas,«¹⁷ odvrne Margrit. Nenavadno ročno vstane s svoje široke zofe. Vročina ga oblije, čuti pritisk v glavi, vzdigne se in si z rokami objame ramena, da bi pritišal razburjanje in ne bi Margrit kako splasil . . . O, toliko je mislil, pisal o sebi, ko otroku . . . zmeraj pravzaprav le o tisti nevzdržni notranji temperaturi . . . Nikoli o sebi navzven, nikoli ni videl sebe, kakšen je na zunaj, nikoli mu niso znali povedati, kakšen je bil, nikjer ni obstajal kot vizualija . . . nobene fotografije ni imel, ker so bili preveč zaposleni ali malobrižni, da bi ga bili dali fotografirati . . . Tista slika prvega obhajila v Ljubljani se je bila izgubila, ko jih je OZNA izgnala petinštiridesetega v Avstrijo . . . Nikoli ni videl sebe od zunaj . . . samo temperatura, temperatura, gosta, vroča senca. Saj ne verjame v kaj posebnega, vendar . . . Margrit potegne iz miznice knjigo, veliko ko album, nekakšno monografijo mesta: »Basel—Bâle—Basle«, Édition Lausanne, 1970 . . . piše na platnicah. Samoreprezentančna ambicioznega fotografa? . . . V njej naj bi bil on? Če je iz tistih časov, od leta 1937 nazaj, prav verjetno: Tudi D kar vzdigne, vzpodbodena . . . Toliko sta govorila o svojem otroštvu . . . neizčrpna tema . . . tolikokrat sta si rekla, kaj če sta se kdaj med vojno, v času, ko se je potikal okrog pekarne na Poljanah, videla? Gojila sta iluzije o tem, da sta se kdaj mimogrede oplazila z očmi, roko, izmenjala besedo, se mogoče opsovala . . . Tisti božanski trenutek, ko si kot otrok sila erotičen in venomer

¹⁶ »To je bila mamina omara« — Zmeraj je bila z nami . . . tudi v hiši na Elizabetinskem trgu . . . v Steinvorstadt . . . na Rue Helder . . . v Gerbergässli . . . kamorkoli smo se že preselili, zmeraj je šla z nami« — »Ne spominjam se.«

¹⁷ »Imaš kakšno fotografijo pri sebi, ko sem bil še majhen?« — »Čak, imam nekaj!«

zaljubljen v drobnarije kake deklice, ki je izpolnjeno dobrikože se nadaljevanje fanta samega ali narobe ... Ko se je on kot deček zamaknil v modre nogavice ali šolne na gumb svoje sosede ... v njen plašček ... verižico, ki ji je zašla pod široki ovratnik ali v njen mlečni tilnik z globelico in puhom lask na sredi ... Skloneta se nad okroglo mizico, oba kraj Margrit, Margrit lista naprej, nazaj, on komaj diha ... Končno najde ... celostranska črno-bela fotografija: ulica zjutraj, v ostrem sijaju sonca in v globokih, vlažnih sencah hiš ... poleti ob sedmih ... »So warst du...«¹⁸ Margrit nagne svojo mačjo glavo h knjigi, pokaže s kratkim, skremženim kazalcem ... tlakovana uličica v klancu, koščen deček v beli srajci in v rorastih hlačah do kolen, ki stoji na najbolj strmem, osončenem delu gase, na nogah ima sandale, ki cvetijo ... nekoliko je zasukan z glavo nazaj ... »Aber das kann ich doch gar nicht sein,«¹⁹ reče in tisti pnevmatični bet razočaranja se mu potisne v golt. D vzdigne obraz, za hipec ni več prizanesljivega izraza v njenih očeh ... to ga vzradosti. »Ich meine nur,« reče Margrit, »wie du immer deine Hose am Gürtel aufgezogen hast ... Immer hoch und hoch...«²⁰ Deček na sliki si vleče z obema rokama hlače ob levem boku kvišku, skoraj da že za svojim hrbtom ... ves gornji del telesa ima zasukan v poldiagonalo, v polprofil, vidi se mu teme kratko ostrižene glave z velikimi ušesi. »Immer hast du die Hosen so aufgezogen ... du warst ein nervöser Bengel.«²¹ Oba z D sta zdaj nad knjigo. Črna senca, bela svetloba delita klanec na dva ostra razmejena dela. Sončna luč presvetljuje vrtimec las na dolgi glavi ... obraz v senci je znojen, izpuščajast, ali je to samo raster? Z obema rokama je zaposlen, da bi potegnil hlače gor, z levico jih drži, z desnico jih vleče čez popek. Hiša ob njem ... nekakšnega polalpskega, polzamestnega videza z dvigajočim se pročeljem, ko da ob njem stoji kak pokrovitelj, drobni varovanec pa postava sredi nevarne vzpetine strme uličice. »Poglej«, reče D. »Vidim«. Zdaj sta osredotočena samo na podobo tujega otroka, njegove drže, glavo, tenke noge, srajco, sandale ... na njega celega, ko na jedro, v katerega od strani skačejo hiša, tlakovci, črna senca in neznosna belina jarke sončne luči, ki požira dve tretjini slike. Pogleda Margrit ... V njenih očeh je ostal tak spomin nanj ... Hipec gleda njo, ne sliko. Lase ima še zmeraj počesane po dekliško ... prečka ob strani, špangce pri strani, dolgi prameni, naviti v svedre, zadaj široka pentlja iz črnega žameta. Čeprav je rojena 1916, torej stara šestinpetdeset let, so lasje le malce ogoreli, prekri-vajo ji težki, oglati obraz ... Ji lahko sploh verjame? se vpraša. Zravna se stran od te ekspertize in pogleda D in ona njega, pogleda, ne

¹⁸ »Tak si bil.«

¹⁹ »Saj to sploh ne morem biti jaz.«

²⁰ »Mislim samo, kako si zmeraj potegoval svoje hlače od pasu gor.«

²¹ »Zmeraj si si tako vlekel hlače, bil si živčen mulc.«

povesta nič ... Nekako zaupa, da je Margritin spomin veljaven. ... Znabiti je celo bolje, da njega ni na fotografiji. Bil bi tako kritičen do sebe, da bi se raztrgal.

»*Jetzt könnten wir meine Bilder anschauen*«²² ... Ja ravno te ... ravno te ga prepričujejo, da z njenim spominom ni kdove kako v redu. Diletantska olja, posnetki iz malih monografij ali razglednic, manjša, večja platna, kopije holandskih mojstrov, ki so še hujša od najgrših reprodukcij mojstrov samih ... Norci v kapah z zvončki, prodajalci rib, rembrandovski starci z roza krokodilsko kožo po rokah in obrazu ... Da bi natančno prenesla velikost ali perspektivo, je bila na nekaj cm³ površine picajzlarско natančna, a ker je bilo platno premajhno, jo je naredilo nekje daljšo, drugod manjšo ... Ohraniti je hotela zvestobo posameznim partijam ust, nosu, oči, obleki, ornamentu, originala ... zato jim je napravila preširoka ali preozka ramena, iz katerih so štrlele barvane zeljnate krogle človeških glav, te kletke misli, rahitične roke in lisaste sence drevesnih krošenj za hrbti ... Namesto da bi slikala, kot je videla, pokvečeno in vse spačeno, je morala v svoji anomorfozi pustiti sled nazorne nadrobnosti, ki je ustrezala resničnosti ... Ko pri objemu med moškim in žensko, ves samo posvečen koitu ... vendar ima ona v očeh še zmeraj tisti pogled, s katerim išče nekaj drugega, element uzakonjenih medčloveških odnosov ... ki mimogrede dodajajo tudi svoje k užitku, ampak po drugi strani prispevajo le nešteto komplikacij, nevrotične zaplete, ki učinkujejo na človeka rušilno s svojo preračunljivostjo. Tako recimo. Če ne moreš izhajati iz konkretnega sveta, ki te med delom zasiplje z idejami, potem ga napravi takega, kakor ga čutiš v izhodiščni ideji, bog moj. »Bei diesem Bild musst du fünf bis sechs Schritten zurück treten,« reče Margrit. »Bei diesem musst du dir das Motiv ganz nahe anschauen.«²³ Kakor v galeriji ... kretenasto zevanje ust, slavni portreti na platnu naj poblesavijo tvoj obraz ... Edino, kar mu je všeč, je slika s šopkom rož ... pri vegetaciji kot v zoologiji določena resničnost v predimenzioniranosti ne motijo ... Recimo ti košati cvetovi, do nespoznavnosti predrugečene glicinije na močnih steblih, kakor na drevesih, v nestvarno belih violetnorjavih barvah, to je mogoče tisto pravo, kar ni mogoče primerjati s fabriciranjem slik ali z udarjanjem klavirja ... s slikarji ali glasbeniki oziroma z vsemi temi stiliziranimi monstrumi, ki imajo lepoto samo v konicah prstov. »Das gefällt dir?«²⁴ reče Margrit presenečeno. Nikakor ji ni pogodu. Poskuša razložiti. Noče ali ne more razumeti, ne ve ali ne mara vedeti. Vse to preslikano 17. st. je podobno njenim skladbam ... Ampak stran s temi motečimi interpretacijami.

²² »Zdaj bi si lahko ogledali moje slike.«

²³ »Pri tej sliki moraš stopiti 5–6 korakov nazaj.« — »Pri tej si moraš ogledati motiv čisto od blizu.«

²⁴ »To ti je všeč?«

Najbrž potrebuje oboje, kot potrebuje plašč v mrazu, kruh za hrano ... tisoč stvari je postalo vrednota ... in če je politika (za to, ker zaradi nenadoma nje sediš v marmornati dvorani, drugič v zamreženem jetniškem vozu) zavzela mesto usode, čemu ne bi kakšen hobi izbral svoje mesto med najbolj potrebnimi življenjskimi artikli? Tako, kot je recimo umetniku umetnost prekletstvo, druga ali prva narava, (čeprav, bodimo pošteni, njegova umetnost tako in tako daleč od njegove zavesti, na horizontu premaguje s svojo formo vse težave, ko kaka grda buba) tako je diletantu, ki svojo grdoto fabricira v obrazce, umetnost nujna ko pomoč od zunaj, kot je kadilcu potrebna cigareta, da bi zdržal v živčni enoličnosti življenja ... Tako se dotik spremeni v udarec. Ko pogleda vanjo, je v očeh neumevanje za njegoovo razlago ... v življenju naj ne bi bilo spremenljivih resnic. Schlüssel, Schlüssel, Schlüsselchen²⁵ Margritine sklede, skledice, lonci, lončki, ki počivajo v miniaturnem umivalniku ... njena spackana hrana, zmeraj nekako notranje pritisnjeno in precejano, s priduhom po osami, zavrnjenosti, nezmožnosti ... njen vselej politični in od osmojenega mleka počrnjeni rešo ... Ta ponotranjenost njene notranjosti veliko bolj eksistira v njenem domu, kot na slikah in v muziki. Z njimi se hoče glej no, približati splošnemu veljavnemu obrazcu. Ona tako kot vsi negira nered in kaos ... Sonet, naj bo še tako šušmarski, je prava poezija, medtem ko je svoboden stih, Apolinairova Molitev npr., sforsirano, gnilo korenje. In milijon kritikov in strokovnjakov, krojnih mojstrov umetnosti, katerih število narašča hitreje od števila avtomobilov, ji dan na dan daje v tem prav ... Ali se sploh spominja, kakšna je bila pred leti, 1953 v Kellenbergu? Njen stud nad brezobzirno krčmarico, kako se je našobila nad pogradi, barakami, glavno taboriščno cesto, nad pisano sodrgo dipijev ... njene izbrane obleke, kozmetični kovček, električni maserji, krtače, vibratorji ... Njene duhovite pripombe ... Ali res ženska inteligenca zamre in zamira v menopavzi? ... D je npr., nekakšen gost v njegovem življenju, najbližja v svoji oddaljenosti, Margrit je sestra, najbolj oddaljena v svoji bližnosti. Vendar sta si podobna on in ona kot rapen rapnu. »Wenn Vati und Mama nicht so blöd wären, dann würden wir Kinder wo anders sein ...«²⁶ reče, ko spet sedeta ... Še zmeraj brunda to popevčico, še zmeraj hoče biti otrok, odvisen od staršev ozir. usode. Družina, družina, družina! ... Čez glavo mu je že: on tamle v zabrisani Jugoslaviji, ona tule, v tej geometriji, Clairi in Gisela v veličavi Ameriki ... Dobro, dobro! Pa kaj? Se spominja česa od 1937 leta naprej? Že triinpetdesetega ni vedela za nazaj ... mogoče tudi takrat ni bila bistrejšega duha kot zdaj. Družinska ljubezen škropi naravnost iz srca na vse enako, na vredne in nevredne člane, naj to zaslužijo ali ne ... Vendar se tudi ta zapre,

²⁵ Skleda, skledčka, skledica ...

²⁶ »Če oče in mama ne bi bila tako nespametna, bi bili mi otroci kje drugje ...«

neslišno, ko vzmet v hrupu. Ampak kaj sploh velja dolžnostna ljubezen v svetu ljubezni? ... Ima sploh smisel, da bi se približal Margrit? Ničesar ni mogoče sneti z nje, nobene izkušnje, nobene možnosti ni, da bi prodril vanjo. Neprodirna je kot on. Sedi na zofi z rokami v naročju ko tjučenj na suhem. Tudi z laskanjem, zmernim in nezmernim, ji ne more blizu. Hvala bogu, da je za velikim oknom Basel ... hvala bogu, da ima tako malo časa zanjo ... Če ne bi bilo Basla, ne bi imel ničesar, s čimer bi plačeval potrpežljivo posedanje ob njej. Kot dvojčka sta, lahko bi čemela brez drug ob drugem v kletki in nad njima bi bil razpet transparent, ki bi veljal za oba: »Sovražim vse, kar je v meni!« ... Samotno ji je z njim, kot je njemu samotno z njo. Izbira drugačne besede, ki dišijo po svežih mislih, daljavah ... ko žirafa izteguje vrat v povsem nepoznane drže ... nadeva si masko tujega čez ves obraz, da ne bi zatipala lastne Ahilove pete tudi v njem ... Očem daje sijaj, kot da te ne pripadajo familiji ... Vendar pod njegovim širokim, mladeniškim, občutljivim obrazom je še en obraz ... mogoče pravi, brazgotinast, star, ki mu te globoko vsajene, skoraj štirioglate oči pripadajo ... navkljub pretvarjanju se gibljejo golo, za izrezom maske ... Prav ali ne: pustil bo na miru njeno sorojensko samotnost. Delati se mora, kot da daje prav vsem, njenim piruetam, ... ne sme biti vzvišen, a tudi izvabljati je ne sme iz nje same. Zdaj je tu, v tej prazni sobi ... črne hiše Basla, ne da bi mislil nanje, kaj šele, da bi jih razvrščal, rojijo brez telesa v njem ... naj rojijo, kakor že hočejo. Tudi z njo je najbrž podobno, polna zablod je, nereda, absurda, v katerem neizbirčno najde vse ... čeprav bi mogoče bila rada svetla, prozorna, nadrealistična hiša. Izdala je konkretnost ... zdaj jo posnema, da se ji ne bi prehudo maščevala. Kesanje pride zmeraj prepozno, to je v njeni naravi ... in samo usmiljenje lahko začutiš do človeka, katerega doleti ta počasna reč kot strela z jasnega ... Hvala bogu, da je zunaj Basel ... tj. nekaj podobnega, kar mu je v kehi bil za tolažbo koledarček z grbi, zastavami in zemljevidom sveta, ... same barvne packe. Ne, Margrit ga ne bo potegnila za seboj v svojo turobnost, da bi se zalepil z njo ...

V ulici, vzporedno z Rue de Nicollo ... je Bierstube. Črne mize in klopi v separejih. Laternice iz povoščenega papirja. Nekaj gostov. Pri točilni mizi gospod v sijajni angleški obleki ... svetlo sivi, z majhnimi, črno obrobljenimi belimi očesci med ravnimi progami. Nekaj negroidnega v lobanji. Linija brade, zadaj za glavo, stoji skoraj pod 45° k horizontali, kar je okrepljeno z majhno, koničasto bradico. V separeju zraven močan, debel moški z velikim, rdečim kulinaričnim obrazom, ki si ravnokar polaga servieto čez oprsje, ko kak homerski junak ščit. V poltemi pijeta črno pivo iz vrčka ... s penami, podobnimi valencijskim čipkam. Gledata natararice in jedila v vitrini. Razlaga ji slike prizore na laternicah ... divji mož iz Rena, prvi škof Rauric, Henrik IV., pokrovitelj Basla, renski ribiči v trisedežnih barkah

Paracelsus. Za v sobo kupita dve steklenici piva. »Poglej...« dvigne steklenico zunaj pred gostilnico, »na kaj te to spominja?« Bel, porcelanast čep z rdečo gumico je rafiniran industrijski portret falusa. D oči pogledajo od spodaj gor, izpod obrvi, ko kakšna živalica iz goščave, ko vidi plen. Pod pernico položi roko na volneno odejico, dotakne se ji bradavice na dolgih prsih. Rahlo ji pridvigne bedro ... najprej vonj po otroškem milu, s katerim se umivata, nato duh po sramnicah, trdih in mehko skodranih ... sapa, ki prihaja iz daljnega rova. Koitus mora biti zmeraj malo neapetiten, če hočeš, da je pristen ... aseptična polt ali materinska koža ga zmeraj zavreta v kali ... Čuti ko iz lijaka, kako se ji vagina napolni z nestrpnimi drhtljaji. Vzdigne se, se skloni globoko naprej, vzame njegov držaj v usta, vroča, topla ... močno in narahlo sesa, čelo se ji trese ... obrne jo naokrog, da obleži na prsih ... in se z njenim naročjem v pravem kotu nagne iz ležišča vnic, da se s temenom skoraj dotakne tenke preprogice pred posteljo ... čuti in sliši, kako vsak del njunih teles posebej udarja v steno, tla, rjuho, ko kadar straši ... Koža je s svojimi plastmi obrnjena navzven ... koitus je, hvala bogu, še edini žlahtni preostanek pravega transa ... Ko se povrneta v normalen položaj, leži za njo, ona v njegovem naročju, ko v ležalnem stolu, vzame desnico v svojo levico, ki je brez teže, in jo stisne k pasu ... Zjutraj ... njegov rojstni dan. ... Tušira se, vroč, mrzel, vroč tuš štrca iz šobe ko kondenziran izpuh reakcijskega motorja ... voda pljuska po črno-belih ploščicah, odteka čez njegovo nogo v odtoč ... Zdaj se odrasel spet umiva v Baslu, kjer ga je nekoč zdavnaj kopala le mama ... V tisti neznanski kopalnici na plinsko kurjavo v visoki, okrogli, rjavi peči za kadjo ... Na kateri ulici je že to bilo? ... Mama ga je tiščala v penasto globino vode in ga drgnila s ščetko in gobo, kot da je ves ena sama noga, mogoče njena. Kričal je. ... Voda se je raztresala v proge in pike ... njegove igrače, zbrane na koncu velike banje ... jadrnica, pokrovke, gumasti ljudje ... so se gugale na gladini in tolkle ob steno. Mama je z vso silo potiskala krtačo na zadnjico, čutil je raskave ščetine ... hotel je zlesti izpod njenih žlobodravih rok, iz globine grenke penaste žajfaste smetane ... Naposled ga je vzdignila iz kadi, da se je naredila luknja v vodi ... odnesla ga je na vrhu ramen mimo ogledala, te bleščeče pasti, zamegljene od nesreče, v kateri ni razpoznal niti svoje modre odeje ... posadila ga je na mizo zraven ograje njegove postelje ... na toplo in belo od likalnika ... Drgnila ga je z vihrajčo brisačo, frotir je bil poln topih boksarskih sunkov skritih rok ... dokler ni bil suh, čist, lahek, poln svaljčic in luknjic ... Postavila ga je na noge in ga naslonila na rame, da ne bi padel ... Natikalala nanj razne kose, na nogah je naenkrat imel debele, bele rore ... potem roke in prsi do brade ... ni se mogel več ganiti, tako ga je oklepalo tisto napeto, kar je prej vroče in zlikano ležalo na kupu zraven njega. Posedla ga je in mu nataknila trde škatle, ki so

bile v njenih rokah majhne, na njegovih nogah pa velike, boleči podaljški. Moral je dolgo sedeti pri miru ... bil je ne vem kolikokrat izpremenjen na ta dan, da je bil vsakokrat le zabrisan spomin nase, kakšen je bil malo prej ... Glava ga je srbela in vedel je, da bo zdaj zdaj nekaj napravila z lahkim in nazobčanim ... Tudi je vedel, da gre potem na ono stran okna, ven, v posebni napravi, vozičku, ... Hiše so stale, stale, ljudje so hiteli, hiteli, ampak tudi okna v zidu so šla naprej ... Vse je bilo bučno, brezslušno, zelo svetlo, hiter hladen zrak, leteči papirčki. Bil je vesel, mahal je z rokami, nad sabo je imel nekakšen rob, bila je kapa, ki mu je senčila obraz, modra odeja je stala pokonci, na palčki se je nekaj šuščeče vrtelo pred njim ... iz papirja izrezana vetrnica ... Čopasta prikazen, pes, je prišel k njegovem neslišnem vozičku, dišal je po slabi kožuhovini ... Postave ljudi, črne, temne, so mrgolele in rasle druga čez drugo ... prihajale so od povsod, da bi ga razveseljevale ... potem se je na lepem zapeljal v svetlobo, da ni ničesar več videl v slepečem žaru, samo vetrnica je škrabljala, da bi vedel, da je voziček še z njim ... Bile so nekakšne oškrbljene stopnice. Obleke so se obračale s sprednjo stranjo nad bleščečim drogrom vozička, bele, rožnate, rumene oble obrazov so delale prijetne glasove in vijuge z usti ... Stisnil se je izpod jermena, da bi videl glave za sabo in kazal nazaj, v belo progasto ulico, kjer je bila ura ... na lepem je zavladelo začudenje, mogoče je bila to prva beseda, ki jo je izrekel ... Oglasil se je smeh od zgoraj, bučen, poskakujoč, ki se je od vseh strani zlival v njegovo glavo kakor kroglice, da se je počutil sijajno ...

Na klancu pri kolodvoru mu uspe, da na okrogli, vogalni hiši prebere napis Otto Affolter Landesprodukte.²⁷ Zraven prikupen vhod v gostilnico z jedilnikom v vitrinah. Na kandelabru kot včeraj puščica ZOO. Živalski vrt morata vsekakor videti. Pod kandelabrom je kiosk fotorobota. »Se greva slikat?« vpraša. D doma nikoli ni marala takihle javnih uslug, a tule ... Sedita, vrže frank, ropot v mehničnem drobovju, trije bliski v mlečnem zaslonu: čakata pri reži na trak s štirimi slikami. »Zamisli si, da bi bil na fotografijah drug par,« reče. D se smehlja na sliki, njeni lasje ob čednem obrazu so ko ravnokar skrtačeni, oči so pridvignjene k robu očal ... on je zraven, od blesavega nasmeha prežvekuje ustnice ko vol ... Cesta, kamor kaže puščica, se vleče ... hoditi po vrhu Basla je ko hoditi po robu skledé. Hiše so puščobne, tukaj še nikoli ni bil, se pravi, da se lahko odpočije ... Vseeno se čudi, da Basel premore tak mrtev rokav ... Včasih sta z očetom hodila v Zoo. Ni verjel, da so medvedje ali tigrove kože, ki so visele v trgovini na ponikljanih drogrovih, bile res nekoč na živutih teh zverin ... na medvedu v globokem skalnjaku, na tigru v veliki kletki. Njihove pametne oči so mežikale, dolgi jeziki so mahali iz gobca,

²⁷ Otto Affolter, deželni pridelki.

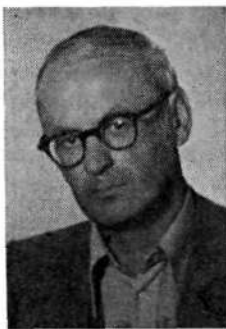
nosnice so smrkale ... Pred vhodom v živalski vrt mala travnata jasa. Ali ni to začetek parka? se vpraša ... Pozneje! Naličena ženska v steklenem paviljončku pod obokom se smehlja že od daleč. Torej sta kar v redu na pogled. Vstopnice ... dva pravcata plakata ... staneta pravo majhno premoženje, da se jima kar zavrti ... vendar za povrhu dobita še debel barvni vodič po zapletenem baselskem zoou. Na lužastem travniku blizu vhoda stojijo flamingi, cela kolonija ... nežne roza bele ptice na tankih, perverznih vžigaličnih nogah ... za goščavjem dreves in grmovja restavracija v paviljonu in dva tisoč sedežev na prostem. Pri slonih, ki sta se jih ogledovala z očetom, so ga zmeraj bolela usta zaradi oklov in rilca, pri jelenih mu je glavo obtežavalo rogovje, pri opicah je imel iznenada občutek dodatnega para rok. Vprašal je očeta, če je to ta in ta žival. Oče je stisnil oči za naočniki in začel razlagati. Bil je vesel, da sta skupaj, da oče tiči v svoji temno modri obleki in ne več v večni, beli, od dlak zamazani halji. Že od daleč s tegale mesta je videl cebre za mrežami, navidez drobno tkanimi ... tekle so v tropih in začutil je njihove proge po telesu, posebno tiste od čela do nosu ... Naokrog so bila sama telovadišča in igrišča. Deklice v plavih napihnjenih telovadnih hlačah so hodile v parih z roko pod roko. Na travniku so se ljudje sončili v kopalkah. Tekli so, udarjali z žogo ... igrali odbojko, nekaj parov se je celo sabljalo s plombami na floretih ... Bilo je, kot če bi mestne pse spustili na prosto ... en sam izbruh nesmiselnega gibanja, neumno srečnega tekanja ... Zoo velik, sega od severa proti jugu, za dva Rožnika s Tivolijem in Šišenskim hribom ga je ... vhod ob avto cesti Francija—Nemčija, izhod ob cesti Francija—Švica ... železniška proga Paris—Basel teče skozi ozemlje kengurujev in nosorogov. Oiseaux, ptiči. Neznansko topel gost zrak v ptičnjaku. Otroci ... ki jih nikjer ne vidiš v Baslu, da bi si odpočil oči ali se zagledal vanje, kadar si v zadregi, so tule ... Učenci neke šole rišejo ptiče v velike risalne bloke, ki jih držijo čez obe koleni ... Kletke prav do stropa. Bradati in golšavi ptiči, papige, kukavice, vpijati, jadranci, plezalci, ujede, sove, pevci ... na vsaki od prečk žvižgajo, brlizgajo, krakajo, trobentajo ... Eden, kot da si hitro snaži zobe, glas in ta predstava ju zasukata in v kotu zagledata majhnega ptiča z veliko golšo, zakotenega v rogovili. Majhen orel, črn, ko razpne krila in je potem ves bel. Akvarij ... ph, to ve. Vendar. Tole je zanimivo, kar piše v knjižici vodiča: Tintenfisch Argonauta Argo wird in der Geschlechtszeit ein Arm zum Glied umgebildet. Wird immer länger, schnürt sich ab und schwimmt selbstständig davon ...²⁸ Ali kaj dela Gottesanbeterin s samcem ali krota s svojim možičkom ... Zunaj razmočene peskovite poti. Afriški sloni, hiša ko stanovanjski blok, kamele, antilope, levi, noji ko v bolero ogrinjalih za

²⁸ »Sipa Argonauta Argo med drstenjem spremeni eno lovko v ud. Ta postaja zmeraj daljši, se odcepi in odplava samostojno proč...«

na plese, pelikani, pavi, ... želve, velike ko kavči, rapaces, kuščarji, kače. Vsako veliko mesto mora imeti živalski vrt, da se ljudje odpočijejo od ljudi in ne pozabijo na naravo. Na grozote, ki že od pamtiveka trajajo v naravi in med ljudmi in ki jih ni mogoče preprečiti ... kot otroka te kajpak varjejo, ščitijo ... če bi bil mlada kobilica, bi te že zdavnaj poključvale kure. Tako pa te še nekaj časa farbajo, preden se rekrutiraš v življenje. Affenhaus št. 12, št. 13, št. 14. Opice vseh vrst, orangutani, gorile v betonskih halah velike zasteklene kletke, ki imajo ko moderni hoteli izhod na vrt z okamenelimi drevesi. Za modrikasto zelenimi platami stekla gorile, katerih dlake delujejo ko masivi. Družina z mladičem ... Ona, Atila, drži med rožnatimi rokami belodlakega Jumbo. Pred steklenimi kletkami leseni, sesušeni restavracijski stoli in nekaj ljudi. Za drugo šipo je Utan, oče, sedi nepremičen, vsega naveličan. Atila, samica, hoče k njemu, Utan zareži, Atila se zamakne za odprtino v svoj del stanovanja, Jumbo ždi sam in strmi predse ... 11.30. Pred štiriinštiridesetimi leti je to uro prišel na svet. »Čestitaj mi!« D se zasmije in sleče rokavice. »Immer sind es die schlechtesten, die über bleiben. Der umgekehrter Darwinismus« ji reče jovialno, ker je nekoliko cmerav. Potem prevede.

²⁹ »Zmeraj so najslabši tisti, ki se ohranijo. Obrnjen darvinizem.«

Pripombe k slovenskemu kulturnemu razvoju 1945—1980

Janko
Kos

III. Še o socialističnem realizmu na Slovenskem

Kdor bi hotel napisati natančno zgodovino socialističnega realizma, kot se je pač — čeprav še tako skromno ali kratkotrajno — udomačil v slovenski kulturi, umetnostih in zlasti v literaturi, ne bi mogel prezreti deleža, ki v njegovem poteku pripada načelno-kritičnim prispevkom B. Ziherla. Ta delež ni obsežen, saj zajema komaj nekaj krajših člankov. Najprej članek *O realizmu v literaturi* iz leta 1941, nato ponatis tega članka v knjigi *Književnost in družba* (1957) in končno še spremno besedo *Ob Lukácsevi razpravi o današnjem pomenu kritičnega realizma*, objavljeno v slovenskem prevodu te knjige leta 1961, sicer pa posebej natisnjeno že leta 1959. S pridržkom bi med Ziherlove prispevke, ki črpajo svojo literarno miselnost iz teorije socialističnega realizma, lahko prišteli še nekaj polemičnih spisov iz let 1953, 1954 in 1956, kjer bolj ali manj obširno polemizira s T. Kermaunerjem, B. Štihom, M. Borom, D. Pirjevcem, J. Kosom, L. Menašejem in še kom. Toda že tu je miselna zveza

Lojze
Kovačič

Tretji fragment

(Drugo nadaljevanje in konec)

Po stopnicah, iz katerih raste osat ... pod nadvozom avtostrade Francija—Nemčija ... Takoj zraven izhoda frizerski salon ... steklenice, stekleničke po vitrinah ... tisoč drobnarij za polnokrvno življenje ... nič, kar bi nosilo na sebi zemeljsko skorjo, blato in neudobnosti narave ... Neznane hiše, majhne trgovnice ... Na pločniku razstavljene slike, avtograme, knji-

ge, gramofonske plošče. Ali ne hodi po Baslu kakor po mrtvem mestu iz človeškega časa? Lahko bi vzela to sliko, lahko bi stisnila onole vazo pod pazduho ... ko v mestu, ki je ostalo le še atomska razpoka brez živih ... Mestna hiša trg, Ren ... Med Globijem in srednjim mestom ozka uličica: Totengässlein. Ozke, strme, sive stopnice, naložene druga na drugo med hišami iz opek in črno rjavega lesa, ki gredo z baročno belimi statuami v njihovih nišah, na stebrih in na vogalih v eno ... Naenkrat ju kar obda golota, mehka in vdajajoča se, nagibajoča se in gibka, vitka, spretna, mišičasta. Ampak vse iz kamna, do kraja mrzlo, okamnelo. Paradoks: negibno gibanje, mrtvo življenje, trda mehkoba, mrzla toplota ... in kako vse to sebi najbližje živi mrtvo ponoči in podnevi. Kaj je to, kakšen čar je ta paradoks ... In tako raste paradoks, postaja gost, zmeraj bolj dreveni in zraste čez tebe samega ... Hitro gor, bolje je ne obstati sredi teh kipov ... raje gor, do trga s katedralo ... Na presledku počaka D in gre spet naprej, zmeraj hitreje po teh sivih stopnicah skozi ta okamneli gozd nagote, ... potem pa obstane. Psi pred njim ... Polbog iz marmorja, ki je ravnokar ugledal Diano in je planil naprej ... njegovi lastni psi za njim, režečih se gobcev, že so ga popadli, grizejo ga v tilnik, vrat, prsi. Smrtni greh predrzneža, ki ga gonijo psi, a se na begu sploh ne gane, traja naprej ko kakšen zaledenel, divji potok ... Spričo premrlega giba ti začne v ušeh tuliti Pavlov pes, daleč, daleč čez meje Rena ... tako je tulil tudi Pavlov pes nekoč v mirni dan ... Čudno, kot otroka ga to ni nikoli tako ganilo ... Še en zavoj, še nekaj stopnic ... Katedrala, trg, tlakovan v geometriji obročev, vojaki —

sohe s sulicami v zraku, hiše okoli trga, gotika, renesansa, barok ... zaprte ko dvorci. Mogočna katedrala vsa nazobčana. Po strehi tečejo kamnite krogle, ko iz topovskega arzenala tridesetletne vojne, in ograjice so okrog vogalnih stolpičev, da jih zadržijo. ... Jezusov vnebovohod nad vhodom z močno rumeno gloriolo kakor naježenim soncem iz mečev okrog glave ... svetniki s knjigami in kopji na konjih ob njegovi strani, sv. Martin in sv. Jurij, veslači in ribiči v okovih, katerih se še drži strnjena kri in zblojenost prejšnjega stoletja.

... Renesansa: vrči — gotika: koničasti stebri. Ne moreš si ogledati niti ene figure na vratih, da ti ne bi ena ali druga ali tretja skočila od strani v oči ... Ob pregraji vrže pogled noter ... Stara kamnita ladja ... eno najstarejših oken, figuralno, ampak brez barv ... ta vodilna linija prenaša belo svetlobo v protor ekstaze ... na klopi z izrezljanimi prizori iz svetopisemskih zgodb. V zidu obrabljene skrivne stopnice, ki peljejo iz zasebnega stanovanja na kor. Nekje v zidovju ko kletka viseč opažen prostor za pevce ... Na drugi strani, v stranski ladji, počivaje na oblih težkih stebrih ... sv. Christopheres. Pred zlato osnovo, ki ni gladka, ampak porisana v globini s pokrajino. ... »Ah! Oh!« sliši dva, tri turiste, ki tiščijo zraven. Ljudje so zmeraj navdušeni, če vidijo npr. obeliske ... in če je to drevored palm, ki jih spominja na obeliske s kapitelji, so še bolj navdušeni ... medtem ko jih džungelski kaos vegetacije pušča hladne ... V biblioteki zraven, ki je odprta, lep strop ... samo svetla greda, potegnjena čez bel plafon: kakor Mozart ... Kužni kamen: predelan obelisk z zamegljenimi vijugami ... Igra Dama iz črno-bele slonovine, kamnite figure sidrastih oblik, različno okrogle in nesorazmerne, v temno medenem bernsteinu. Izkopanine ... špangce, glavniki, oljne svetilke ... stara talna obloga treh obročev, ko na trgu zunaj ... imenitno sestavljeni. Svilen a vezzenina, delo Marije Terezije, pravi šmorn, a če ga že morajo zlagati na tem mestu za vse generacije, naj bo ... Ob inkunabulah fronta originalnih izdaj klasikov učinkuje ko cenen šund ... Lepe notne knjige v črno-beli rdeči vezavi. Površine obdelane z japonsko natančnostjo. Poskus razrešitve: Kakšno dejanje je tak rokopis! Leta in leta dela! Pripravljaj se, si ogleduješ dela predhodnikov, prebavljaš krotko nasilje tradicije v sebi. Prvotiski se od rokopisov komaj razlikujejo. Čim hitrejši si, tem prej te hitrost zavre ... odpadajo opredelitve in tradicije. Če bi hotel danes napraviti takšen rokopis, bi preveč osebnega položil vanj, obremenjen bi bil z domisleki ali preprostostjo, kajti ne bi bilo več vprašanja, kako to napraviti, ampak: Kako bi jaz to napravil? ... Menihi hodijo sem in tja ... eni učinkujejo inteligentno, drugi povprečno. Najbrž težko živijo skupaj ... Tule je duhovnik-turist: od vsega v biblioteki ga zanima samo očenaš v različnih jezikih ... Pri izhodu: slika: Mojzes udarja po skali z vodo. Mojzes s svetlimi rožički ... majhnimi, bledimi, puhastimi ... njegova vzdignjena glava je eksplozivna točka slike ...

okrog nje naturalistični obrazi v vseh variantah upanja, koprnjenja, pohlepa po vodi ... Zunaj vodnjak pod kostanji. Iz njega je zmeraj pil ali hodil po koritu do kolen v vodi. Na vrhu pri katedrali je bilo pač vselej najbolj varno. ... Nagne se čez obzidje ... spodaj na Renu ni več rjavih mostiščarskih hišic moškega in ženskega kopališča kot nekoč ... čez vodo ravno pelje Vogelgryf na svoji železni vrvi. Sonce nekoliko posije, da popivna močo. Naprej po križnem hodniku ... gotika je razrahljala zidove v stebre ... Trava. V njej ležita dva pokrova kamnitega sarkofaga: na njima iztegnjeno počiva zakonska dvojica, kateri je rakev tudi namenjena ... Takih sarkofagov iz apnenca ali marmorja je na tisoče po svetu ... ampak v nobeni cerkvi ali muzeju ne učinkujejo tako kot tule: V travi, pod drevesom, kjer počivata ko na izletu po deželi. Ravnokar sta se zbudila iz kratkega dremeža, ki je trajal dva tisoč let. Opirata se na komolce in gledata drug v drugega ... manjka samo še košara s sirom, sadjem in vinom med njima ... Žena ima frizuro z majhnimi kodri ... vsak trenutek si jo bo uredila ... pričeška je po tisti modi, ki je veljala za zadnjo, preden je zaspala. Gledata se ... smehljata se drug drugemu, dolgo, dolgo, brez konca. Ta zvesti, poslušni meščansko zaljubljeni pogled, ki traja tisočletja, ostaja skoraj neskončen. Sarkofag so izkopali v stari Basili, iz 7. st. je, in v letu 1972 jima z D skoči v oči. Nič se ne čudita, da spričo njiju traja. Ne postaja zaradi tega kamnit, ampak bolj človeški ...

Po drugi strani trga dol ... tesen, strm klanec. Končno je to bilo nekaj lepega. Obrne se, poljubi jo, brez nje, tega medija, ne bi ...

Nadelberg! Rue de Bourg! Sredi nje ni več tistega starega kostanja v železnem obroču. Ampak tule je, na vogalu ... povsem neverjetno je, kot da je ne bi bil nikoli zapustil ali da bi se ravnokar vrnil domov ... ta temno zelena hiša v razdrapanem ometu, v skorjah od plesnobe. A najbolj pomembno ... kar ga prešine s skoraj vedro bojznijo ... je tale od zaroštane, krivo viseče železne navojnice napol zakrita pusta plata velike izložbe iz debele, motno zelene šipe, skozi katero ... kakor takrat ... ni moč razločiti nič, razen obrisa sebe, ko se stisne k njej ... Tukaj so trgovali in stanovali, ko je pričel hoditi v šolo Krščanskih bratov ... Tole je bil lokal z delavnico, zgoraj stanovanje s številnimi majhnimi sobami. Ni bilo drugih vrat v hišo, razen tehle zraven izložbe. Kaskade krtovine, kartoni podlasičjih tačk za ovratnike, namočene kože, raztegnjeno nabite po deskah. Skozi debelo, motno zeleno šipo se ni videla niti ena od razstavljenih krzen, kaj šele očetova bela trgovska tabla ... Tudi zdajle, ko prisloni dlani k sencam, ne razloči, ali je kaj v niši ali nič. »Glej, sem sva prišla, vse je ostalo tako kot nekoč,« reče nekako od sebe ... Tule, tik nad vhomom v trgovino, je bilo veliko kuhinjsko okno ... zdaj je seveda docela nemo. Ob njem, se spominja, je jedel nekega poletnega popoldne iz skleda suhe kostanje, kuhane v malinovcu z malo vina ... Tramvaj je drdral s svojim litoželeznim krovom tik mimo okna. Če se je zabliskalo med bigeljni

in žico, je ogenj skorajda skočil v sobo. Lahko bi stopil skozi okno, zakorakal čez tramvajsko streho in tako prečkal cesto. Kdo živi zdaj v tej hiši? Vrata so zakrastena od rje . . . Takrat se je vrnil poklapan, skrčenih ramen . . . ko ni več našel torbe, ki jo je zakopal pod listjem pri šolski ograji. Iskal jo je povsod . . . v razpokah zidu okrog šole, za kostanji na dvorišču, okrog telovadnice, pod privozom, lesenimi stopnicami pri stranskem vhodu. Nikjer je ni bilo . . . V hišo je moral skozi lokal, mimo očeta, ki je šival zraven pulta, in skozi obok, ki ga je prekrivala zavesa, da bi prišel po stopnicah v stanovanje. Mama je stala sredi prodajalne. »Si bil v šoli?« je vprašala . . . »Ja,« je odgovoril . . . »Hodiš v šolo?« . . . »Hodim!« — »Ne,« je zavpila in potegnila izza pulta roke, v kateri je držala bel list. »Tule piše, da te že tri tedne ni bilo k pouku.« In že so ga prijeli, znašel se je na očetovskih kolenih, držal ga je za rame, ko je hotel uiti med pulti, a Clairi mu je zastavila pot. Zaprli ali zaslonili so vse izhode, mama je snela z omare bambusno palico, tisti trs z zelenimi členki in potem se je začelo . . . Križem kražem, kamor je padlo, po vratu, rokah, hrbtu, kolenih . . . Zatem so ga privezali h kuhinjski mizi, da ne bi ušel . . . prav so imeli, renčal in grizel je ko pes, a šele zvečer, ko ga je mama okopala v vroči vodi v cinasti kadī in je zagledal maroge, pa zarezal od palice po telesu, je zatulil . . . In drugo jutro v šolo . . . Mama v kostimu s čipkami, on z rdečo dekliško torbo na hrbtu, ki je bila nekoč Gritlina, in se je sramoval, ker je ko kakšen ljubezenski poljub vreščala z našminkanimi ustnicami skozi vse ulice. In nato šola . . . velika kakor stolpnica. Veliko bi lahko pripovedoval, kako se je končavalo prejšnje stoletje . . . klofute, brce, palice, korobači, letve, pasovi . . . tako so vzgajali otroke, srednji spol, ki ga za ljudi sploh še ni bilo na svetu. Učitelj, črni nosati učitelj v črni halji, črnih očal s črnimi okvirji in s črnimi brki . . . prav ta. Mama je rekla: »Tega sem pripeljala,« in pokazala nanj, ko na kovček. On je zaprl oči, da ne bi videl črnuha. Ali satan njega . . . V tistem trenutku je bil edini izhod uiti skozi stranska vrata . . . Zdrvel je ko bomba po lesenih stopnicah na prosto, a že pri prvih kostanjih ga je krt zgrabil za lakt. Držal ga je trdo v svoji trdi roki, ki je zaudarjala ko stara kost za juho. Visoka dvokrilna vrata so se odprla . . . vnovič je bil v razredu . . . z otroki, ki so sedeli v klopeh kakor v vlaku, ki ne gre naprej . . . A kljub vsemu ni nič znal. Računalo na kroglo, katero je najpoprej imel na igračo, je bilo podobno kletki, ko si stal za njim. Mislil je, da morajo roke že vedeti, koliko rumenih in črnih krogel lahko potisnejo na to ali drugo stran. »Non!« je zakričal črni zapornik. Vzel je enako količino krogel, ko je učitelj spet zanorel, vendar je še naprej vrtel kroglo. »Glej!« Gledal je njegove kostnate roke, podobne nogi, kako so odrivale nekaj kugel naprej in par kugel nazaj. »Ponovi!« Vzel je prgišče bleščečih ovoidov in jih odrinil proti okvirju, pri tem pa ga je presenetila, da niso dale od sebe najmanjšega glasu. »Non«, je zavpil haljar. Potisnil ga je za vrat

nizdol in zalučal njegov vlakec nazaj, da je zapokalo, in spet začel frcati krogle po žici, on pa je le čutil mrtvečevo roko na tilniku in kako je spodaj slabo dišal . . . ko trgovec z laki in špiritom . . . Ko ga je izpustil, spet ni šlo najprej . . . Pri domačih nalogah sta mu kdaj pomagali Claire in Gritli. Na skrilaste tablice je moral s kredo naslikati jabolka. Ni znal, čeprav ga je včasih znal. Narisal je jabček . . . a ko sta mu sestri pokazali pravega, je spoznal, da mu njegovo ni nič podobno. Z gobo je zmil sadež in ga skušal narisati znova, zdaj po pravem. Narisal je prevelikega, da je pobarval še leseni okvir, ali preveč kilavega, da sploh ni bil podoben bleščočemu, rumeno zeleno rdečemu plodu. Spet ga je zmazal, vnovič začel, potem je po ne vem kolikem poskusu nehal . . . in zjutraj odnesel prazno tablico v šolo . . . Ni razumel, zakaj mora vsako jutro s torbico na rami in vrečico z malico, ki jo je kmalu izgubil, a mu niso dali nove . . . k pouku . . . Po cesti, na kateri so cingljali tramvaji, piskale zavore, med trumo ljudi, ki so hiteli v službe, in trgovinami, ki so se odpirale, posebno ne med gručami šolarjev iz višjih razredov, ki so ga dražili z zabavljivkami ali s pestmi bobnali po njegovi torbi . . . Takóle zjutraj, ko je tako sijajno sijalo sonce ko plamen v vetru in se je nežno sukljal dim proti plavemu nebu in je stražnik smel ostati zunaj, v svoji prižnici sredi ceste in je konj lahko kopitljal čez trg proti rosnemu parku . . . Mi-sijonska šola je bila velikanska, rdeča stavba iz zloščenih opek s širokimi stopnicami sredi trga, podobna cerkvi, skoraj katedrali nad Renom . . . Vsa vrata so bila zaprta z železno rešetko, stavba je imela stolpe, ko prava cerkev, in v enem je udarjal mali zvon za pavzo. Učenci so čakali in sedeli po velikih stopnicah . . . Ni razumel, kako so za črno ograjo, ki je zavijala ko polž na obe strani proti trgu ob stopnicah, mogle cveteti cvetlice različnih barv, tako žive, pisane, majhne, vesele kakor na travnikih, v parku ali živalskem vrtu . . . Ko je v zvoniku zaklenkala melodija v različnih tonih, so se odprle duri. V veliki veži, med stebri in rešetkami, so jih učitelji razmeščali v skupine in jih v dvostopih vodili po stranskih hodnikih v učilnice. Njegov razred je bil ravno ob grdih, lesenih, našaganih vratih, skozi katere se je prišlo v Hilfsschule, kot je pisalo na podbojih . . . v tesen hodnik, z grdimi sobami, kjer so se šolali bebcí in kruljavci . . . Učitelj je sédel za pisalnikom sam sredi velikega parketa. V kotu je bil bel pljuvalnik. Na zidu velika tabla. Med okni so visele nezanimive slike, razen tistih, na katerih so bile živali, ki so se smejale po skalah . . . Z otroki se ni dalo čisto v redu pogovarjati med poukom pri klopi ali v pavzi pri obešalnikih, ker so iz njegovega neznanja delali sramoto . . . Zdaj, ko je vsak dan gledal pred seboj sedeti učitelja za mizico, je natanko videl, kako je ustvarjen odrasel človek. Slabo. Človek je imel predvsem trdo, golo, belo glavo, ki je veliko razmišljala s špranjastim čelom. Učitelj je imel zraven tega še veliko knjigo, iz katere je klical otroke iz klopi po imenih . . . oni pa so imeli računice, posute s črnimi pikami,

ko domine in pisali so s tinto. Strah in spoštovanje sta ga navdajala pred peresnikom, kot da je stroj . . . Pred zelenim, proti dnu vedno bolj odebeljenim okroglim lesenim kegeljčkom s pločevinasto zvezdico na koncu, v katero je moral vtikati belo, železno pero, in sicer tako, da ni padlo v črnilnik v klopi . . . in potem, ko je pisal z njim, si je naštrcal vso roko, zvezke, klop, vso obleko z mastnimi pegami in packami tinte. Na tabli so bile besede, ki jih ni znal ne razvozlati ne prebrati. Kreda mu je letela iz rok, bila je suha in je tako škripala, da je skominalo; papirček, ovit okrog nje, mu ni ugajal, narisal je predebelo ali presuho črto . . . Kdo ve, kakšna je zdaj ta šola? Edino spomin na otroštvo je tak, kot bi se bilo vse včeraj godilo . . . edina misel je, ki ostane v glavi, vroča od življenja. To, kar se je zgodilo kasneje, pred letom dni, je, kot bi se dogajalo v kameni dobi . . .

Na belem pasu hiše onstran ulice črn napis v gotici Kanonenstrasse . . . avto cvileče zavre, šofer jima prijazno pomigne za steklom, naj prečkata cesto, ergo, čisto v »potezi akcije« se mu zahvalita samo z glavo . . . Ne ve natanko, a to mora biti tista ulica, ki pelje v park, h kateremu je lezel po stopnicah in zraven štel do 3 . . . Na mrčastem obzorju pred njima značilen pojav moderne civilizacije: stolpnice in enodružinske hiše . . . Gresta po vrhu globoke, do dna zacementirane ceste z nadvozom . . . po obojem brzijo avtomobili sem in tja v nekakšnem aritmičnem gibljivem križu. Gresta čez most za pešce . . . tukaj je bil park, dal bi roko v ogenj. A parka ni več . . . čeprav ga zasluti zarisanega v zraku . . . Ni več košatih potičastih cvetličnih gred sredi ograje, skozi katero je lezel po žogo . . . ni več poti med travnatimi lehami, pobrizganimi z ivanjščicami . . . ni več gozdička z globelmi. Razen nekaj pravkar zasajenih smrečic na škarpi, od katerih ena pokaže svojo svetlo zeleno notranjost, ko mu dežnik pade iz rok v krošnjo in se tam, plup! odpre . . . Ni več spomenika starega moža z brado iz peščenjaka, pravega sv. Nikolaja, h kateremu je, ker se je bal, prihajal po nasvete. Ta mu je kdaj napel kaj takega izza svoje ograde železnih palic, medtem ko so vrabci frkali v njegovo rešetko in mu dajali poljube za uho, ker so mislili, ha!, da pripada samo njim . . . Težko bi ga bilo prepričati, da mu tega ali onega kodeljasti stavec ne bi mogel izreči. Recimo, da bi bil imel takrat pred sabo kak abstrakten kip . . . volumen, meridian, izdolbeno kroglo . . . bi mu ta tudi kaj stvarnega bleknil, kot mu je tisti bradati mož? Mogoče bi ga edino navdal z nejasnostjo notranje pozicije, ki je bila v izobilici tudi v njem . . . Tiste žive zelenine listov, ki se je, kot se mu je zdelo takrat, tresla, podobno bitju, svetleč se v rojih in sede po drevesih ko gube neznane narave, da je ves park postal neznana narava! Tudi ni več klopi . . . razen ene. Trdne, nove . . . Predvsem pa ni nikjer vodnjaka med grmovjem, pri katerim je venomer padal, kadarkoli je zdirjal k njemu, da bi se nažlamljal vode. Tak navaden, pravokoten vodnjak iz peščenca eden najgrših v celem Baslu . . . Po kosu iz železne cevi je iz zidka

tekla voda v štirioglato korito — in oboje, zidek in korito, sta stala na veliki granitni ploščadi . . . Mislil je, da ga ne mara. Kajti isti hip, ko je stopil na robnik, se je ta že obrnil na glavo in ga vrgel po granitu. . . . Varuhinje . . . mogoče očetove pomočnice . . . vse velike in močne ženske, ki so ga iz Gerbergässli vodile sem na zrak. Komaj je z eno izmed njih prišel gor, že je bil žejen za umret . . . Skočil ji je iz naročja . . . in se pognal k vodnjaku, ki je stal med grmovjem pod drevesom . . . V trenutku, ko je postavil nogo na ploščad iz kremenjakovih plošč . . . je tudi že ležal na njej . . . Z rokami v brozgi in z glavo ob koritu, v katerega je butnil, z odrgnjenimi koleni in dlanmi, da je kri udarila iz njega ko iz pip . . . Čeprav ga je bolelo, se ni bal . . . strah ga je bilo samo te rdeče, goste tekočine, ki jo je moral imeti v sebi, ko v kakšni posodi ali kaj . . . in ki je kar špricala iz različnih špranjic . . . Ženska je pritekla, ga umila, očistila z robcem . . . največkrat pa ga je hitro odpeljala po najbližji stezi domov, kjer so ga obvezali, zalepili . . . Drugič spet . . . ko ena ali druga ni gledala, se je nameril naravnost k drevesom. Ni minil trenutek, ko je že videl, da pada in potem je obležal v črni kremasti brozgi. Ni se drl od bolečin, ampak od jeze in ogorčenja nad vodnjakom. Dobil jih je po riti, nato ga je ena od teh velikih žensk spet na hitro odvela dol v Gerbergässli. Začel se je paziti pred tem vodnjakom, kot da je kozarec iz najbolj tenkega stekla. A naj se mu je približal z leve ali desne, brž ko je postavil svojo nogo na negotova tla, je že ležal na kamnu, kot je bil dolg in širok in skozi kraste se mu je pričela ulivati kri . . . Začel je gledati vodnjak, ko da je živ . . . bolj živ ko ljudje iz kamna ali živali na spomenikih . . . bolj spolzek in zvit od katerekoli kače . . . Doma so mu zlivali alkohol ali jod na rane, da ga je peklo, ga obvijali in se jezili, se pričkali s tistimi velikimi, močnimi ženskami. Te tudi niso razumele, kako se je moglo kaj takega zmeraj vnovič zgoditi in prenekaterikrat so planile v tak jok, da so se mu smilile. Nekega dne ga je pospremila v park iz Gerbergässli punčka iz soseščine, skoraj nič večja od njega. Mama ji je obljubila frank, če ga celega in neobtolčenega pripelje nazaj . . . Ko sta šla v klanec in potem po stopnicah, ga je močno držala za zapestje, to pa mu ni bilo neprijetno. Njo si je zapomnil in zaradi nje si je zapomnil tudi vse poti. Ko sta obsedela na klopi zraven cvetlične grede, si jo je šele v miru in od blizu lahko ogledal. Imela je lilasto oblecki posuto s cvetkami, rjav obrazek, oči ko vijoličaste rinkce, črne lase. Okrog vratnega izreza ji je visela verižica in se je videla svetlejša koža prsi. Presenetilo ga je, da varuška ni tako nerazločna ko druge in jo tako dobro vidi. Prvikrat se mu je zgodilo, da je s slastnim ugodjem sedel v kakšnem naročju. Bila je starejša od njega, a slutil je, da ne manjka veliko, pa bo tudi on toliko star ko ona . . . kar naenkrat jo bo, v neki sladki prihodnosti z omamno brzino dohitel in tedaj, se je razveselil, bo vse enako, drugače in še bolj skrivnostno kot zdaj. Morala sta sedeti na klopi in mirovati, kot so ukazali doma in

prvič v življenju mu je bil neki ukaz všeč. Klepetala sta. A kmalu so se mu usta izsušila od želodca do prsi gor. Rekel je možato, da gre pit vodo, in deklica mu je prijazno dovolila. Stekel je k vodnjaku, se obračal, ji mahal in previdno stopil na ploščad. Brez nezgode je prišel do korita . . . prvič v življenju. Stal je ko zid! Zaklical ji je in ji pomahal, ona mu je s klopi pomahala nazaj . . . In tedaj se je ves vodnjak z zidkom, ploščadjo, koritom, raztreščil v koščke in skale in spet je ležal na rjavih, brozgastih tleh, kot je bil dolg in širok . . . Obleka je bila na mah skoz in skoz napita, lepljiva in plundrasta, kri mu je začela cukati za krastami, se zlivati po golenih. Ni se zadril, samo tako besen je bil nase in na prekleti sebični vodnjak . . . da bi bil v tem trenutku pognal svet v zrak z enim samim pihom. Vrnil se je blaten in krvav h klopi in deklica je bruhnila v brezupen jok. Ko sta hitela domov, je tekla zraven in se drla . . . bil jo je en sam jok in dir . . . Ni je mogel potolažiti . . . ne s tem, da je zajavkal od bolečine glasneje od nje, ne da je tekel prav tako hitro kot ona, ne tako, da se je nalašč zaletel v kak vogal ali žleb . . . Ni ga hotela odpeljati gor v hišo . . . stekla je čez cesto k sebi domov. Ko je pridirjal v zeleno sobo, so se odrasli zgrabili za glavo, spet se je začel cirkus, posadili so ga v stol pred ogledalo, prinesli vodo v čeburu, mu izmivali rane, obvezovali. Med dretjem je kričal, naj dajo deklici tisti frank, ki so ji ga obljubili. Mama je odgovorila, da ne. »Sie bekommt nichts, sie müsstes auf dich aufpassen!«¹ Začel je tuliti, ponorel je, se vrgel na tla, butal z glavo v stole in se drl . . . proti stropu, . . . tam je bilo konec hiše in mogoče nebo . . . da morajo deklici pri priči odnesti frank, . . . da se mu je od tuljenja zataknilo v goltu ali pljučih. Oče, mama, in drugi so hodili sem in tja in ravnodušno govorili, da si deklica za to, kar je naredila, ni prislužila tako velikega novca . . . Mogoče čokolado. Zadril se je, naj mu takoj dajo čokolado za en frank, da ji jo odnese . . . stanovala je čisto blizu, v eni od treh hiš nasproti . . . »Aber nicht heute. Morgen gehen wir zussamen mit dir und kaufen ihr eine Tafel Chochi,« je rekla mama. . . . »Nicht Morgen! Heute! Heute!«² Vedel je, da je danes ena dežela in jutri druga . . . Vmes je dolga noč, v kateri grmi, udarjajo strele, se ljudje premislijo . . . ali celo umrejo s takimi navadnimi obrazi, ker niso storili nič od tega, kar so obljubili . . . Vsa vrednost dneva, to je najbrž slutil takrat, je v današnjem dnevu, ne v jutrišnjem, kajti ljudem je sedanost postala prihodnost, ki je spet postala sedanost in tako so potiskali svoje odločitve kar naprej in naprej v nejasno prihodnost . . . Vsa vrednost današnjega dneva naj bi bila v jutrišnjem . . . a jutri je bil spet zmeraj samo drugi jutri. Zdaj, v tem trenutku, je hotel zatipati, videti na lastne oči, kako bo deklici izročil veliko čokolado . . . pa četudi bi jutri dobila še eno čokolado . . . bo ta trenutek ostal, ker je izpolnil obljubo dokončno zdajle.

¹ »Nič ne bo dobila, morala bi paziti nate . . .« ² »Vendar ne danes. Jutri gremo s teboj k njej in ji kupimo tablico čokija« — »Ne jutri! Danes, danes!«

Ko gresta naprej, je travnate škarpe naenkrat konec, s strogo špico se zadira v asfalt . . . Nekatere tule mora biti rumena hiša tiste trafikantke. Malo nazaj je stala dekliška gimnazija in za njo sivo poslopje bolnišnice za nalezljive bolezni. Ulico je poznal dobro, ker so ga varuške po njej največkrat vsega krvavega in objokanega vlekale domov. Trafikantka je imela prodajalno z dvema izložbenima oknoma in nad njo izvesek ko vse državne trafike: belo cigareto v rdečem kolobarju. Ko se je potikal po parku, si je zmeraj natanko ogledoval izložbena okna, a ker ni imel denarja, ni vstopil, da bi si kaj kupil. V eni izložbi so bile razstavljene velike table čokolad iz različnih krajev, v drugi pipe, velike kocke stisnjene tobaka za njuhanje in žvečenje, škatlice, punčke za na pudernice, kositrni vojaki, razglednice, kocke, kartoni požigosanih znamk, ogrlice na zvonce, celuloidni možički — klovn . . . Med oknom so bile stopnice in steklena vrata, zavešana s čipkam in nalepljenim napisom iz zlatih črk, kot so jih imeli juvelirji . . . Nekega dne je oče stopil z njim v prodajalno. »Gospa je naša skupna znanka,« je rekel. V trenutku se je prodajalnica z belo cigareto v rdečem krogu izdvojila iz brezimnosti, dobila je potezo sorodniške naklonjenosti, podobno, kot če bi se na primer uniformiran policaj nenadoma izkazal na mikavno kazniv način za tvojega ujca . . . Trafikantka, nadvse debela gospa, oblečena v črn muslin z belimi čipkami, je stala za vrtljivim stojalom z razglednicami, njen mož za pultom je bil majhen, belokož možki v dolgi jopi in nabuhli kapi s ščitnikom . . . Ob slovesu sta mu poklonila čokolado . . . Nekoč je moral dva dni ostati pri njej v njuni rumeni hiši. Zadaj je bil vrt s peskom in mož ga je fotografiral v njenem naročju na ležalniku . . . Prodajalka je bila v pisani obleki, polni velikih raznobarnih rož, ki so bile skorajda kipovite od njenega polnega telesa. Stisnila ga je okrog hrbta, da se je kar vdrl v mehko globočino njenega naročja, oklenil se je debele roke, da je imel njene podbradke tik nad glavo, hrbet pa na goli koži vratnega izreza in na prsih . . . Fotograf je stal pri ograji z aparatom na obrazu ter mahal z roko gor, dol . . . ona ga je prestavila enkrat sem, drugič na drugo stran, prikleščila ga je s koleno ali mu pustila noge zvoniti . . . valjal se je po svileni sedalnici njenega vročega telesa, ko po dnu kakega živega naslanjača, ki je odstiral prevleko za prevleko njegovi pohoti . . . Bil je kar pijan, ko ga je spet postavila na noge . . . a ko se je odpočil in ohladil v senci, si je spet zaželel, da bi ga vzela v naročje in vztrajno je hodil stat v bližino naslonka njenega ležalnika, k njeni široki rožasti rami z velikimi boki in prsmi, dokler mu ni spet položila roko okrog hrbta ali kaj in je čutil zadovoljstvo, nekakšen čist bes čistosti . . . To in naslednjo noč je moral prespati v njuni sobi, pri njej in gospodu . . . ne ve, čemu, mogoče so starši kam odpotovali ali so se skrivali pred rubežnikom . . . Njuna soba, v kateri bi moral leči, je bila dolga in rdeča. Nizka vrata so peljala vanjo in v njej je vladal tak stisnjen duh po človeški sapi ali prepoteni koži, posteljah ali zidu, da mu je zapolnila

nos in pljuča, da je moral med vrati potisniti glavo nazaj v hodnik, kjer je bil zrak bolj hladen, čeprav je tudi tu smrdelo po gnili solati, ki so jo namakali v železnem koritu vodovoda. Gospa v domači halji ga je odpeljala z enega kraja sobe, kjer sta bili postelji . . . na drugi, kjer je na levi strani stal črn klavir s kipcem nagega orjaka, ki je dvigal zemeljsko kroglo, in na desni mizica s štirioglatim črnim radiom in vazo z dolgimi umetno pobarvanimi cvetlicami in ločki . . . Tu, za omaro, je stala bela otroška postelja z ograjico . . . Ko je obležal, je gospa sedla zraven ko kakšna tuja mati, čeprav je imela še zmerom razkuštrane lase, in moral je moliti k angelu varuhu, ko v bolnišnici ali sanatoriju v Urachu . . . Za oknom pa je bil še dan. To je bil čuden red . . . mogoče sta bila njegov angel in Bog zraven . . . vendar ni bil čisto prepričan, da bi bil varuh zraven blazine in da se je Bog tule zgoraj sklanjal nad tujo hišo, saj nista ne eden ne drug mogla vedeti, da bi bil ob uri, ko ga ni doma, tule, v tej rumeni hiši zraven bolnišnice za nalezljive bolezni . . . To bosta opazila šele tedaj, ko se bo znočilo in bo tema ko v rogu. Molil je bržčas bolj zaradi gospe prodajalke, ker je ona to molitev terjala zase in za svojo hišo, polno neprijetnega vonja. Ni imela več tistega mežikanja in smejanja na svojem obrazu . . . Položila mu je roki na odejo, se nagnila in ga poljubila na usta . . . dvignila ograjico in zataknila kaveljček. Gledala ga je nekaj časa in govorila: »Pančkaj, pančkaj!« kot da je dojenček in ne že šolar . . . storil ji je uslugo in zaprl oči, ko pa je odšla, jih je spet odprl . . . Bil je v tujem svetu, ko v odurno čednem zaporu . . . velik plafon, nejasne slike, črn klavir, papirnate rože, kipec orjaka, vendar razdraženost z vrta ga je nekako držala od tal, da je plaval . . . Ampak smrdljivega duha, ki mu je polnil kožo in lase ko od oljnate človečine navlažen zrak, tega ni mogel pregnati. Odkod je izhajal, kaj ga je napajalo . . . ? Klavir pred njim, omara, tisti dve postelji pri oddaljenih vratih, ki sta bili s svojim potlačenim dnom nagnjeni druga proti drugi pod stoječo svetliko s senčnikom, črni radio . . . so bile to te naprave, v katerih se je delal in iz katerih se je širil smrad po sobi . . . ? Skozi vrata sta prihajala enkrat rdečelasi, beli koščeni mož v majici in kapi s ščitkom, ko nekakšna divja, tuja, domača prikazen, potem gospa z navitimi kodri in brisačo okrog ram, potem spet on v progasti pižami še zmeraj s svojo ohlapno čepico na glavi. . . . Vrata so vsakič kar izstreljevala enega za drugim, nikoli nista bila oba hkrati v sobi. Enkrat je celo mož prišel gledat k postelji in on je zaprl oči trdno ko školjki. Rajši bi imel, da bi ga gledal hrošč ali mišjak, kajti ljudi ni bilo mogoče razumeti, in čeprav je bil podoben deževniku, vseeno ni bilo prav, da bi bil kot človek podoben žužkom ali brezrepem . . . Legel je v posteljo, da je zaškripala, počasi je zrolal odejo čez noge . . . bilo je, kot da bi legla naga žuželka s ščetinami po oprsju pod tram kake kapnice . . . Ne, ni prenesel te tuje slike domačnosti življenja, kot da bi bil že njun otrok . . . Potem se je pokazala ona. Odvrgla je haljo, nenadoma je bila v kombi-

neži, ki ji je napihnila telo v različno debele, bele povštre in povštrčke ... široka rama in črna pod pazduha ... Pričakovanja, da bo zdaj ugle dal skrivnost, nekaj takega ko umor ali porod, mu je neznosno napelo oči, da je videl skozi ograjico vse, kot da bi se mu odvijalo pred nosom. ... Stegno, trebuh, zadnjica, prsi, legla je po tem vrstnem redu v posteljo, da so vzmeti s škripi stehale njeno težo in je moral privzdigniti glavo, da bi jo lahko videl. Mož je bil zmeraj v kapi in bral knjigo. Tudi ona je imela v rokah knjigo. Bila sta obrnjena drug proti drugemu ... Slišalo se je samo listanje. Potem sta bila na lepem objeta okrog vratu, ne da bi izpustila knjigi iz rok. On je bral tako, da jo je imel na njeni desni rami, ona pa svojo na njegovi levi in knjigi sta ju skoraj zakrivali. V nekem trenutku je opazil, da imata knjigi čisto enaki platnici in sta enako veliki ... Brala sta, listala ... In potem je izpod obeh knjig prišlo šumenje, dihanje ... kot bi kdo izpuščal paro ali pihal v prazno flašo ... to sta bila onadva. Hrbta sta se premikala, knjigi sta stali pošev, skoraj padli sta ... njen vrat je zažarel ali bil rdeč, on se je premikal ali odmikal s takim obrazom, kamnitim, mrzlim, brez dihanja, kot da je ponorel. Tilnik ga je bolel od buljenja med ograjicami, čutil je, da se nekaj dogaja v vroči zadekani temi, v ritmu škripanja postelje in dihanja s konca sobe je drgnil svojo vžigalno vrvico, a včasih, ko se je zaslišal trezni tresk vzmetnic, so mu prsti odskočili, ko od razprtih škarjic, dokler se ni tudi sam, veliko pozneje ko onadva, umiril in mu je postalo sladko ... Drugo jutro se nista kdo ve kako skrivala ali bila ne vem kje kako črno ožigosana od hudega — mogoče tudi, ker sta bila drugače oblečena ... Pohitel je ven, v park, da se je poigral v peskovniku; in ko se je moral opoldne vrniti h kosilu, je stopil v rumeno hišo obeh zavržencev, katerima je na lepem tudi sam pripadal. Jedli so na vrtu, v soncu ... Srebrna zajemalka v belem jušniku se je bleščala ... Mislil je, da se bo zastrupil, čeprav so imeli cmokci navaden okus po navadnem zdrobu ... A imeli so ta navaden okus namerno, da bi zakrili, da se nahaja v deveti deželi ... Kadar nista gledala, je skrivaj izpljunil grizljaj in ga spravil v žep ... po kosilu je stekel v park in izpraznil malhe ... cmokce, meso, solato je zagrebel pod drevesom. Vendar sta maščoba in polivka udarila skozi tenko blago njegovih nedeljskih hlač, v katere so ga oblekli doma, da bi bil čeden za obisk. Duh in želodec sta mu brezkompromisno prepovedala zaužiti četudi en sam grizljaj v tej hiši ... Zdirjal je domov — najprej v hišo v Steinevorstadtu pod policijskim parkom ... Čez vrata so bile pribite deske, pobobnal je s pestmi po njih, jih brcal, trkal po šipi, nič. Stekel je v Gerbergässli ... čez železna vrata je bil potegnjen železen drog ... v Rue de Bourg je videl za šipo mizo in glavo šivalnega stroja, nikogar živega. . . na Rue de Helder je metal kamenčke v balkon ... zmeraj previsoko ali prenizko ... Nenadoma ga je zgrabila groza, da je ostal sam na svetu ... da je v resnici posvojen najdenček, in da so ga

pustili v rumeni hiši, da bi postal trafikantkin otrok ... Tekel je nazaj k hiši pod policijskim parkom. Tam nasproti je stala ob oknu tista neumna ženska, ki jo je spraševal, kako se rodi otrok. »Kje sta mama in oče?« je vprašal. Gledala ga je neumno, kot da ga ne sliši. »Kje sta Clairi in Gritli?« »Šli sta nekam.« »Pa oče in mama?« »Šla sta nekam z njima.« »Kam so šli?« ... »Daleč, a pridejo kmalu ...« »Zakaj je na vratih deska?« »Ker niso imeli ključa.« Neumnica je nenadoma izginila od okna. »Mademoiselle!« je klical, a ni prišla k oknu. Preletel je vso pot od ene hiše do druge ... nič ... nič ... Zvečer se je vrnil ... stopil je v rumeno bajto pogube ... s slastnimi občutki groze, lakote, s poželenjem po spancu. ... V električni svetlobi sta se spet premikala pri vratih v sobo, enkrat gospa drugič koščeni mož, potem je zaspal ... Kadar je odslej mislil na ženske in ljubezen z njimi, je imel pred očmi to prodajalko ... mehko človeško mašino z balonastimi prsmi in velikim trebuhom. In rumeno hišo kot nenavadno oblačno fantastično votlino v zaraslem hribu, ki se je kazala pod njeno pazduho. Okrog hiše, prodajalne so rojili delci perverzije celo drevesni korenini, ki sta šli vsaksebi na pločniku pred hišo sta imeli isto mahnato špiljo v sredini ko ona ...

A zdaj ... te bajte ni več ali je ne najde ali je predelana ... Vrata malomestnih, enako ometanih hiš nad škarpo avto ceste ... brez izložb, vrtov. Celo bolnišnice ni več, samo daleč odmaknjeno je neko belo poslopje ... dekliška gimnazija, če se ne moti in jo ima nekoliko v spominu ... Ali bi se upal povedati D to zgodbo o tej hiši? Ne bi ... prej vesoljnemu svetu kakor njej. Ura je dve. Gresta po tihi, enolično sivi ulici proti mestu, da bi kaj zaužila ... To je ista, čeprav spremenjena ulica, po kateri sta šla z očetom, ko ga je končno po dveh dneh bivanja pri trafikantki odpeljal lačnega in utrujenega iz gospejine hiše. Ko sta zapustila prodajalno, je bila zanj ta, ki je bila spočetka tako pravljичno vesela, zelo čudna in ko sta zaprla vrata in stopila na pločnik, se mu je zdelo, da je v njej pustil dušič, črn oblak neke svoje druge navzočnosti, ki bo kar vztrajala tamkaj ... Ulica, po kateri sta šla domov proti Policijskemu parku ob nekdanji bolnišnici za infekcijske bolezni, se je zdela nenavadno stvarna in celo njuni koraki, njegovi koraki ob molčečem očetu, ki je bil v plavi obleki, so bili tako čvrsti in resnični, da je prišlo vanj čisto novo občutje, ki pa zaradi novote ni bilo prav nič prijetno ... Zdaj z D prečkata cesto in gresta po klancu, nasutem s spolzkim listjem. Kot da se vrača olajšan in vesel iz misijonske šole ... Tu, na vogalu je majhen lokal Bei warmen Teller v zakotju iste zveržene uličice, po kateri se pride do stare hiše v Steinenvorstadtu pri Policijskem parku. Tristo petdeset let stara krčmica, nabito polna, a dobita prostor za črno hrastovo mizo ... Olajšan, a hkrati okoren, ko otrok zamaskiran v odraslega ... še zmeraj ga lahko spoznajo. Kdor je tako dolgo živel z nekom kot on s sabo ve, kako neoprijemljiv in nekoristen je. Ko žveplenkin plamen

v vetru. Glas: »Gib den Marsch der findlandische Reiterei«* ... Plošča. Zbor žvižgačev: Püpüpü:püpüpü: püpüpüerüpüpü ... To pa še temle! Nad njuno mizo kot nad drugimi mizami in šankom visijo šesterooglate svetlobnice iz ohišja rjavega pergamenta in oljnega papirja ... poslikane z veslači na Renu, s Smrtjo, ki uprizarja okrog in okrog svetilke skeletne drame z ljudmi in živalmi po nebu in zemlji, s coprnico v negližeju, ki polaga karte s starodobnim Faustom, ki dela prežkuse z epruветam in prekapnicam. ... Ali niso panjske končnice po dolenskih vaseh pravzaprav nekaj podobnega tem laternam? Po lesenih stenah štrlijo svetilnice iz bele svile z naslikanimi škofovskimi palicami. Po stropnih gredah in opažih ... stari, že sprhneli klicarski bobni, izsušene piščalke z razžrtimi luknjicami, bojni cepini s kantonskimi prapori, v elipsastih okvirih rjave dagerotipije nekdanjih lastnikov gostilnic ... On je čebulno juho z zapečeno slanino, D zelje z malimi pečenicami. Zraven njiju kosita še mlad fant nabreklih, rdečih ust in dekle z sivo blond lasmi ... Gostilna je polna trgovskih pomočnikov različnih starosti, ki uživajo opoldanski odmor ... temne obleke se močno svetijo na hrbtih ... pa rožnatokože mlade prodajalke ... V separeju za okroglo mizo mladi fantje v trenerkah, s športnimi vrečami. »Dieser dort in verbürstetem Kaiserrock«, med smehom pripoveduje eden temnolasec in kaže naprej ... možičku, ki sedi s hrbtom v zelenkasti suknji, zasukan k naslonjalu klopi. (O tudi poslušam tako ko plamen v vetru!) »Von dem hat erst genommen«, pokaže na zardevajočega fanta v blue jeansu s kunčjim ovratnikom na bluzi ... Poslušaj ... in pove D. »Tistile stari ... v nekakšni cesarski suknji je pobral ob stezi raztrgan čevelj. Tle fantje, ki so tam igrali nogomet, so kričali za njim: »Pustite čevelj, moj je! Dajte mi čevelj nazaj!« Stari je hotel proč, fantje so še vpili za njim: »Glej, ta hoče moj čevelj. Takoj mi vrnite čevelj.« Že so se hoteli pobrati za njim ... ko se je stari odločil in s povsem odsotnim obrazom prinesel plen nazaj. Pa je rekel lastnik, tistile tam z ovratnikom: »Vi, gospod, zaradi mene lahko čevelj obdržite. Kar obdržite ga.« Ni rekel hvala, obrnil se je nazaj, in ko se je počasi oddaljeval, je zraven natanko preiskoval škarpet in ga potem skrnil pod suknjo ... Zdaj so se po naključju spet srečali« ... D se nasmeje. On se ne more, tudi zjokati ne, kot obtolčen je ... Naročita stekleničko mozelčana ... ga spijeta ... mogoče sta dovolj spočita in ogreta, da nadaljujeta pot? ... Zunaj, nad to krčmo, kot prebere v vitrini zraven, majhna samopostrežna restavracija, v kateri ponujajo same solate ... skleda z 88 vrstami solat so skupaj zastopane po policah velike barvne fotografije ... Ko gresta še enkrat skozi gostilno in stopita skozi zadnja vrata ven, na neznano gaso, je nasproti borno, zaprašeno okence malega pornoskopa ... V okencu ležijo na polici barvne revije ... čez spolovila, ki

* Koračnica finske konjenice

jih sesajo mesnati prstani ust, so zloženi listki z nakracano ceno ko na sočivju na zelenjavnem trgu. Rad bi vstopil, če ne bi bilo D . . . Vstopil bi, če ga ne bi bilo sram pred kramarjem . . . če ga ne bi bilo sram lastne radovednosti.

*Fontaine du Marché aux poissons.*³ Nenadoma, ko gresta po ozkih stopnicah gor proti misijonski šoli Krščanskih bratov . . . zagleda tik ob sebi nekaj, česar sploh ni iskal, a je bilo ves čas nespoznano zakopano v njem . . . A tako, da se v trenutku spomni, kako je to nekoč vsak dan videl: na živi skali nag bronast fantek, ki jezdi in drži okrog vratu objete bronastega laboda, njemu pa teče iz kljuna voda v lesen, že črviv renski čolniček. Če bi zagledal zraven sebe Hansija ali Friederla . . . oba stara pet, sedem let, kot takrat . . . se ne bi mogel bolj načuditi. Kič iz otroških let, dobro, . . . ampak naj mi kdo pove, če ni kot otrok ravno ob kiču najbolj globoko in resnično doživiljal svet . . . ni ga pa denimo ob sijajnem Holbeinovem vodnjaku ali še bolj imenitni katedrali . . . Stokrat je hodil mimo tega fantka in pil iz kljuna tega laboda . . . bil mu je skoraj prijatelj. V mestu si malokdaj srečaval otroke in vsi kipi in spomeniki so bili posvečeni le prastarim ljudem, . . . profesorjem, svetnikom, filozofom . . . Breztelesna prikazen, ki se je izkopala v njem, je zdaj, ko je ugledal resničnega nagca na njegovem črnem labodu, dobila trdno podobo. Natanko tak kot nekđaj, samo malo oksidiran . . . in mogoče so ga morali tudi preseliti sem, kajti pravzaprav ne ve, kje je stal v resnici, . . . blizu ribjega trga ali kolodvora ali nekje pod kakršnimkoli že drevesom? Zdaj si misli: Ni gojil do tega fantka nekaj takega kot varuški, pokroviteljski odnos . . . kot do dojenčka, do Gisele recimo. Ja, tako je moralo biti . . . Pod njima zdaj leži nekakšen trgec. Prazen. Banka . . . sivo poslopje s steklenimi balkoni, ki jih na svojih plečih prenašajo mitološka bitja. Zraven dolga, nizka stavba. »V tej hiši je moral biti otroški vrtec,« reče D. »Ko sem že hodil v šolo in kdaj šprical pouk . . . sem šel kar sem noter, ker so bila vrata odprta, se pomešal med otroke in z njimi risal z barvnimi kredami po tablah . . . Dokler vrtnarice niso odkrile, da sem prisklednik, in me nagnale ven. Vendar, eno ali dve uri sem se lahko zabaval.« . . . In ob klancu stoji veliko, rjavce poslopje. V njej je bilo skladišče mask in kostumov in druge kaširane robe za karnevalske povorke iz tega okoliša . . . kakor tudi oblek, voz, pa latern za vsakoletno praznovanje Helvetie . . . Neko leto je bil tudi on v sprevodu Helvetie, ki je šel peš, na konjih, vozovih, v starih avtomobilih k travnikom in gozdovom v Lange Erle . . . Doma so žrtvovali pet frankov za to. Bil je oblečen v gizdalina . . . v fraku, s pentljo in s cilindrom . . . čeprav je hotel biti vojak s sulico. Skupina gizdalinov je hodila v parih z malimi »mea domina« . . . Njegova deklica je bila oblečena v obročasto krinolino, imela je napudrano lasuljo, lepотно piko, mošnjiček, obešen čez za-

³ Vodnjak na Ribjem trgu.

pestje. Hodili so tako, da so se držali za roko, on je moral palčko s srebrno glavo ves čas držati pod pazduho, kot je to terjala vodička povorke . . . zaljubil se je v svojo spremljevalko . . . O, kakšen balzam je bila ta dolga pot iz mesta z godbami in cvetličnimi vozovi . . . in kako jo je potem, na travniku v Lange Erle, kjer so se igrali na toboganih in so jim kuhali hrenovke . . . izgubil spred oči in je ni našel nikjer . . . in kako se je potem med tujimi fanti, oblečenimi v papeško gardo, vračal na vozu, ko jih je ovešen pričakoval ves Basel . . .

Od te hiše s skladiščem . . . če je prava . . . pelje vkreber Brunnengässli. Ozek, mračen klanec med temnimi kadaverskimi trgovnicami z antikvarnimi knjigami in starinami. To je ta starinarska gasa. Vsaka od prodajalnic nič večja od gostinske sobe. Spet inkunabule, reprodukcije, knjige, kopije, rokopisi . . . Grizeta kolena po ozkem pločniku. Nekatere trgovnice ponujajo mešano blago, druge specializirano. V eni izložbi: Die erste Periode der Sophystik von Hadrian bis Alkemita Severus . . . Talmud Fragen in zraven Fliegenpapier Tanglefoot, muholovci v zavojčkih, katerega demonstrira velika muha iz lepenke, ki se je z enim krilom zalepila v lepek, z drugim štrli kvišku ko strmoglavljen aeroplan . . . Potem visoko okno, posvečeno samo Frühchristliche Sekten . . . po abecedi in s kratko anotacijo. *Adamiti* 2. st. po Kristusu . . . (Trdijo, da so bili postavljeni nazaj v položaj nedolžnosti, v katerem se je znašel Adam v trenutku stvarjenja sveta. Na njihovih shodih so se zato verniki in vernice zbirali goli, da bi dokazali, da so sposobni premagati slo) *Aetioner*, ustanovitelj Aetius, (zanikajo, da bi imela Beseda bistveno isti pomen ko Oče) . . . *Appeles*, 2. st. (Obstojajo zakon med ženo in možem. Zanicajo vstajenje. Zanicajo Mojzesovo avtoriteto iz starega zakona) . . . V oknu zraven odurna krama. Same spake in grimase . . . ulite v svinec, mrke, nezadovoljne, godrnjave, zadrte, shuššane in pretirano cizelizirane. Božjasten napad simbolov. Kosi morastih sanj . . . Sova podobna kitu. Zraven zmagoslavne boginje za obeske . . . kačasta meduza kot ogrlica. Sto alegorij v prstanih, ena bolj nagnusna od druge . . . Vse to naj bi šlo na prste, za pasove, okrog vratu, v kravate. Z ušes naj bi bingljalo. A še prej je treba vso to svinjarijo kupiti. To je ta zgodovina, na katero je človek tako okrepljeno čustveno navezan . . . Obrne se od šipe, da bi D zakril pogled na okno . . . na grozljiv kič neprespanih noči celega sveta, vampirsko besnenje norišnic. Tudi to je neločljivi del njegove preteklosti . . . Na vrhu klanca je tista pasaža, ki vodi v Steinenvorstadt. Ozka ko veža, dolga in brez izložb. Taka kot nekoč. V njej so gorele le dve, tri navadne žarnice in ob steni so ležali poginjeni golobje. Ljudje, ki so razločno vstopali na drugem koncu iz dnevne svetlobe, kot zdajle midva, so postajali v poltemi nejasni, črni, grozljivi, da sem samo čakal, da so prišli do pajčevinaste žarnice in v njeni svetlobi spet postali razločni, ali pa sem se hitro pognal

⁴ »Prva perioda sofistike od Hadima do Alkemita Severusa« . . . »Talmudska vprašanja« — »Zgodnje krščanske sekte«.

mimo njih. Včasih sem zadel ob koga v mraku, ki ga med eno in drugo žarnico nisem videl. Ali je kdo iztegnil roko, ki je bila v zraku lahna ko senca, a ko sem trčil vanjo, je postala močna in trda, ko zapornica. Takrat se mi je skoraj ustavilo srce in na račun tega, da so mi razparali suknjič ali odtrgali gumb, sem se jim spulil iz rok in zdiviljal ven ... sem, kjer je bil beli dan s trgovnicami starinarjev ...

Na trgu zgoraj ob drevoredu je vrsta tri in pet nadstropnih hiš, pomaknjenih nazaj za ograjo. V eni od njih ... v kateri, se to zdaj sploh ne da spoznati, naj jih še tako požira z očmi ... so stanovali, ko je Clairi začela hoditi s Carlom Iselinom, Giselinim očetom ... Velika soba s petimi okni. Ko se je vrnil iz vrtca, si je v dolgih laseh grel premrle roke, leže na zofi, medtem ko sta se sestra in njen zaročenec počasi sprehajala okrog in okrog dolge, črne mize. Clairi je jokala, on pa jo je nekaj nagovarjal. Ni prenesel, ko ji je dal roko čez hrbet ... tako ukročena, ponižna in ponižana je bila videti, ko se je to zgodilo, da bi najraje skočil na velikega, širokoplečega trgovca z avtomobili ... In ko jo je nekoč poljubil tako, da jo je povsem zakril, je kar vstal na zofi, ker se je morala Clairi iz tega objema povrniti pohabljen ali vsaj spremenjena. Pograbil je lok, ki mu ga je Iselin prav ta dan prinesel v dar za božič, in ustrelil vanj, vendar tega še zapazila nista, puščica je tlesnila samo v mizo ... Zasovražil je moške, ki so tako ravnali z ženskami, da so jokale ... bili so trinogi, nevarni zanje, njihove neizprosne usode. Preziral je tudi Clairi, čeprav je bila boljša od Margrit, ker je bila tako neumna, da se je pustila speljati na limanico ... V tej hiši je imel tudi prijateljčka, ki je živel v podstrehi, kjer so močno kurili. Ne ve, kako mu je bilo ime, in ne spominja se, kaj se je z njim igral. Spominja se le po polževo zavitih stopnic, ki so vodile k njemu in jih je njegova mama pridno loščila, da je človek padal po njih, ko se je vračal od njega domov ... kot je pozneje vedno padal pri vodnjaku. ... Spominja se pa nečesa drugega: prazne sobe v praznem delu stanovanja z eno posteljo, v kateri sta spala z mamó. Ob luni je prihajalo toliko mesečine skozi okno, da je bilo svetlo ko sneg ... Na pregibu lahti je imel grd ekcem. Pred spanjem je držal roko nad odejo, da mu je mama s konicami prstov nalahno praskala razdraženo kožo. Ko je zadremal in je prenehala praskati, je spet odprl oči. Včasih je zaspal s kvišku iztegnjeno roko nad sabo. Ponoči se je večkrat prebudil ... z glavo v njenem hrbtu in nogami, stisnjenimi v njene skrčene noge. V tunelu tople, na zunaj hladne modro svileno prešite odeje ... je lezel čedalje globlje v dno postelje ... k širokim krajcem njene zadnje plati, prekrite samo s surovo svilo kombineže; tam je začutil skrivno globel ter neznosno zapaljenost svoje vžigalne vrvice. Bila je nepopisno mehko vdolbinasto ko nekakšno kremno pogorje iz pravljice o škrtih- sladkosnedih, da se mi je vroč žar zлил po prsih do vratu. S konico svoje vrvice je iskal čedalje globjo, tesnejšo, bolj vročo razpoko, ker mu je ta žar

nadvse dobro del. Čisto se je osvestil, da je čutil ob nosu zavih rjuhe, ko mrzlo progo snega, ki je zapadel čez noč... premikal in odmikal se je zelo večje gor, dol, levo, desno... podoben zidarju, ki mu zmanjka prostora za vodoravno polaganje opek, zato postavi pol opeke pokonci, ali kot pes, ki toliko časa obrača glavo po tleh sem, tja, dokler ne zgrabi kosti tako, da mu gre v gobec... (temu bi se dalo danes reči inženirsko gledanje na stvari)... Čutil je, kako svila na zadnjici postaja zmeraj tanjša, mezljiva pajčevina... Dvignil je spodnjico, bilo je, kot da bo zdaj prvi med vsemi otroci v vrtcu prišel v to skrivno, gnetljivo se snov... da se mu bo prvemu posrečilo tisto, o čemer so se vseskozi pogovarjali... A mama je odprla oči. Klofnila ga je z roko navzad. Zavpila je: »Bubi!« tako strogo, kot da si bo tudi zdaj sredi noči izmislila nerazumljivo hudo kazen zanj... recimo da ga bo poslala na cesto prodajat vžigalice, da si prisluži svoj kruh ali da ga bo dala zapreti v enega tistih zavodov za malopridne otroke... Sedla je in ga gledala, ni razložil njenega obraza... ni razložil, ali se je njen, mamin obraz spremenil v katerikoli brezimni ženski obraz. Samo tako je sedela, napol obrnjena k njemu... in ni se vedelo, kaj to pomeni. Potem se je ulegla na njegovo stran, na bok, si potegnila kombinežo h gležnjem, še čez stopala in tako ležala naprej, in ko je približal glavo, da bi videl, če ima zaprte oči, tiste drobne, špranjaste oči, ni videl nič, in gledal jo je toliko časa s široko razprtimi pupilami, dokler ni zaspal...

*Porte st. Paul:*⁵ velikanski obok med dvema stolpoma, trhla dvizna vrata, vzdignjena na verigi visoko pod obok... Natanko tako kot nekoč, ko je dirjal pod njimi iz okoliša v okoliš... samo bolj čokata od tedaj. Z belimi zvezdami posuta koničasta zelena streha stražnice z veliko uro in oba debela stolpa s strelnimi linami in nazobčanimi braniki. Stoji sredi širokega, praznega trga, ne da bi se karkoli spremenilo na njih. D je očarana nad ogromnostjo in robotostjo vrat. Že, že, se nebogljenost smehlja, ... a samo nekaj korakov od tod se pretrga ta močna, vesela nit. Začenja se jarek, ... prepad. Misijonska šola Krščanskih bratov, v kateri je doživel enega najhujših spopadov. In mora jo videti, naj bi jo še tako rad požgal do tal. Že košati kostanj tule na levi strani trga, ki se nagiba s krošnjo k mestnim vratom, zaznamuje črto ločnico. Pojdimo torej pod drevjem skozi odprto ograjo po asfaltirani poti, ki diagonalno vodi čez nekdanje dvorišče... »To je bila moja šola,« reče. Z listjem prekrito dvorišče, nič večje od tistega trgca med hišami pri st.-albanskih vratih. Ograja razdrta ali sploh odnesena in telovadnica je neugledna stavba, stisnjena v kot pod visokimi slepimi zidovi drugih hiš. Dvoriščna stran šolskega poslopja je borna, mogoče je pročelje obrnjeno h trgu tako hudičevsko veličavo, kot takrat? Z dvorišča po pločniku, ob katerem se je včasih ustavljala

⁵ Vrata sv. Pavla.

potujoča trgovina ... ljudje v plavih pajacih so potegnili platneno streho in odprli steno avtobusa, da se je pokazal pult in za njimi police z različnimi specialitetami ... ženske s košarami so prihitele iz hiš naokrog. Po pločniku na vrh, h trgu ... Place de l'Etoile. Glej, od velikanske, gotski stolnici podobne šole iz rdečih opek z dvema stolpoma, v kateri je mali zvon oglašal odmore ... je ostala samo nekakšna majhna, roza izprana sakralna — profana bajta z dvema turenčkoma. Velike, polkrožne stopnice, obrnjene h trgu ... na katerih je posedaval kot šolar in čakal, da se odpre vhod ... so se uskočile v tri, štiri klade, ki jih je zid potegnil k sebi, kot da jih že četrto desetletje žre ... Od ograje, ki je na obeh straneh na široko zavijala navzdol, in med katero so rasle drobne cvetlice ... je ostal le še nepomemben krajc ... Pa železna rešetka na vratih, okrašena z listi in grozdi, so zdaj ali so bila že zmerom le navadna, pomična mreža kot na vratih trgovin. In skozi se prav tako malo vidi, kot se je videlo tedaj ... Ja, šel je daleč, do zmeraj zelenih leh za ograjami parka, odkoder je, če je pogledal nazaj, bila velikanska rdeča šola videti majhna kot ne vem kaj. Šel je po ulicah kakor plavač v reki, ki naj bi ga čimprej zanesla stran od brega, prerivaje se med ljudmi, kot skozi velike, pokonci zamahujoče ribe ... Šel je tam, tam in tamle ... še zdaj bi lahko z roko pokazal, kje ...

Ta šola je bila zanj pekel ... Črni učitelj je ukazal, da se mora presesti v drugo klop, v zadnji vrsti: Ni hotel ubogati, ker je imel v svoji majhnega prijatelja, a črnuh je kazal s kredasto roko nanj in v dolgem loku na klop v zadnji drugi vrsti. Ni ga poslušal. Naposled se je samozadovoljni spak razjezil in pograbil kovinasti meter. Vsi otroci so ga gledali ... opazovali so ga z obrazi, položenimi na pisalnike ali s koticami oči, od spredaj, ker niso smeli obrniti glave nazaj. Moral je v novo klop, najprej sam, potem pa se je moral vrniti še po svojo smešno rdečo torbo. Ta je izzvala smeh, ko gasilski avto. Kljub temu da je bil zdaj tam, ni kapiral kaj več ... samo bolj zmešan je bil. Na tabli so bile zmeraj težje besede, bolj zapleteni računi, stavki, ki jih ni mogel prebrati, ne razvozljati. Pisal jih je učitelj, stegoval roke gor do roba in se sklanjal do spodnjega ... tabla je pod to navlako izgubila vso barvo. Vsi drugi so pisali v zvezke, včasih še na tablice. Iz svoje črne puščice, ki je imela na pokrovu rdečo vrtnico, je vzel peresnik, oponašal je linije pričaranih črk in jih poskušal enako naslikati na papir. Če ga je učitelj kaj vprašal, je poslušal njegov glas ko odmevanje groma, in ko se je moral vzdigniti v klopi, iz svoje pasti, je gledal sobo ko kakšno nevihtno gorsko krajino v Urachu. Pred tablo je napisal napačno številko ali črko ... komaj je stopil iz klopi, je to povzročilo učitelju vdan smeh. Črnuh je senčil prostor na tabli, na katerega naj bi pisal, ... o ne, to pa ne! Poslal ga je nazaj v klop ... skozi dolgi vagon razgrajajočega razreda ... skoraj se je podelal od napetosti. V pavzi je moral stati v kotu, namesto

da bi bil šel z razredom na dvorišče, vendar se je učitelj uštel, če je mislil, da ga bo s tem kaznoval. Gledal je lahko skozi okno na trg, ljudi, avtobuse, kočije, ki so komično poskakovali na tlakovcih. Po pouku so ga čakali mama, oče ali sestri s takimi pogledi v očeh, da jim ne bi že s praga ušel, ko policaji... Popoldne so ga vzeli v primež. Ker ni poznal vseh črk in jih ni hotel povezati v besede, ga je učila Margrit. Prebrala je nekaj iz čitanke ali tisto narisala na tablico. Ko ga je spraševala, je gledal njene prste z rdečimi nohti. »Preberi, kaj sem napisala.« Opazoval je, kako je njuna sapa ko val nosila v nič kredni prah s tablice... To je bilo zanimivo... Enako je bilo pri računstvu, ko mu je kazala kupčke črnih pik, podobne kroglam na šolskem računalu, da bi jih seštel ali odštel... Ta knjiga mu je bila zoprna, od vseh najbolj kozava, kakor od bolezn... Na malem otroškem računalu z rumenimi, rdečimi in zelenimi kuglicami, ki so mu ga kupili, naj bi izračunal nalogo. Računalo mu je ugajalo, kot igrača, ko je na njej oblikoval možičke... a kadar je moral sestaviti račun, je mrežica z nikami postala podobna otroku, ki ni vaje, da ravna z njim tako, kot da ga na silo krivenči in mu čez ušesa natika pretesno kapo. Margrit mu je dala zatem zračunati število krompirjev, jabolk ali kostanjev. To je bilo bolje, ker se je že igral trgovino, in včasih je znal, največkrat pa ne. Margrit je kmalu izgubila tisto malo živcev, ki jih je imela. Skočila je kvišku, vrgla kredo po kuhinji, ga zlasala ali oklofutala, ... vpila, da je butec in da bo že videl... življenje bo naredilo iz njega lenuha, berača če ne razbojnika, ki bo zgnil v ječi ali ga bojo dali obglaviti. Od-furjala je ven in povedala vsem, kako je z njim. Vsi so bili njenega mnenja, prišli so ga gledat in držal se je zelo krepko mize, ki mu je bila v takih trenutkih v oporo. Bog ve, da se ni nikoli cmeril, čeravno je bil zabit... Naslednja, ki ga je učila, je bila Claire. Bila je večja, starejša, manj vzburjena od Margrit, ... prav otožna ženska, večkrat je govorila, da bi najraje kar umrla... Preden je našla račun ali besede, ki bi jo dala za nalogo, je premetavala knjige, listala po njih, držala mezinca na ustnicah, strmela v strop... pri vsej tej komediji ji je radovedno sledil, da bi dognal, kakšna bi bila, če bi postala učitelj. Bila je milejša kot Margrit... hotela mu je biti nekakšna polovična mama, sorojenka njegovih let... spraševala ga je blago in večkrat v enakem tonu eno in isto, kažoč s prstom na besedo, da ga je to povsem uspavalo... Včasih je povedala rešitev sama in šla naprej, in če je v glavi dobesečno zgrabil ime ali številko za rep in jo izstrelil, je bilo dobro: Videl je, kako je srečna, zadovoljna sama s seboj. Če ne, mu je toliko časa ponavljala pravo besedo, dokler je ni izgovoril z njo v zboru, hkrati pa pri tem pazil, da ne bi pozabil, kako se pri izreki premikajo njena žalostna usta. Kadar pa dolgo ni prišel s pravilnim odgovorom na dan, je tudi ona, vsa neobgljena, obsedela, včasih zajokala, ga poklapano prepustila njegovi nesreči.

Postalo mu je hudo zanjo in bil je jezen na svojo zabitost. ... Miza je bila zaradi tintnih pack zmeraj pokrita s časopisom in med učenjem je tudi opazoval fotografije ... stroje z rezili, varietejske rajalce, glave ljudi, ki so od strani ali iz narobe zasukanih oči boljščali v tablico ali vanj. Smejali so se ali mu obljubljali pošten tepež. To je bil ves ta belo sivi pametni svet, ki je obstajal zunaj. Mama je bila stroga. Črke in številke so bile pri njej bolj odrasle, ko je ona vzela učenje v roke. Zvečer je bil tako izmučen, da ni mogel gledati niti tistega več, kar se je dogajalo okoli mize ... Zjutraj so ga spremili v šolo in čakali, dokler se vrata razreda niso zares zaprla za njim. Ni šel skozi glavni vhod, ker so na stopnicah sedeli otroci. Šel je skozi dvorišče pri stranskih vratih. Zakaj mora hoditi v šolo? se je spet in spet spraševal. Da bo nekoč gospod. Življenje se je prikazalo kot nekakšen oval, v katerem je stal odrasel mož, viden skoraj do kolen, v kockani obleki in gladkih las, v kravati, z belim robčkom v naprsnem žepu, kako se sklanja nad bleščečo mizo, polno papirjev in sijajnih telefonov. Premišljeval je o njem in o tistem drugem, razbojniku v raztrgani obleki, poln uši in krast, zamaščenih las, in v zamaščeni kapi, ki bo nekoč zagodel svetu same neprijetnosti: Rope, požige, poboje ... Življenje je bilo ogromen omejen prostor in vsak dan je bil tako dolg, da ga je komaj zmozel preživeti do večera. In noč je morala biti zagotovo še daljša in hujša ... Nekega jutra ga je poklical učitelj k sebi in ga odpeljal z njegovo torbo vred skozi poobljena, nežagana vrata v grdi hodnik Hilschule ... v sobo neumnih na drugi strani hodnika. Posadili so ga v prvo klop tik pred tablo. Ta učilnica je bila temnejša od one prve, mize popacane in smrdljive, otroci čudaški. Eni so nosili privezane proteze na nogah ali rokah, ki so škripale pri hoji ali pisanju, drugi so imeli velike, debele glave in izbuljene oči, nekateri so jecljali, drugi niso dobro slišali, eni so bili predrobni, da so se branili, ko ujete živalice, drugi premočni ali dosti večji od učitelja. Največji fant z dlakami nad ustnicami in črnim znamenjem je bil šef. Njega so morali poslušati vsi in mu prinašati vse, kar je zahteval, oklofutal je vsakega za prazen nič in samo, če si bil za kako minuto njegov prijatelj, si bil za tistih šestdeset sekund varen pred idiotom. A za tega dolgina se je brigal samo toliko, kolikor je za udarjal, kadar mu je prišel pred nos. Bile so tudi deklice z obrazi kot brez potez, podobne lesenim gobam za krpanje nogavic. Učitelj je bil zelo debel mož, z nosom polnim bradavic, nosil je veliko, široko kravato, kakor umetniki. Lekarnar iz st. Galena. Ni terjal veliko. Spraševal je otroke nekaj splošnega o rastlinah, kolikšna je oddaljenost med soncem, luno in zemljo, pa nekaj o letnih časih in največkrat kar sam odgovarjal namesto njih. To te je zmedlo. Učiteljica je bila krepka nuna v košatih krilih in dolgi črni ruti, s katero je pometala tla. ... Vendar še zdaleč ni imela take pobožne hoje ko usmiljenke v zdravilišču pri Urachu. Roke je držala v rokavih, če ne, so ji izginile v ruti ali širokem krilu. V klopi z njim je sedel fant,

ki je imel pokvarjeno nogo ... Vsak, ki sta ga učitelj ali nuna poklicala k tabli, ni znal nič in vsakemu so se potihlo hahljali, samo velikanu ne. Nuna je tepla z navadno, ravno palico, apotekar z roko. Pravzaprav se je šele doma odigravala prava tragedija ... Mami je od sramote šla vsa kri v glavo ... Bambusovka je pela. ... Vsi so ga gledali tako, da so se mu usta sušila ... Dišalo je prekleto jasno po abortiranju pri šestem letu življenja ... V pavzi po prvih urah so ga mulci naskočili, zvrnili so ga v klop in ga čudno narahlo žgečkali po popku in zraven šprical s slino. Stekel je ven skozi njihov posebni stranski izhod na dvorišče, zdirjali so za njim, tudi punce, v dolgi vrsti, kot pri telovadbi. Pritisnili so ga k drevesu in začeli z rokami zamahovati pred njegovim obrazom. ... »Si bil na vrt? Si videl smrt? Se je kaj bojiš?« ... Kadarkoli je trznil, so se zasmejali dobrodušno ko poniži, ki vlečejo mlekarke cize. Ko so tekli z njim nazaj proti svojim vratom v učilnico, so se jim učenci iz navadne šole prestrašeno umikali ... videl je naslednje dni, kako zelo se jih bojijo. Bili so grozno in revno oblečeni ... a sprva so bile najhujše dekllice, prav tista bitja, ki jih je vseskozi koval v nebo ... sploh niso imele pravega obraza, ampak nekakšne kepe in tako bele, zoprne noge, da mu je postajalo slabo ... Neko jutro, ko je šel v zverženi vrsti pomožnikov, ki so se brcali in si trgali kape, mimo svojega bivšega razreda v bebčevski hodnik, je skozi odprta vrata videl svojo prejšno učilnico, zelo svetlo in čisto, pa del svojih nekdanjih tovarišev, kako so sedeli tam med klopni, zravnano, pozorni, v lepih puloverjih in s čednimi frizurami ... Od te učilnice naprej je bila potegnjena meja ... meter od pooblanih vrat, ki so ločevale neumne od bolj pametnih, se je to celo videlo po do črnega potacanih tleh ... Slabši so jo lahko prestopili, boljši pa so se tako bali krikov in pesti onih iz veže za njimi, da so se dobesedno uskočili od strahu ... Nekega jutra se je zmuznil v svoj nekdanji razred ... kakor v sobo s pustovanjskimi oblačili in maskami ... Kako bister, pitek zrak je bil tu! ... Nihče ga ni opazil, dokler ni prišel učitelj in vprašal: »Kaj pa ta tule?« Med krohotom vseh ga je prijel za ramo in ga odpeljal že v drugo skozi pooblana vrata v Hilfsschule ... v črni razred, kjer so se tudi, ko je učitelj povedal nuni, kaj je ušpičil, nekaj malega zahahljali, a ne dosti. V tej šoli sploh ni bilo pravega učenja ... znanost je bila balon, ki ga zlahka napihneš in zlahka počiš z ošiljenim svinčnikom. ... Sosed s pokvarjeno nogo je medtem postal že tudi njegov prijatelj. Skupaj sta med glavno pavzo krožila po šolskem dvorišču okrog ograje in telovadnice in preganjala navadne učence, mamine sinčke, ki so pod kostanji jedli svoje maslene kruhke ali barantala za igrače z njimi. ... Njegove sanje so bile tedaj: Kako priti do tanka v sivo zelenem kamuflažnem oplesku, ki drdra po gosenicah kakor pravi oklepnik in pri tem šprica iskre iz topa ...

Tega še nikomur ni povedal, a mogoče tudi bo ... Gresta z D nazaj po široki cesti pod obokom Pavlovih vrat. »Rirarutsch, wir fahren mit

der Kutsch ...⁶ Orkestrion se sliši že oddaleč. Igra na velikem zemljišču za ograjo z rjavimi lesenimi kolibami, kjer ostanek sejma končava zabavo in svetlobni stožci žarometov bodejo ko žabje oči iz grmičev in jelk, da se jima blešči ... Na lesenih konjičkih, ki pedantno krožijo v natančnem krogu, jezdi otroci ... v rokah imajo ravne letvice, s katerimi suvajo v svinčene obroče, ki jih drži iztegnjena lesena roka, ko se pripeljejo mimo ... Ribiška zabava mladeži. In zraven velik ringelšpil ... na 30×4 ketnah majhne zibajoče se gugalne deščice v krogu ... enkrat noter, enkrat ven ... ko lete se grabijo z rokami za nje ali roke in pri tem kričijo. Ob njem stoji posmrtni spomenik pedantnemu Jacobu Burckhardtju. Kosi muzike, moškega — ženskega — dekliškega smeha. Orkestrion hiti, pleše, jamra. Vozijo se v krogu ... gor, dol, ven, noter ... za hrbti ali med nogami deklet ... fantje spravljajo svoje sedeže kvišku, više in više, k dekletom ... potegnejo jih za noge ali roke za sabo ... tudi dekleta se prijemljejo druga za drugo in kričijo v dvoje, kot da bi bila ena od njih moški. Tako letijo vsi ... iz luči v temo, skrajšanih životov in črnih ust, hitre obsijane grude oblek. Možakar jih spodaj kot nekoč, čaka s cinastim krožnikom.

Krompirjeva solata s trdo kuhanimi jajci in steklenica italijanskega vina.

To je pripravila Margrit za njegov rojstni dan. Delovna miza spet stoji sredi sobe pod lučjo. Ni ješč, ne zgovoren. Najrajši ji ne bi ničesar povedal, kje vse sta se potikala, zanjo je Basel pač domače, že zdavnaj spregledano, nezanimivo gnezdo. Vendar je Margrit to pot pozornejša, obrnjena k njemu je pripravljena na resen pogovor. Nočeš nočeš ji kar se da korektno pove, kje vse sta bila. Ko ji govori o misijonski šoli, je tako, kot da o vsem tem ne ve nič. Saj bi morala vedeti, da je preživel tam dva ali tri mesece v pomožnem razredu, dokler ni spet prišel v roke tistemu črnuhu. Čudno, da ne ve ... Ne more več jesti. Tudi ta večer so krompirjevi krljji zoprnosprijeti z jajci in s preveč olja. »IB nur,« reče, »man lebt nicht nur von der Liebe.« ... »Nächtjes Jahr kommen wir vielleicht mit dem Auto.« Mogoče bo potem le šla z njima kdaj na izlet? Odločno strese z glavo. »Auch die Eltern von meinen Schüllern laden mich manchmal zu einem Autoausflug nach Jura zum Pikknik oder so, aber ich lehne ab,«⁷ ... Zgoraj gresta od nje. Margrit ga prosi, če bi ji jutri dopoldne spet telefoniral kot učenc, ki se zanima za klavirske ure ob četrkih ...

Nedelja ... Ulice so prazne, da nepričakovano vidita vse hiše, od strehe do tal ... tako jih nemara gledajo tudi arhitekti: gladke, gole, načičkane ali prazne lupine ... Čeprav so ljudje v njih, to nič ne moti ... Na ducate in ducate takih zidov, iz katerih so narejene hiše, iz njih mesto,

⁶ »Ri-ra-ruč, peljemo se s kočijo«.

⁷ »Jéj, ne živi se samo od ljubezni.« — »Drugo leto bova mogoče prišla z avtom.« — »Tudi starši mojih učencev me kdaj pa kdaj povabijo v Juro, na piknik ... in tako, vendar odklonim.«

iz mesta dežela, iz dežele celina, svet itn. ... Rdečkast pes gre čez cesto, kakor lisica iz gozda, ... smuka se okrog hiš, ko okrog pohištva ... Ob pločnikih brez ljudi opazita vse, kar včeraj, predvčerajšnjim nista ... na primer na dnu okna neke barvarne željena steklenička zdravila Ophtaknie, ki bi ga D najno morala kupiti. Zdaj, v tej pustinji, bi našel celo hišo s stanovanjem, ki je imela eno stran skoraj pri pločniku in drugo stran skorajda že v drugem nadstropju. V baru Stökli pijeta čaj ... bronsirana lastnica, (ker je nedelja, ne streže pri mizi) čeprav v črni praznji obleki do vratu ... je še zmeraj tako cirkušsko mejkapirana ... Plavo bela hiša nasproti je podobna vsem drugim hišam. Tistale, pod Policijskim parkom v Steinenvorstadt, deluje s svojimi obtolčenimi vogali mirno, ko da počiva.

Cez most st. Alban v Klein Basel ozir. Balê ... Mrzli kremasti valovi. Race ... Siva hiša s steklenim balkonom, ki jo na svojih plečih nosita dve čudni bitji: historicum in njegov nasprotnik, philosophicum. Café Lion. Pleteni stoli in mize, pastelne slikarije, kanape pred metaliziranim oknom, ki kaže sivi Ren v plavem pogledu. Jedilnik. »Zwei Kaffee,« eno s smetano, drugo brez. Natakak, bled, plavolas fant molči. Ne razume. »Parlez vous français. Emettre z des vœux?« ... »Un café nature et café à la crème.« ... »Merci bien« ...⁸ To je Švica. Na vsakih sto korakov drug jezik. Italijanska četr: Via ... Same komfortne, moderne hiše. Kot da hodita pod boki preookeank. To stoletje se zdi, še ni iznašlo gradbenega stila. Vse je sezidano kot antidom. Vse ko avtomobili, toplice, stadioni, spalniki, letala. Luksuzni objekti, ki terjajo denar. Kraj, ki si ga željan, v njem pa se srečuješ le anonimno. Vse mora biti grand lux. Dom žre denar. Človek prejšnjih časov ... kmet, grajski gospod, meščan, so še živeli v svoji hiši, ob svojem ognjišču ... življenje, želje, obiski so prihajali k njemu. Vsa naprezanja, da bi sezidali pravi dom, so se ponesrečila zaradi izumetničenosti naprezanja.

Sama na postajališču. S tramvajsko vozovnico v roki, ki jima je izvrgel avtomat. Ulice prazne, prazne, prazne. Prav zlahka si predstavljaš konec ... finis, the End, fine, finish ... Ko greš lahko sem, lahko tja ... si naviješ ploščo v mrtvo hladnem disku tamle »Beim singenden Reifen« ... snameš Giotta s stene v galeriji ali si »Pri pojočem kolobarju«⁹ v muzeju naprtiš cel kip ... premetavaš kupe konfekcij pri Globiju na sledi za zares trpežnimi hlačami za vsak dan ... po fotografiji v dokumentih indentificiraš mrtvo plavolaso deklico, ki gre tamle še živa ... se v delikatesi nabašes s še kar okusno hladetino z zeleno ... ko sediš na pramcu praznega izletniškega parnika, polnega trupel, medtem ko Ren tolče od vseh strani v boke ... rukneš iz steklenice, da bi ojačal

⁸ »Govorim francosko. Kaj izvolite?« — »Eno kavo navadno in eno s smetano.« — »Hvala lepa.«

⁹ Pri pojočem kolobarju.«

slikano moč duha, se rešil svojih zemeljskih uteži, razširil osebni radius lastne enotnosti ... In potem naprej! Kam? V Pariz ... Rim, Barcelono, Madrid ... Amsterdam ... v Moskvo ... da v kateri od njihovih monumentalnih parlamentov ali vladnih palač po uporabi potegneš vodo v WC-ju ...

Point ... V tramvaju z dvema prikolicama mimo tovarne Ciba. V treh od praznih vozov poleg njiju samo že postaran, slabo oblečen zakonski par. ... Ona štorasta v pletih, visečih prs in globoko pogreznjenega meta centruma ... on redkolas, v čepici, s polivinilno vrečko. Amorfní pogled obeh kakor po dolgem bivanju v enem in istem kraju ... amorfní pogled bolnikov ali ljudi, ki so za zmeraj priklenjeni na en sam prostor ... amorfní pogled, ki vidi zgolj navadno vrsto resničnosti ... zmeraj le eno in isto znano površino in ki postane antropomorfen šele takrat, ko se pokaže nenavaden urez na površini ... tedaj se jim nenadoma dozdeva, da roža ponosno dviga ali pohlevno poveša svojo glavo pred ozadjem neba ... Bi tudi on postal tak? ... Stisne D za lakt ... Samo da je z njim, da ima njo! Ona je nekoč ... kot otrok, v svojih sanjarijah, pa zares zaužila prav tolikšno količino ljubezni, da jo je polna ... da si sveti z njo predse, jo vzbuja pri drugih, je lahko tudi pokloni. Ni vrednejšega bitja v tem prekletem teatru tega sveta, kot je to ... Od starinske velbane tramvajske postajice gresta nizdol po široki, lepi, prazni cesti k pristanišču ... V blagajniški utici za vožnjo s Vogelgryfom čez Ren oznanilo napisano s svinčnikom: Od danes 10. 11. t.l. naprej barka ne vozi več do aprila prihodnjega leta. Torej sta zamudila priložnost, da bi se popeljala v ploski barki čez vetrovno vodo, v zavetju tanke deščene strehe ... Še skok do luke ... Ladje, ladjice, čolni, barke, vse v gosji vrsti privezane ob škarpi ... Na Pointu, pri beli ograji, trikrilati bel steber: Francija, Švica, Nemčija. Na drugi strani, v Franciji, so šotišča, gozd je hrib. Mulhouse, Oignon, Doube. Voda je sivo deževna, široka. Veter. Trenutno nobenega parnika. V podstavku zarez za 1/4 franka. Glas: »Läidis and Dschendnnts: Wir befinden sich auf der Kreuzung des goldenes Tores der Schweiz: Point de Trois: auf ... Grad, ... Minuten ... Sekunden Länge; dagegen auf ... Grad ... Minuten ... Sekunden ... Breite¹⁰«. V steklenem kiosku, zraven belega stebra pijeta še enkrat čaj z rumom. Streže jima po vsem videzu južnjakinja. Mogoče iz naših krajev? Vstopita gosta, ženska in mladenič. »Mama, die Europa, kommt ungefähr nach fünfzehn Minuten«. ¹¹ Torej mati in sin ... Gleda vse oddaleč kot zadnji boleči prizor Basla. Mati v stiliziranem dirndlu, mlada kot v dvajsetih letih. Sin velik, toponos, čutnih ust, v hubertusu jagerskega kroja, groba izdaja mame. Ona je videti vdova ali ločenka. Zaradi dolgega skupnega živ-

¹⁰ Gospe in gospodje: smo na pragu zlatih vrat Švice. Pristan treh dežel: na ... stopinji ... minutah ... sekundah zemljepisne dolžine in na stopinji ... minutah in sekundah zemljepisne širine» —

¹¹ »Mama, Europa« bo pristala približno čez 15 minut.«

ljenja z osamelo žensko si je mladenič očitno pridobil nekaj izkušenj za drobne usluge ženskam. S priklonom ji sleče plašč, odmakne stol, ji streže . . . V čisto neerotičnem smislu je poželenja vreden. Vidi to po tem, kako ga mlada točajka gleda . . . To bo nekoč komičen tip. A škoda le, da ima ta zadnji prizor svojo zgodbo. Moral bi ostati neodvisno prekrit le z njegovo žalostjo . . .

PET MINUT

Margrit podari *D* za spomin koledarček s kičastim portmonejem, v katerega je vlepila kovanec za pet frankov. Na koledarčku stara meniška pesmica: »Ein Tag, der sagt dem andern Mein Leben sei ein Wandern zur grossen Ewigkeit.«¹² . . . V zadregi se ji oba zahvalita. Za slovo ga celo prime za obleko, gumb . . . tako je delala tudi mama. Ne bo šla z njima na kolodvor, reče, a pomahala jima bo z okna . . . Poljubi jo na plavkasto senco pri izbriži obrvi. To pot pusti vrata malo priprta v hodnik, da vidita, ko gresta k dvigalu. V gostišču se rokujeta z *Mle Jeanett*, debeli *Hans Moser* se prikobali čez stopnice, pomaga jima zložiti kovček v prtljažnik taksija. Naj mu dasta napitnino? . . . Saj nimata nič več. Modri spalni vagon *JŽ* stoji pod presvetljeno stekleno lopo. Na peronu postreščki, kovčki . . . bum, vrum, bang doni arhitektura ko takrat ob prihodu. Iz kovčka razprostreta potrebne reči za čez noč. Na *D* licih vidi teči solze . . . lahko jih ji obriše, pomagati pa ji ne more. Ko kompozicija krene izpod steklene lope, stopita na hodnik in odpreta okno. Gledata po visoki škarpi gor na *Rue de Niccolo*. Na enem izmed oken vidita črno postavo *Margrit*, ki v rokah drži veliko rjuho. Z njo dela tako, kot da jima maha, za ljudi pa, ko da jo iztresa.

¹² En dan pravi drugemu *Moje življenje je vandranje k veliki večnosti.*«